

SZENTES ÖSSZNÉPESSÉGE ÉS A NÉPESSÉG KONTINUITÁSA 1715 ÉS 1840 KÖZÖTT

Doktori (Ph.D.) értekezés

Írta: Aranyiné Patai Magdolna okleveles filozófia, történelem szakos középiskolai tanár

Készült: a Debreceni Egyetem Történelemtudomány doktori programja

(Egyetemes és magyar gazdaságtörténet alprogramja) keretében

Témavezető:

Dr. Rácz István

egyetemi tanár, professor emeritus

Papp Klára egyetemi docens

A doktori szigorlati bizottság:

...

...

A doktori szigorlat időpontja:

Az értekezés bírálói:

A bírálóbizottság:

Elnök

Tagok

Az értekezés védésének időpontja:.....

Én, Aranyiné Patai Magdolna teljes felelősségem tudatában kijelentem, hogy a benyújtott értekezés a szerzői jog normáinak tiszteletben tartásával készült.

SZENTES ÖSSZNÉPESSÉGE ÉS A NÉPESSÉG KONTINUITÁSA 1715 ÉS 1840 KÖZÖTT

Írta: Aranyiné Patai Magdolna okleveles filozófia, történelem szakos középiskolai tanár
Egyéni Ph.D.

Témavezetők:

Dr. Rác István

egyetemi tanár, professor emeritus

Dr. Papp Klára

egyetemi docens

DEBRECENI EGYETEM, 2003

Tartalomjegyzék

Bevezetés helyett tematikus-metodológikus állásfoglalás	8
Demográfia és geopolitika összefüggései a XVI-XVII. században	17
A város az uradalomban	25
 A város népessége a XVIII-XIX. század fordulóján az anyakönyvek alapján	 28
 <i>Foltok a történeti demográfia metodológiai szövetén</i>	 28
 1. számú táblázat Szentes becsült népességszámáról	 28
 <i>Megjegyzés az elemzett anyakönyvekről</i>	 34
 Természetes szaporodás – a népességfejlődés szentesi motorja	 35
 2/a számú táblázat a természetes szaporodásról	 36
 2/b számú táblázat a szentesi református népességnövekedés szezonálisáról a születések számának tükrében(1741-1810)	 36
2/c számú táblázat a szentesi katolikus népességnövekedés szezonálisága a születésszám tükrében (1750-1799)	42
 2/d számú táblázat az élveszületések számáról 1751 és 1800 között	 46
 3. számú táblázat a két felekezet születési anyakönyvi adatainak összesítéséről	 47
 Házasságkötések és kapcsolatok	 49
 4. számú táblázat: házasságkötések és exogám kapcsolatok száma	 50
 5/a számú táblázat az özvegyen kötött házassági családtípusról	 57

5/b számú táblázat a gyermektelen házasságtípusról	66
5/c számú táblázat a tízgyermekes házasságokról	69
5/d számú táblázat a 6-9 gyermekes családokról	84
5/e számú táblázat a 4-5 gyermekes családtípusról	94
5/f számú táblázat a 2-3 gyermekes családtípusról	97
5/g számú táblázat az egy-gyermekes családtípusról	98
<i>Az anyakönyvek egyéb bejegyzéseitől a paraszti polgárosodásig</i>	100
6. számú táblázat a református házasságkötések szezonálisáról	103
Halálozások – sorsok a számok mögött	108
7. számú táblázat az 1773-as év halálozásairól	108
Összefoglalás	110
Utószó	112
Summary	113
Irodalomjegyzék	114
Függelék	120
8. számú táblázat: az 1715. évi adózó háztartások összevetése az 1741-1760 között az anyakönyvekben szereplő családnevekkel és az 1776-os úrbéres telek-kijelölési jobbágylastrommal	120
Térképek	130
1. számú térkép: Szentés mint a Károlyi-uradalom része	130
2. számú térkép: Szentés város mint a régió központja	131

3.számú diagram a városba költöző származási helyéről	132
4.számú térképvázlat a Szentésre települők származási helyéről	133

Tanulmányunk stratégiai célja a szentesi népesség kontinuitásának bebizonyítása három forrás (adóösszeírás, anyakönyvi névanyag és jobbágytelek-összeírás) összevetésével. Tézisünk: Szentés nem újraterelített, hanem a török időköt is túlélő város.

A másik célunk a népmozgalmi alapadatok, arányszámok pontos kiszámítása. A katólikus-református élveszületések számának megállapítása, fiú-lány bontásban és a halálozási arányszámok kiszámítása, valamint a két előbbi különbözeteként a természetes népszaporulat megállapítása. Mivel az élveszületések nagy számából nem következik egyenesen a népszaporulat magas száma, a 40%-os csecsemő- és gyermekhalandóság miatt, ezért a nettó reprodukciós együtthatót is ki kell számítani a lakosságszám megállapításához. A nettó reprodukciós együttható az a szám, amely megmutatja, hogy az adott családban hány leány éri el a házasságkötést és termékenységi kort, amikor gyermeket szülhet. Ehhez viszont szükségünk van a családrekonstrukciós módszerrel modellezett családtípusok elemzésére. Két alapelv érvényesült a tipizálásban: az özvegyi házasságok és a gyermekszám szerinti differenciálás. A férjezett nők termékenységi periódusát azért is ellenőrizhettük ezzel a módszerrel, mert nem volt a korban tudatos családtervezés-születésszabályozás.

A fentiekből, az immanens forrásokból táplálkozó népességnövekedés mértékére, intenzitására, ütemére is következtethettünk. Mivel a nettó reprodukciós együttható egy egész alatt maradt, a külső források szerepét is meg kellett vizsgálni a városi népesség növekedésében. Térképen ábrázoltuk, mely településekről költöztek a városba új lakosok a kedvező gazdasági-politikai feltételek idején (1777-ig). Az exogám házasságkötések számának alakulásában a vizsgált időszak során tendenciózusan csökkenő szezonalitást is megfigyelhettünk, ami az 1767-es úrbérrendezés utáni korszakban 10-15% alá apad.

Ezzel Szentés népesedéstörténeti rekonstrukciója azt is demonstrálja, hogyan okozza a társadalmi mobilitás végletes beszűkülését a feudális fejlődés hanyatló szakasza. A város 1836-os, hátrányos feltételekkel kötött örökvltsági szerződése aztán végleg leterhelte a parasztpolgárokat.

Bevezetés helyett: tematikus-metodológikus állásfoglalás

Értekezésem legfontosabb részét három forrás részletes, a névanyag elrendezésén alapuló feldolgozása alkotja. Az első forrás a Csongrád megyei dica-jegyzékek, az állami adó kivetésének legkorábbi jegyzékei voltak, melyeket 1696-tól rendszeresen vettek fel. A dikális összeírások ugyan a szorosan vett Magyar Királyságról készültek, de nem maradtak fenn minden vármegyéről.¹ A rovásadó összeírásokat arra nem lehet felhasználni, hogy a népességszámra következtessünk belőlük, de a szentesi jobbágynépesség *kontinuitásának* általunk képviselt tézisének kellően támasztják alá.²

A második alapvető forrás az 1715. évi regnicoláris összeírás mindeddig kiadatlan névanyaga volt, amely háztartásonként tartalmazza a lakosok családneveit.³ Forrásként való felhasználásakor azonban tekintettel voltunk ellentmondásos szerepére, figyelembe véve Bácskai Vera álláspontját, amely hangsúlyozza, hogy a történészek hajlamosak az 1715-ös és az 1720-as összeírásból megállapítható népesség adatokat, így a városok lélekszámára vonatkozókat, a 18. században végbement fejlődés kiindulópontjaként szolgáló alapnak venni. (Nem az oly sok vitát kiváltott adózó háztartások szorzószámának problematikusságával érvel ez ellen, hanem, az időtől és helytől függő adókedvezményekre épülő vándormozgalmak miatti számadatok megbízhatatlanságával.)⁴ Az országban belüli migrációval kapcsolatos tényfeltáráson alapuló, elemző munka még nem készült az elmúlt 40 év alatt, bár nagy szükség lenne rá. Az eddig megjelent rendelkezésre álló szakirodalom csak nagyon vázlatosan és körvonalaiiban közli, hogy ebben a dél-magyarországi régióban a vándorlási mozgékonyosság átlag feletti. Az átlagos migráció 16,46 %-os, a XVIII. századi Magyarország egész területére számítva. Még várat magára egy, a vándorlás gazdasági, társadalmi okairól, főbb irányairól és a tájankénti megjelenési formáiról szóló munka. Így a rendelkezésre álló adathalmaz feldolgozása következtében árnyaltabbá válhatna a kép a jobbágytársadalom tagozódásáról és mobilitásáról.⁵ Dávid Zoltán szintén megkérdőjelezi,

¹ Wellmann Imre 1989. Magyarország népességének fejlődése a XVIII. században. In: Ember Győző és Heckenast Gusztáv (szerk.) *Magyarország története* 4/1. köt. Budapest: Akadémiai

² Magyar Országos Levéltár (továbbiakban MOL) *Dica-jegyzékek*. (rakt. sz.) A2631. Tom 12 Csongrád megye 1553, 33-35.

³ MOL *Archivum Regnicolare*. Lad GG No. 12 O. L. Filmtár 31, 27. Conscriptio Inclytorum Comitatum Arad, Csongrád et Csanád. Anno 1715.

⁴ Bácskai Vera 2002. *Városok Magyarországon az iparosodás előtt*. Budapest: Osiris, 87.

⁵ Faragó Tamás 1998. A máig érő múlt. Vándormozgalmak Magyarországon a 18. század utolsó harmadában.

hogy a népességszám megállapításához elegendő lenne csupán az adózásba bevontak lajstroma.⁶ Acsády Ignác szerint is tömegével maradtak ki adóképes lakosok az összeírásból. A kihagyott népességet 50%-ra becsülte.⁷

A mélyebb elemzés érdekében, harmadik forrásként az egyházi anyakönyvek - eddig feldolgozatlan - bejegyzéseit vettük vizsgálat alá, amelyeket rendszeresen, pontosan vezettek 1741-től (a reformátust), illetve 1751-től (a katolikust).⁸ Ez utóbbi forrásanyag kiaknázására vállalkoztunk, a feldolgozott adatok elemzése, értékelése és a belőlük megállapított viszonyszámok alkotják az értekezés gerincét képező demográfiai leírást. Ellentétben a csurgói anyakönyvekkel, amelyeket Kováts Zoltán dolgozott fel,⁹ azt tapasztaljuk, hogy a szentesi okmányemlékekből adekvát következtetéseket lehet tenni a természetes szaporodás mértékére, mivel Szentesen pontosan vezették az anyakönyveket a tisztelendő atyák. Ugyanakkor tartalmi szempontból az urbáriumokkal és a megyei adóösszeírásokkal szemben az anyakönyvek forrásként való felhasználása népesedéstörténeti szempontból azt az előnyt hordozza magában, hogy plasztikusan jelenítik meg az ott élő népesség szociális interakcióinak mindennapi hálóját. Bámulatos, hogy milyen sokat árulnak el az anyakönyvek az oppidum lakóinak és köztük – T. Mérey Klára terminológiájával élve – a *lappangó társadalom*¹⁰ életéről-haláláról, a kor anyagi kultúrájáról, a mindennapi élet struktúráiról. Külön részt szenteltünk a következő oldalakon a halálozások körülményeinek, mert kiválóan jelenítik meg a feudális gazdaság és társadalom termelési módja által meghatározott életminőség jellemző jegyeit, a parasztság fokozódó kiszáradását. Kutatási eredményeink részben látszanak igazolni a parasztság egyik nagy történelmének, Acsády Ignácnak azon téziseit, amelyek szerint a jobbágyság helyzete a XVIII. században fokozatosan javuló tendenciát mutatott volna. Bár érzékletesen tárja eléink munkájában a parasztvédelem képviselőjeként a “jószívű” Mária Teréziát, a változtatásra kényszerítő körülményeket: az uralkodót a “kénytelenség” és egy parasztforradalom veszélye ösztönözte, és az a tény, hogy a “munkásnép” adta az adót és a katonát, ezért az

Demográfia (Az MTA Demográfiai Bizottsága és a KSH Népeségtudományi Kutató Intézet folyóirata) 41. évfolyam 1. szám Budapest. 32.

⁶ Dávid Zoltán 1957. Az 1715–20. évi összeírás. In: Kovacsics József (szerk.) *A történeti statisztika forrásai*. 145-199.

⁷ Acsády Ignác 1896. Magyarország népessége a Pragmatic Sanctio korában 1720-1721. In *Magyar Statisztikai Közlemények. Új folyam, XII. Budapest: 16., 17., 21., 33.*

⁸ Szentes, *Református anyakönyv*: A1412-A2427 MOL. Filmtár (Tiszántúli Református Egyházkerület) és Szentes, *Római Katolikus anyakönyv*: A5207-A5215 MOL. Filmtár

⁹ Kováts Zoltán - Cs. Tóth Péter 1962. A csurgói jobbágycsaládok demográfiai viszonyai (1720-1790). In: *Történelmi statisztikai évkönyvek. 1961-62.* Budapest:

¹⁰ T. Mérey Klára 1962. A földművelési rendszer alakulása Somogy megyében 1720-1848. *Agrártörténeti Szemle*, IV. évf, 194.

állam nem nézhette közönyösen a nép sorsát, hanem céltudatosan beleszólt az úr és jobbágyság közötti viszonyba.¹¹ A szentesi- vásárhelyi régióra csak bizonyos történelmi korszakhatárokon belül érvényes ez a megállapítás. Nevezetesen, az 1711. esztendővel kezdődő periódusban indulhatott el a békés termelőmunka, a politikai helyzet konszolidálódása után. A lakosságot igen megtizedelte még az 1717. évi tatárbetörés és a sok áldozatot követelő 1739-1742. évi pestisjárvány. Vásárhelyen a pestisben elhalt gyermekek és felnőttek együttes száma elérte az 50%-ot.¹² Szentesen a lakosság egyharmada esett áldozatul.¹³ Mindezek hatására a nagy kiterjedésű műveletlen földterületre kevés munkáskéz jutott. Ezért, mint mindenütt a felszabadult hódoltsági területeken, a földesuraknak (a régieknek és újaknak egyaránt) szükségük volt munkaerőre, ezért birtokaikra befogadtak jobbágyságokat és számukra bizonyos előnyökkel járó szerződéseket, „kontraktusokat” biztosítottak. Jogilag a szerződéses (taksás) állapot kedvező helyzetet teremtett a jobbágyság számára. Wellmann Imre szerint kevés volt a haladás a munkaeszközök fejlődése tekintetében, a gabonatermelés csupán önellátásra szorítkozott.¹⁴ Már bebizonyított tény, hogy 1711-től az úrbérrendezés megindulásáig eltelt „hosszú” félévszázad a szentesi jobbágyság lassú gazdasági felemelkedését jelentette. Ebben rokon vonást mutat a környező megyék településeivel, sőt a Nagysárréttel, Bihar vármegyével is.¹⁵ Tehát cáfolható az a tény, hogy a XVIII. század általában és egészében a „*jobbágyságvédelem*” korszaka lett volna. Inkább elfogadható álláspontnak tartjuk, hogy feudális restauráció folyamata ment végbe a század első felében. A jobbágyság lehetőséget kaptak adóik egy összegben való fizetésére, esetlegesen szabad költözködéssre (adózási kötelezettségük teljesítése után), és ugyanakkor közösségi autonómiát élveztek. A fordulópontot, a helyzetük romlását, két tényező véletlen egybeesése okozta: a feudális jogrend továbbélése és Mária Terézia urbáriumának a bevezetése. A mezőgazdasági konjunktúra hiába növelte a parasztok érdekeltségét és termelési kedvét a XVIII. század derekától, mégis a földesúri robotoltatás növekedése és a természetbeni szolgáltatások növelése a jobbágyság életszínvonalának süllyedését, és a szabad paraszti fejlődés akadályát jelentették.¹⁶ Azt látjuk igazolhatónak, hogy a történelmi

¹¹ Acsády Ignác 1948. *A magyar jobbágyság története*. Fenyőné Acsády Edit (szerk.) Budapest: Szikra. 261-349.

¹² MOL. A Károlyi család levéltára. P.392. Lad. 36. A pestisben elhaltak lajstroma.

¹³ Nagy Imre 1928. 91.

¹⁴ Wellmann Imre 1955. *A parasztság helyzete az 1767. évi úrbérrendezés előtt*. Budapest: Akadémiai, 1-4.

¹⁵ Papp Klára 1987. Bihar megye parasztsága a XVIII. században. III. Jobbági szolgáltatások a XVIII. századi Bihar megyében. In Szendrey István (szerk.) *Acta Universitatis Debreciensis De Ludovico Kossuth Nominatae. Series Historica, XLII*. Debrecen: 25-104.

¹⁶ Kovács Ágnes 1979. Úrbéres viszony alakulása a csongrád-vásárhelyi uradalom mezővárosaiban. *Ágrártörténeti Szemle*, 1979.3-4. szám, 414-432.

fejlődés valós tendenciája tájanként különböző volt, és ezek az eleve eltérő viszonyok moderálták a felvilágosult abszolutista uralkodók politikai szándékait, amelyek számos változást szenvedtek, mire eljutottak a megreformálni kívánt termelési mód valamely eleméig.¹⁷ A fenti megállapításokat a járulékos anyakönyvi bejegyzések példáival, a halotti anyakönyvek halálokainak és a halálozások számának általunk elvégzett statisztikai feldolgoásaival lehet megerősíteni.

Az ember nembeli jellegének individuális fázisát el nem ért stádiumában az élet értékének korlátozott voltának jegyeit teszik markánsabbá az utókor számára a szórványosan tett halotti anyakönyvi megjegyzések. A következő kiemelés, a fentebb leírtakat kívánja illusztrálni: “1807. augusztus 10-én délelőtt 10 órakor Koczó János fia, István meghalt, 17. évében. Halálának az oka a gazdájától való megveretés. Temetése 11-én délelőtt 10 órakor.”¹⁸ Ehhez hasonló tartalmú bejegyzések rendszeresen találhatók az idézett forrás dokumentumban. Olvasásuk a posztmodern - kori ember értékítéletének a tükrében is megrendítő élmény, s amelynek hatására az olvasó önkéntelenül az emberi méltóságra és az emberi élet értékére és minőségére reflektál. A jobbágyok gazdasági-társadalmi hovatartozásának szigorúan behatárolt rendjébe való besorolás eszközeit a feudális egyház következetesen és kategorikusan alkalmazta, adminisztratív tevékenysége során. A házassági anyakönyvekben a házasulandókat azzal jelölték meg, hogy vagyoni helyzetüket, egyáltalán regisztrálták, másrészt a rovatba “*servus*” (szolga), vagy “*inquilino*” (zsellér) minősítést írtak; és gyakori jelző volt a “*zigány*” vagy “*ujjmagyar*” is. A születési anyakönyvekben 2%-os gyakorisággal fordul elő “*illegitimus*” (=törvénytelen) bejegyzés, a megkeresztelt újszülött neve után.¹⁹

Ez egy másik világ volt: mindenkinek “eleve elrendeltetett” sorsa volt, - a második jobbágyság korában ki-ki saját helyet kapott a jobbágyközösség társadalmában. A magyar nemesség és -intézményesített hatalom-gyakorlási formája- a vármegye a XVIII. század végén egységes (sajátos) politikai álláspontot képviseltek abban a tekintetben, ahogyan Jean-Jacques Rousseau természetjogi filozófiáját értelmezték. Hogy a *Contrat Social* eszméinek ez a nemesi értelmezése alapjaiban ellenkezik Rousseau felfogásával, azt már a kortársak egyike-másika is észrevette. Így Sauer Kajetán váradi kanonok, aki a bécsi angol követhoz írt francia nyelvű levelében találó szavakkal jellemezte a magyar nemesség felemás álláspontját. “A franciák érvénytelenítették minden királyi törvényt, de helyébe egy-

¹⁷ Gunst Péter 1961. *Acsády Ignác történetírása*. Budapest: Akadémiai, 229.

¹⁸ Szentes, *Református halotti anyakönyv*: A1412-A2427 MOL Filmtár (Tiszántúli Református Egyházkerület)

edül a természetjognak azt az irányelvét hozták, hogy minden ember egyenlő. A mi nemesek ezzel szemben ezt mondják: a király, a főurak, a főpapok és a köznemesek mind egyenlők, és hozzáteszik: csak a nemes az ember. Mert szó sincs arról, hogy bármit is változtassanak a polgár vagy a paraszt helyzetén, s ezt azzal indokolják, nincs is igényük a változtatásra, mivel a törvény amúgy is eléggé kedvez nekik.”²⁰

Az értekezésben a három forrás névanyagát vetettük egybe, bázisul véve az anyakönyvek 1561-től 1812-ig terjedő időszakának bejegyzéseit, a legapróbb részletekbe menően. Az össznépesség időszakonkénti megközelítő pontosságú meghatározásánál az említett a forrásokra támaszkodtunk, de figyelembe vettük a történelmi körülményekkel kapcsolatban feltártakat és a történeti demográfia újabb eredményeit is. Foglalkoztunk a források alapján azzal a kérdéssel is, hogy a törökök kiűzése utáni időkben mely községek-ből, területekről történt beköltözés Szentesre.

Az *Edward A. Wrigley* történeti demográfiai alapvetésén²¹ kialakult népesedéstörténeti diszciplína empirikus elmélyítése Angliában is csak évtizedes múlta tekinthet vissza. Módszerének lényeges és alapvető momentuma a családrekonstrukciós vizsgálat. A lehető legújabb - addig a feudalizmus kutatásában alkalmazott - módszertani eredményeket alkalmazta a urbanizáció és az ipari forradalmak korára, hogy a legsokoldalúbb elemzéseket vihesse végbe Colyton anyakönyveinek elemzésében, Délkelet-Devonban. (Ez a műve 1969-ben jelent meg.) Wrigley ugyanakkor elismeri Fleury-Henry munkásságát, a *Nouveau manuel*-t, melyben először vált a családrekonstrukciós vizsgálat a termékenység mérésének pontos módszerévé. Szerinte bensőséges kapcsolat áll fenn a gazdasági növekedés keletkezésének lehetősége és a népesedési változások között, így a családrekonstrukciós módszer nagymértékben hozzásegít az ipari forradalom genezisének megértéséhez.²² Itt kívánjuk megjegyezni, hogy a családrekonstrukció és -rekonstrukció egy és ugyanazon fogalom alternatíváiként elfogadott kifejezések, és a demográfiai szakirodalom szerzői egyaránt használják fogalmi eszköztárukban. Míg Benda Gyula, Edward Wrigley művének fordítója, a családrekonstrukció elnevezést megfelelőnek tartja, addig Andorka Rudolf történész szempontról a találóbb rekonstrukciós kifejezést alkalmazza. Azért érezhetjük adekvátabbnak az utóbbit, mert elvontabb fogalom, s valóban csak gondolatilag vagyunk képesek újra megalkotni a reprezentatív mintánk családjait, de

¹⁹ Szentes, *Református anyakönyv: születési*, A2412-A2416. és *házassági* A2412-A2414. MOL Filmtár

²⁰ Sauer levele, 1790. aug.9.: MOL Hungarica aus der Privatbibliothek Seiner Majestat, Fasc. 8.- Idézi Benda Kálmán 1978. Rousseau és Magyarország. In. *Emberbarát vagy hazafi?* Budapest: Gondolat, 354.

²¹ Wrigley, Edward Anthony 1973. *Népesedés és történelem* (Population and History). Budapest: Kossuth

²² Wrigley, Edward Anthony 1973, 80, 85.

visszavarázsolni őket az élők világába lehetetlenség lenne. (A rekonstrukció fizikális visszarendezést jelent, a rekonstitúció gondolati visszarendezést.)²³ Tehát a fenti elgondolásból kiindulva sokkal hűebben tükrözi a művelet lényegét az utóbbi kifinomultabb fogalom és következetesen akkor járunk el, ha ezt használjuk a későbbiekben.

A hetvenes évek elejétől az Henry-módszer megújítja a történeti demográfiát, a demográfiai jelenségek kutatása beilleszkedik a társadalomtörténet-írásba. Az anyakönyvi bejegyzések alapján elsőként *Pierre Goubert* állította a társadalmi struktúra mellé az ún. régi típusú demográfiai struktúrát. Henry az anyakönyveket nominatív módon dolgozta fel, az egyéni információkat nem közvetlenül, hanem ún. családlapokra átírva használta fel, amivel alapvető fordulatot hozott a társadalomtörténetírásban, annak központi elemévé a *nominatív analízis* vált.²⁴ Programját többek között alátámasztotta az általa készített kézikönyv az anyakönyvek feldolgozásáról és a családrekonstitúcióról. Módszerét a gyakorlatban is alkalmazta, a Crulai nevű normandiai község népének családrekonstitúciós vizsgálatában. A családrekonstitúció abból áll, hogy a házasságkötési, keresztelési és halálozási anyakönyvek bejegyzéseiből összegyűjtjük családonként a fellelhető adatokat és az így kapott családlapokból számítjuk ki a különböző demográfiai arányszámokat, mutatókat (például a várható élettartamot, a születések gyakoriságának mutatóit, a termékenység mértékét, esetleges születésszabályozást, a nettó reprodukciós együtthatót, a házasságkötési életkort).²⁵ Dányi Dezső irányításával a Központi Statisztikai Hivatal könyvtári körében 1970 és 1972 között készültek először hazai monográfiák az új módszer felhasználásával Vajszló és Besence történetéről. Később folytatódott a sor az alsónyéki és sárpilisi anyakönyvek feldolgozásával. Hasonló szellemű folytatásnak minősül Kovács Zoltán röszei feldolgozása (1996). Őket megelőzően ez a módszer ismeretlen volt hazánkban: Dávid Zoltán a dikális összeírásokon és dézsmajegyzékeken kívül egyházi anyakönyveket és egyházlátogatási jegyzőkönyveket is felhasznált.

Szentes népesedéstörténete monografikus mélységben még feltáratlan, és feldolgozása sürgetően szükséges, mivel a hasonló nagyságú hazai városok már monográfiákkal büszkélkedhetnek. Szentesről a legátfogóbb várostörténeti munka 1914-ben született meg, melyet szerzője két kötetesre tervezett.²⁶ A Szentessel foglalkozó *legutóbbi* tematikus fel-

²³ A. S. Hornby 1989. Oxford Advanced Learner's Dictionary of Current English Fourth Edition (Chief Editor: A. P. Cowie) Oxford University Press 1051th page "reconstitute" "reconstruct"

²⁴ Henry, Louis 1970. Exploitation des Des Listes Nominatives. In: *Manuel de Demographie Historique*, Geneve-Paris: Librairie Droz, 2e Édition, 30-31.

²⁵ Andorka Rudolf 1975. Paraszti családszervezet a XVIII-XIX. században. *Ethnographia*, LXXXVI., 353.

²⁶ Sima László 1914. *Szentes város története. I. kötet* Szentes: Vajda Bálint nyomdájában

dolgozás 1928-ban jelent meg,²⁷ mely a fentebb körvonalazott metodikai alapállásból semmiképpen nem tekinthető elég tudományosnak. Talán a legszomorúbb mindebben az, hogy egy 1992-re megjelentetni tervezett monográfia elkészítésében szerepet sem kapott a demográfiai elemzés – és ez komoly hiányossága lett a végül különálló tanulmányokban napvilágot látott történeti munkának.²⁸ A 2000-ben napvilágot látott, a szentesi monográfiát pótolandó újabb tanulmánykötet, Szentes helyismereti kézikönyve sem foglalkozik népességekutatással, beéri száz évvel ezelőtti készen kapott eredmények közzétételével, vagyis kritikátlanul átveszi Nagy Imre és Sima László adatait.²⁹

Nagy Imre hetvenöt évvel ezelőtti munkájában és Sima László nyolcvankilenc évvel ezelőtti művében axiomatikus hivatkozásként használ fel egy olyan páratlan értékű forrást, mint *A Szentesi Református Ecclésia Historiája 1700-dik esztendőtol fogva 1800-ig, melyben ennek állapotja, nevezetesebb tagjainak életek... emlékezetet érdemlő Dolgaik, változásai össze-szedetve előadódnak Tisztelendő Béládi István, Gál István és Kis Bálint prédikátorok által*. Sajnos, mivel az anyagi dolgok idő által való múlékonyosságának törvénye nem tett kivételt az “örök időkre” szánt művel, az kegyetlenül megrongálódott, első 135 oldala hiányzik. A fennmaradt 88 oldal viszont hűen jeleníti meg azt a korabeli prakticista-pragmatista kálvinista filozófiát (jelesül a Max Weber tanulmányozta protestáns etikát), amint a tisztelendők helyenként hangot is adtak véleményüknek a földi dolgok iránti elvárásokat és értékeléseket illetően. Nemcsak a helytörténet számára mellőzhetetlen értékűek, hanem az erőszakos és intenzív rekatolizáció magyarországi térhódításának a történetében is figyelembe veendő a benne közölt adatok.³⁰ Az “ecclésia” historiájának anyagából emelt ki részleteket Nyíri Antal is munkájában.³¹ A történészek előszeretettel merítették adatokat egyéb kiegészítő forrásokból feldolgozásaikhoz, így Zsilinszky Mihály Csongrádmegye történetében (1900)³², és később Dr. Zalotay Elemér is³³ *Petrák Ferenc*

²⁷ Nagy Imre (szerk.) 1928. *Szentes*. Budapest: Magyar Városok Monográfiája Kiadóhivatala

²⁸ Labádi Lajos 1995. Szentes város közigazgatása és politikai élete 1848-1918. *Tanulmányok Csongrád Megye Történetéből. XXII. kötet*, Szeged-Szentes: Csongrád Megyei Levéltár és Szentes Város Polgármesteri Hivatala.

²⁹ Labádi Lajos 2000. Szentes vázlatos története. In: Kis-Rácz Antalné, Labádi Lajos, Vörös Gabriella (szerk.) *Szentes helyismereti kézikönyve. Tanulmányok I., Szentes*: Kiadja Szentes Város Önkormányzatának támogatásával a Csongrád Megyei Levéltár, 102-199.

³⁰ *A Szentesi Református Ecclésia Historiája*. Szentes. A Református Ekklezsia Hivatala.

³¹ Nyíri Antal 1948. A kihaló szentesi víziélet néprajzi és néprajzi maradványai. *Alföldi Tudományos Gyűjtemény Alföldi Tudományos Intézet Évkönyve. 1946-1947. II. köt.* Szeged: Ablaka György Könyvnyomdája

³² Dr. Zsilinszky Mihály 1897., 1898., 1900. *Csongrádmegye története*. Budapest: Csongrád vármegye közönsége. II. Rész 80.

³³ Dr. Zalotay Elemér 1933. *Petrák Ferenc krónikája (Szentes területére vonatkozó földrajzi irodalom és térképek*. Csongrádmegyei Könyvtár szerk. és kiadja Dr. Zalotay Elemér Szent Imre-nyomda, Szentes

*krónikájából.*³⁴ Legújabb vállalkozás Dr. Takács Edit munkája, amely rekonstruálni hivatott a krónikát.³⁵ A fent említett két forrás hitelesnek számítható az eseményeket illetően, mivel egymástól függetlenül azonos tartalmú értesüléseket tartalmaznak, minek következtében megnyugtatóan lehet felhasználni e kor történeti feldolgozásában. Bár Szentes utolsó monografikus feldolgozása (1928) óta számos paradigmaváltás történt a kutatási módszereket illetően, így a történeti demográfiában is. Különösen nem tudjuk elfogadni Szentes népesedéstörténetének olyan beállítását, miszerint a város “népessége a török időket túlélő, *kicsiny* protestáns gyülekezet tagjainak, majd a XVIII. században hozzájuk menekülő protestáns jobbágyoknak, a betelepített matyó katolikusoknak, *román és szerb pásztoroknak leszármazottai.*”³⁶ Noha e megállapítás nem történeti demográfus tollából származik, mégis úgy gondoljuk, hogy sematikus szenvtelensége tárgyiasult tévedéssel párosul, a köztudatra pedig bénító hatással van. A két utóbbi nemzetiséget egyértelműen cáfolnunk kell, tapasztalatunk alapján, hiszen az egyházi anyakönyvekben nem találunk román vagy szerb neveket. Találhatunk egy 1920-ban kiadott, a történeti szakirodalomban ellenkező előjelű megállapításokat tartalmazó, településföldrajzi lexikont is, Szentes népesedési helyzetére vonatkozóan, amely egyértelműen megállapítja, hogy (1773-as adatok szerint) szintiszta magyar lakosságú és tiszta katolikus felekezetű a város.³⁷

Az említett paradigmaváltás megértésében kulcsszerepet játszik Thomas Kuhn elmélete a tudományos forradalmak szerkezetéről. Kuhn szerint a paradigma egyik definíciója: olyan keret, amelyben a “nem-forradalmi” periódusokban egy *kötelező érvényű* metodológiai normarendszer működik. Ez a bizonyos normarendszer Öry Péter szerint Nyugat-Európában aképpen módosult, hogy a második világháború végétől a hetvenes évek elejéig uralkodó kvantitatív-statisztikus módszereket a kvalitatív-családrekonstrukciós módszer primátusa váltotta fel. Míg a régi vonalat Marc Bloch, az Annales-iskola, Lucien Febvre, Ernest Labrousse, Fernand Braudel neve fémjelezte, addig az új nemzedék képviselői Georges Duby, Michel Henry, Edward A. Wrigley, Peter Laslett. Az új tudományos paradigmában előtérbe került a kulturális, városmográfiai változások és történeti mentalitások vizsgálata. Öry egyenesen úgy fogalmaz, hogy a történeti demográfiában teljesültek Kuhn

³⁴ A cím így folytatódik: “*Csizmadiamesterként 1750. évben kezdte az írást és 1785-től Csávás András folytatta, 1810-től Böszörményi Gergely, 1860-tól Virágos Sándor, 1864-től Szél József által íratott, 1867-től Nagy Ferenc folytatta.*”

³⁵ Takács Edit 1997., 351.

³⁶ Szűcs Judit 1991-1992. A főzés, tárolás helye és eszközei Szentesen. In: Mikola Tibor (szerk.) *Acta Universitatis Szegediensis De Attila József Nominatae Sectio Ethnographica et Linguistica XXXIV. Szeged:*

³⁷ Magyarország helységeinek 1773-ban készült hivatalos összeírása. 1920. (Lexicon Universorum Regni Hungariae Locorum populorum. Comitatus Csongradiensis) Kiadja a Magyar Békeküldöttség Budapest: Hornyánszky, 102.

paradigmaváltási kritériumai. Lehetnek azonban kétségeink a tudományos forradalom megtörténtével kapcsolatban, mivel a módszertani újhullám nem hordoz magában olyan *transzparadigmatikus érvet*, mellyel a “régi” módszerekkel alátámasztott történetírás eredményeit teljes egészében kérdőjelezné meg – inkább kiegészítő jellegű bírálatot gyakorol. Míg a *régiek* a gazdaságtörténet ciklusaihoz, (a marxi-kondratyevi “hosszú hullámokhoz”) igazították homogenizáló statisztikus vizsgálataikat, addig az *újak* családstrukturális, többszintű elemzései mintegy keresztmetszetét adták a számoszlopoknak. Hol van itt az új paradigma? Beszélhetünk-e gyökeresen új megközelítésről? Számítsuk hozzá ehhez az Öry Péter által új paradigmának tekintett módszer “árnyoldalait” is. Az új módszer bírálói szerint a családrekonstrukció rendkívül munkaigényes eljárás, és a reprezentativitás rovására megy. Az elemzés során rengeteg adat felhasználatlan marad, és – állítólag! – az anyakönyvek alapján egy sor fontos arányszám (reprodukciós együttható, természetes szaporodás, nyers születési és halálozási arányszámok, népességszám) kalkulálhatatlanná válik.³⁸

Munkám éppen az utóbbi kitételek cáfolatát adja. Jóllehet, valóban munkaigényes eljárás a családrekonstrukció, de ez nem jelent reprezentativitási deficitet, igenis fel lehet használni minden feldolgozott adatot, ki lehet számolni minden főbb népesedési arányszámot – csak el kell vetni a meddő metodológiai fáradozásokat, és egy történet-filozófiai értelemben megkonstruált, egykori *valóság* szintjére kell vonatkoztatni a kapott eredményeket. Dolgozatunk ebből a szempontból a paradigmaváltás bizonytalanságát sugalló Öry Péter álláspontjának további megkérdőjelezése. Hiszen hogyan is felelnének meg a kuhn-i kritériumoknak azok a metodológiai *diskurzusok*, melyek egyrészt transzparadigmatikusnak *tűnő* érveket hordoznak (ami Kuhn szerint képtelenség),³⁹ másrészt nem szervezik egységes egészzé az egy diszciplínához tartozó elméleteket? És akkor a paradigma kognitív funkciójára még nem is tértünk ki: az állítólagos paradigmaváltás után megváltoztak-e a tudományos problémák? Más kérdésekre keresik-e a válaszokat a kutatók? Egyáltalán nem, sőt, a metodológiai paradigmaváltás éppen a történeti demográfia megismerő funkciójának kiteljesítése *ellen* hat. Hiszen a nagy narratívák szétesése, a szélsőséges pluralizmus felbukkanása a tudományos igényű elemzésekben dekonstruálta-erodálta a *totalitás* folyamatainak leképezésére irányuló szándékot, partikuláris éleslátásra szorítva a tudományt. A következő oldalakon ezért egyszerre tekintünk a nagy történelmi folyamatokra és a speciálisan helyi, szentesi mindennapi történések összefüggésére.

³⁸ Öry Péter 1998. Paradigmaváltás a francia történeti demográfiában? *Demográfia*, 424-444.

³⁹ Kuhn, Thomas 2000. *A tudományos forradalmak szerkezete*. Budapest: Osiris, 155.

A mai globalizálódó világban egyre nagyobb jelentőségűvé válik az eredetben gyökerező identitás, és így ezen önazonosságtudat kutatása is. Így egészíti ki a globalizációt a regionalizáció, bár ezek a folyamatok nem egymás reciprokai, inkább *dialektikus* ellentétei. De Szentes népesedéstörténete nemcsak a szentesiek érdeklődésére tarthat számot, nemcsak a városból elszármazottak kíváncsiságát csigázhatja fel – tulajdonképpen mindannyiunk számára tanulsággal szolgál egy korabeli mezőváros életének rekonstrukciója: az anyakönyvek ízes nyelvezte mögött ugyanis egy nélkülözésében, szenvedéseiben is fejlődő világ képe sejlik fel.

Demográfia és geopolitika összefüggései a XVI-XVIII. században

Szentes várossá fejlődését a kereskedelemre kedvező, tiszai szállítási lehetőségek mozdították elő.⁴⁰ Sőt Bél Mátyás természetföldrajzi leírásában a városról szükségesnek tartotta azt is megemlíteni, hogy itt “a tiszainál ízesebb a hal, mert a Kurcából egészséges, bő vizet nyer”. Ezekhez a kedvező földrajzi adottságokhoz járult még az is, hogy a földi révhez (a Tiszán való átkelés legbiztonságosabb és legkönnyebb helyéhez) nagyon közel feküdt.⁴¹ Mivel a várossal kapcsolatos régi okiratok Fülek várában leégtek, 1682-ben, a helység legkorábban egy 1355. évi adománylevélben került említésre, melyben a székelyek volt ispánjának, Kétegyházi Lacknak a hitvесе, Pósa Margit asszony adományozta két fiának, Lackfi Jánosnak és Istvánnak, *Zenmphest*. A levél írója kínosan ügyelt arra, hogy a falu nevének leírásakor ne utaljon a ’szent’ szóra utaljon (zenth, zent, Szent – Zentesnek, Zentesnek, vagy Szentesnek kellett volna írnia!). Valószínűleg emlékezett a település nevének eredetére. Az elnevezés az egykori birtokostól eredhetett, erre következtethetünk analóg módon például a Nánás név keletkezéséből. Nána tulajdonnevű birtokosnak cselédjei a Nánás-ok voltak. Hasonló szóképzés figyelhető meg a Pétör személynévből a Pethes, Petős nevek esetében – így a Sente család háza népe a *Szentesek* lehettek.⁴²

További dokumentum Szentes történetére vonatkozólag Mátyás király 1471. december 21-i dekrétuma. Ebből kiderül, hogy a Mutnoki család mellett Szentes a Guti Ország és a Nádasdi Ongor családok birtokában volt. Nádasdi Ongor János egy részét eladta a Dóc-

⁴⁰ Csollány Gábor 1914. Bevezetés. In: Sima László *Szentes város története*. I. köt. Szentes: Vajda Bálint nyomdájában (több kötet nem jelent meg!) 13-17.

⁴¹ Zombori István (szerk.) 1984. Bél Mátyás: Csongrád és Csanád megye leírása. In. Trogmayer Ottó (szerk.) *A Móra Ferenc Múzeum Évkönyve. 1980-81/2*. Szeged: 49.

⁴² Zalotay Elemér József dr. 1933. Petrák Ferenc krónikája. *Szentes területére vonatkozó földrajzi irodalom és térképek*. Csongrádmegyei Könyvtár 4. Szentes: Szent Imre nyomda

zyaknak, 1567-ben. A XVII. század elején a Thornyai család jelenik meg birtokosként Szentesen, akik száz évig maradtak a területen.

A mohácsi vész idején négy család osztozott Szentes birtoklásában: a Thornyai, Dóczy, Mutnoki, Pestyényi.⁴³ A törökellenes harcokból ezek a családok is kivették a részüket. 1552-ben Temesvár védelmében a Dóczy-unoka, Losonczy István hódmezővásárhelyi és Dóczy Miklós szentesi földesúr állt csatasorba. (Utóbbiról fennmaradt, hogy jobbágysai református hitre való térítésén sokat munkálkodott, 1543-1549 között. Térítő munkája eredményeképp 115 ház népe lett református.) Ámde hiába szökött ki a várból ezer veszély között Dóczy Miklós, hogy segítséget vigyen – Temesvár védői hősi halált haltak. Temesvár eleste után egyedül Gyula maradt e vidék oltalma. Ennek a várnak a fenntartására adózott tíz vármegye(!). 1553-ban Ferdinánd adórovói bejárták a vidéket Csongrád megyében. Négy községből tudtak összeszedni 36 forintnyi adót, 36 fizetőképes porta után, ebből húsz szentesi. Név szerint szerepelnek Franciscus et Nicolaus Dotzy, Stefanus Torma, Joachimus Nobilis és Torma..., valamint Czibolla Mattheus.⁴⁴ Az 1561-es dikális összeírás során 37 porta kerül listára: özvegy “Dóty” Miklósné 11, Mutnoki István 1, Tornay Tamás 25 portával rendelkezett, Ramocsa György és Niczky Gáspár pedig egyetlennel sem – de felírták.⁴⁵ Nagy Imre feltevése szerint, ha portánként négy házzal számolunk Szentesen, ez nyolcvan háztartást jelent. Ötfős háztartásokkal számolva az összlakosság 400 fő.⁴⁶ Az 1522. évi szegedi dézsmalajstrom adatainak fényében ez a húsz ház valószínűtlenül alacsonynak tűnik.⁴⁷ (1564-ben Csongrád megye 496 portát számítottak adó alá.)

Gyula krími tatárok általi bevétele után (1566) is megvédte Szentest sajátos földrajzi környezete, a török dúlástól. A Kurca sásas-nádas árterében ember és állat egyként érezhette magát biztonságban. A török közigazgatás Szentest előbb a szolnoki szandzsákba sorolta, majd 1566-tól a szegedi várhoz csatolták, a szultán vásárhelyi khász-birtokához. Ekkortól *a defterekben* a város megjelölést kapta.

A váci püspök 1578. évi dézsmalajstroma Szentest “kétes” helynek minősítette, s csupán 14-12 forinttal jegyezte elő. A bevételcsökkenést a kóbor török és hajdú csapatok rablásai, folytonos zaklatásai okozták.

⁴³ Nagy Imre 1928. 50-56.

⁴⁴ MOL *Dica-jegyzékek*, rakt. sz. A2631. Tom. XII. Csongrád megye 1553., 33-35.

⁴⁵ Maksay Ferenc (szerk.) 1990. *Magyarország birtokviszonyai a XVI. század közepén*. Varga János (szerk.) Magyar Országos Levéltár kiadványai sorozat. 1 köt., Budapest: Akadémiai, 305.

⁴⁶ Maksay Ferenc 1957. Urbáriumok. In: Kovacsics József (szerk.) *A történelmi statisztika forrásai*. Budapest: Közgazdasági és Jogi, 119-145.

⁴⁷ Bálint Sándor 1963. *Az 1522. évi tizedlajstrom szegedi vezetéknevei*. Budapest: Akadémiai, 78.

A tizenötéves háború minden eddiginél borzalmasabb következményekkel járt a városra nézve. Háromfelől zúdult veszedelem a településre 1593-1608 között. Bár az Erdélyi Fejedelemség részéről védelmet várt volna az itt élő lakosság, Báthory csapatai mégsem kímélték őket. A császáriak sem érezték magukat otthon e tájékon, ráadásul a törökök csatlósai, a tatárok is itt garázdálkodtak három évig, 1593-96 között.

Szentes 1620 körül megerősödött, a váci püspök is "jó városunknak" nevezte. De 1635-től a város háromfelé volt kénytelen adózni. Ugyanis Csongrád vármegyét ekkor közigazgatásilag összekapcsolták Pest és Nógrád vármegyével, az egyesült vármegyének Fülek lett a szimbolikus központja. A város helyzetét az 1647-ben lezajló magyar-török ütközet csak tovább rontotta. A városnak egy adót fizetni képes portája maradt, *Messővásárnak* kettő, *Beodnak* negyed, *Csongrádnak* egy, és *Serkédnek* pedig negyed.⁴⁸ Szentesen az sem segített, hogy Borsod vármegyével is egyesítették 1649-ben.

A hódoltsági vármegyékben kialakultak a parasztvármegyék; a szolnoki aga erre vonatkozó 1660-as szabadalomlevele Mezőtúr városában maradt fenn.⁴⁹ Csupán valószínűsíteni tudjuk szerepkörüket, működésüket Szentesen, de a keletkezett közigazgatási vákum betöltésére bizonyára igény volt. A jobbágyoknak a mindennapi megélhetésük során spontán érdekvédelmi szervezetet kellett létrehozniuk, hogy termelőmunkájukat el tudják látni.⁵⁰ A későbbiek folyamán, a felszabadító háborúk befejezésével a XVIII. században szerepüket zápisszá nyomorították, a parancsok teljesítése, és az engedelmeskedés lett a feladatuk.

A városba földműveléshez értő, iszlámhívő krími tatárokat telepítettek a törökök. A szentesi református egyház története ad hírt arról, hogy ezzel a gyulai török parancsnok a vár jobb terménybeli ellátását próbálta megoldani. A magyar lakosság átkelt a Kurcán és a Szent-Ilona magaslaton telepedett meg, önkéntes emigrációjukat csupán vasárnaponként függesztették fel visszatérésükkel elhagyott templomukba.⁵¹ (Az őslakosok vallási állhatatosságát különösen kiemeli Nagy Imre.⁵² Feltételezhetően így kívánja hangsúlyozni a lakosság kontinuitást és a kulturális antropológiai kötődését, ami különösen nagy értéket képviselt a szerző korában). A muszlim gazdák egy része át is tért a református hitre, ezért is van sok Török nevű család Szentesen: 1715-ben a regnicoláris összeírásban három

⁴⁸ MOL. *Dica-jegyzékek*, rakt. sz.: A2631 Tom XII. Csongrád megye 1561. Mikrofilmtár 1631. doboz

⁴⁹ Hegyi Klára 1965. A parasztvármegye kérdése a történeti irodalmunkban. *Századok*, 99. évf, 4-5 sz, 861-870.

⁵⁰ Szakály Ferenc 1969. Parasztvármegyék a XVII. és XVIII. században. In. Varga János (szerk.) *Értekezések a történeti tudományok köréből*. Budapest: Akadémiai, 147.

⁵¹ Sima László 1914, 144-160.

⁵² Nagy Imre 1928. 80.

Török vezetéknévű háztartás szerepelt, később 1741 és 1760 között tíz családnév fordult elő a református anyakönyv keresztelési bejegyzéseiben, majd az 1775-ös úrbéri összeírásban csupán egy háztartás található.⁵³ A fenti számarány (3: 10:1) nagyon szemléletesen bizonyítja Dávid Zoltán és még inkább Kovács Zoltán feltevését a szorzószámmal kapcsolatban (az adólajstromokból következtetett népesség megállapítására vonatkozóan). Hipotézisünkben legalább a *tizenötös számot tartjuk elfogadhatónak*.

1686 október 28-án óriási áldozatokkal járt *Veteráni* tábornok fényes győzelme a berki laposon, mellyel visszafoglalták Szentest. A halottak két halomban lettek eltemetve, közel a berekháti vasútállomáshoz. A szentesi csata eldöntötte Szeged további sorsát is. Utóbbi várának kapitánya ifjú Bercsényi Miklós gróf lett, aki egyben hódmezővásárhelyi birtokos is volt. A csongrádi török őrség felégette Csongrádot, Tést, Böldöt és Szentest. A lakosságnak ismét a Kurca lápvídeke nyújtott oltalmat.

Az utolsó tatárdúlás során, 1693-ban négyezer főnyi tatár csorda fosztogatta végig a várost és környékét. A császári hadvezetés kiűrtette Szentest is, a városlakók Böldre menekülve vészelték át a portyát.⁵⁴ 1695. január 12-én Gyula várát végleg sikerült visszafoglalni. Ekkor a vidék lakatlan volt Makótól Vásárhelyig, Szentestől Biharig és a Marosig.

Történetírásunk fehér foltjának számít a szerbek betelepülésének a tisztázása. Több történeti munka a beköltözés mellett tör lándzsát, mások kétségbe vonják azt, egy dokumentum megkérdőjelezhető tartalmának értelmezése miatt. Az I. Lipót által írt ún. "*Litterae invitatorie* (kelt. 1690 április 6-án) célja, az ottomán birodalom elleni harcra buzdítani a Balkánon élő népeket. (Történészeink kétségbe vonhatónak vélik újabban a levél tartalmát, miszerint lehet, hogy kimaradt belőle a "non" szócska, és így nem otthonuk elhagyására biztatta volna a szerbeket). A vita még nincs lezárva, Darkó Jenő tanulmányában egyrészt a levél problematikusságát veti fel. Ugyanakkor állítja a *Carnojevic* pátriárka vezetésével történt "nagy költözésről" (a hagyományos történetírásunk szerint, 40 nap alatt 36 ezren a Duna jobb partjára telepedhettek le a Magyar Királyság forgalmasabb útjai, az egykori *Via Regia* mentén), hogy erről semmiféle adat nem szerepel a kamarai jelentésekben, ahogyan ezt egy évvel korábban Iván László érvként felhasználta tanulmányában.⁵⁵ Azt vallja, hogy az átköltözöttek számát még megközelítőleg sem lehet meghatározni és a budai kamarai adminisztráció egykorú (1690-es) irataiban nincs semmi

⁵³ Lásd az értekezés 8. számú táblázatát. 105.

⁵⁴ Nagy Imre 1928, 84.

⁵⁵ Iván László 1988. A népességtelépítések és gazdálkodástörténet alakulása a Dél-Duna-völgy középfalvaiban (18. század eleje-20. század közepe) Dr. Becsei József (szerk. biz. elnök) *Alföldi tanulmányok* 12. évf. 184-202.

erre vonatkozóan. Nagy Lajosra hivatkozik, aki elsőként kérdőjelezte meg a beköltözés tényét és elképzelhetetlennek tartja, hogy a kamarának alárendelt hivatalnokok jelentést ne küldtek volna a mozgolódásról.⁵⁶ Legújabbban Koroknay Ákos elfogadta azt. Következésképpen igazolni kívánjuk, hogy ebből a migrációs hullámból – a források szerint - nem érkeztek betelepülők Szentesre.⁵⁷ Az anyakönyvekben idegen hangzású névanyag nem található, még elenyésző mennyiségben sem.

Harruckern János György báró 1723-ban kapta meg a terület birtokjogát. A katolikus svábok és tótok betelepítését ő szorgalmazta. Az egész országban erőteljesen érvényesült a protestánsok üldözése. Harruckern buzgó katolikus volt, de foglalkoztatta az üldözötteket is. Sőt, birtokán nem volt robot, dézsma és kilenced. A katolikus földesúr belátta, hogy érdekeivel a vagyonosodó, társadalmi helyzetével megelégedett földművesréteg kialakulása állt összhangban. A kedvező úrbéri feltételek messze tájakról vonzották Szentesre a boldogulni vágyó parasztokat. Mivel 1730-ban évenkénti három országos vásár tartásának privilégiumát harcolta ki III. Károlytól,⁵⁸ különösen megnőtt a város vonzereje. A felvilágosult, széleslátókörű, („melegszívű”)⁵⁹ főúr 1742-ben halt meg. Egy szót sem tudott magyarul – ellenben nagyrészt csak magyarokat engedett letelepedni a birtokán, ezzel vette elejét Csongrád vármegye elszlávosodásának.⁶⁰

A helyi, tudós kálvinista prédikátor, Gál István, az 1740-es évek elején büszkén írhatta le, hogy Szentesen a hajdúsági, debreceni, kőrösi, Kecskemét tájéki, fejér megyei, sármelléki, pápai, veszprém megyei és a Léva környéki népviseletek *egyidőben honosak*. Vagyis az oppidum népe mindezen vidékről beköltözött kálvinistákkal erősödött. A házasságkötéseket feldolgozó 4. számú táblázatomban hűen illusztrálja és számszerűen is alátámasztja Gál tisztelendő úr megállapításait.⁶¹

A tisztelendők históriájukban nagyon sokszor emlegetik büszkeséggel *más helységekkel* tartott kapcsolataikat. Vagy a szentesiek mentek másik községbe, vagy Szentesre jöttek idegenek. Ilyen bejegyzés született 1764. március 4-én „Debreceni György, a Felső Párti Leány Oskolának a *praeceptora* elment Kültre prédikátornak.” Ennél még sokatmondóbb az 1765-ben feljegyzett Kuti Ádám esete, aki három esztendeig volt rektor Szentesen, majd „Académiára ment Basileába, onnan visszajöven vásárhelyi professzorrá, később öcsödi

⁵⁶ Darkó Jenő 1989. Lipót császár által a magyarországi szerbeknek adott kiváltságok háttere. In. *Végvár és társadalom a visszafoglaló háborúk korában (1686-1699.)* Eger: 187-200.

⁵⁷ Az értekezés 8. számú táblázata. Függelék. 120-129.

⁵⁸ Labádi Lajos 1995. 70.

⁵⁹ Nagy Imre 1928. 91.

⁶⁰ Nagy Imre 1928. 90.

prédikátorrá lett, ahol holtig lakott. Helyére érkezett Arday György, a Debreceni Kollégiumból, 1767-ben.” Gál István tisztelendő úr Érsemlyénből jött Szentesre.

A szentesi reformátusok az 1772-1773-ban a templomtorony építéséhez pesti mesterek munkáját vették igénybe. Név szerint Mayerhoffer János, kőművesét, Hakkel Antal, ácsét, és két kőfaragó mesterét, Dávid Józsefét és Major Heinrickét. “1775-ben prédikátor Nagy Mihály Földesre költözik” aki egyébként Vásárhelyről jött. Sajátos karrier megtestesítője volt Borza József, kurátor, aki 1761-ben asztaloslegényként jött a városba a komáromi asztalosokkal, -munkáját elvégezvén ő itt maradt, megházasodott, mesterségével felhagyott, csaplárrá lett, “*curator*”-nak és bírónak is megválasztották az 1777-es bejegyzés szerint.

Szól a “história” egy szerfőlött alkalmatlan és rest tanítóról, Szabó Györgyről, akit Öcsödről hívtak ide, és aki Makóra ment végül. Az országos hírvú vásárhelyi tudós és irodalmár Szőnyi Benjámint fiát, Pált tíz évig “túrta” az ekklezsia. Sebők Sámuel prédikátor Berettyóújfaluban született, Mezei Péter, a kántor szalacsi származású, Cegléden volt “*praeceptor*”, Debrecenben tanult.

A kapcsolatok kiépítésében élen jártak a református egyház teológus legátusai, akik a tiszántúli egyházkerület legációk községet bejárták nagyobb ünnepek alkalmával. A *Szentesi Református Ekklezsia históriája* szerint a város 1761. december 13-i templomszentelése országos eseménynek számított, mindenfelől sok vendég jött. Ajándékot hozott többek között a türkevi, a kecskeméti, a kőrösi prédikátor. “Úgy jöttek, mint a rakott méhek”.⁶² Ugyanakkor a szokásnál több alamizsnapénzt tudott kiosztani az egyház a koldusoknak.

A debreceni Református Kollégium szellemi vonzása azonban határozott mértékben éreztette hatását a környező megyék településeire, mint például Derecskére, Diószegre, Kabára, Kállóra, Karcagra, Kecskemétre, Mezőtúrra, Püspökire, Szalontára, *Szentesre*, Szovátra, és Vásárhelyre. Ez az ideológiai-szellemi közösségi hatás beivódott a mindennapi élet gyakorlatába, és a hivatalos kapcsolatokon túl új házassági-rokoni kapcsolatok is keletkeztek, amelyek involválták a Szentesre való beköltözést és áttelepülést.⁶³

Harruckern János fia, Ferenc a tiszta református városban megerősítette a római katolikus híveket, másrészt az őstermeléssel foglalkozó lakosság közé iparúzó, túlnyomórészt Alsó-Ausztriából verbuvált népességet kísérelt meg telepíteni. A lópvidék miatt a bevándorlók iparára kereslet nem volt, ráadásul sokuk maláriát kapott a mocsári levegőtől. Eredményesebb volt a mátraaljai betelepítés, ezek szintén katolikus vallásúak voltak. A

⁶¹ Béládi István - Gaál István - Kiss Bálint (é.n.) *A Szentesi Református Ekklezsia Históriaja*. Szentes: Református Ekklezsia Hivatala, 1-2.

⁶² Az *Ekklezsia Históriaja* 144.

beköltöztetések után, 1759-ből ismert adat a vallásfelekezetekről, mely szerint római katolikus 1620, református 5883 lélek volt.⁶⁴

Az első Harruckern nevezhető a város megalapítójának, a második a felvirágoztatójának. Két emberöltő alatt a születésszám növekedésében is plauzibilis fejlődés bontakozott ki. Ellenben az 1773-i évi népszámlálás a város lakosságát 7250 főre taksálta. Közel ehhez az időponthoz az 1779-es bejegyzése „a református ekkléziának” azt tartalmazza, hogy a „*lelkek száma 6.095 fő születtek 416-an, holtak 221-en*”. Az utóbbi adatok egyértelműen a reformátusokra vonatkozhattak. A népesedés számát illető korabeli becslésekről meg kívánjuk jegyezni, hogy egymásnak is ellentmondanak. Összehasonlítva az 1759-es összlakosságszámot, a 7503 főt az 1773-as népszámlálás alapján kapott 7250 fővel, ebből csökkenés lenne konstatálható. Ezt a tendenciát mindenképpen cáfolnunk kell. A népességszám Harruckern János György birtoklásának kezdetén 1500 fő volt.⁶⁵ Pedig 1739-ben bubópestis-járvány is végigsöpört a városon, és 1100 lelket vitt sírba, mely a lakosság harmada lehetett. Ez utóbbi számadat mértékéről akkor lehet reális fogalmunk, ha belegondolunk, hogy Pest város lakossága 9000 fő volt ebben az időben (a hagyományos történetírás szerint).

Az 1773-as és az 1779-es népesedéstörténeti adat két különböző típusú forrásból származik, s éppen ezért érdemes azokat megvilágítani forrásértékük szempontjából, s egyben a felhasználhatóság korlátolt lehetőségeinek iskolapéldái is.

A fiágon kihalt Harruckernnek leszármazottja, Jozefa, Károlyi Antal grófhhoz ment feleségül. A grófok birtoklása idején a földművesek helyzete Szentesen romlott. A rendeletileg kötelező úrbérrendezésig a parasztok taksás (nem földhöz kötött!) jobbágyságok voltak. Az 1767-es úrbérrendezés miatt tovább romlott a parasztok és zsellérek helyzete. Csongrád megye 1767. október 19-én tartott közgyűlésén foglalkozott először az úrbéres rendelettel és bizottságot küldött ki, hogy egyes községeket sorolja osztályokba és az egyes osztályok szerint határozza meg a kiosztandó földek mennyiségét. A *taksás* jelző arra utalt, hogy a város kötött haszonbérleti szerződést a földesurassal; a fizetendő haszonbért a város osztotta el és szedte be a polgároktól. 1767-ben a jobbágytelkeket ki kellett mérni, és a szolgáltatást a robottal, kilenceddel, fuvarozással mindenkinek személyesen kellett beszolgáltatni. A helytartótanács a szentesi határt az első osztályba sorolta. Egy teljes job-

⁶³ Nagy Sándor 1940. *A debreceni református kollégium története*. Debrecen. 43.

⁶⁴ Klinger András 1980. május 19. *A népmozgalom főbb adatai községenként. 1828-1900. Csongrád megye*. Budapest: Központi Statisztikai Hivatal, 259.

⁶⁵ Acsády Ignác 1896. Magyarország népessége a Pragmatica Sanctio korában. *Magyar Statisztikai Közlemények*, XII. évf. (új folyam), 364.

bágytelek (*sessio*) a házhelyen kívül 34 hold szántóból és 22 hold rét-kaszálóból állt (egy holdat 1100 négyszögölnek számítottak). Csongrád vármegye 1771. június 20-án tartott közgyűlési határozata szól a népességet illető számadatokról is. Többszöri panasz és újramérés után 1776-ban fejezték be a kimérést. Az előjárósági küldöttség 489 szessziót osztott ki a jobbágyoknak. Ekkor 521 jobbágy, 841 házas zsellér és 287 háznélküli zsellér szerepelt a felvett regiszterekben.⁶⁶

Névsorukat egybevetettük a református anyakönyvekben 1741 és 1760 között szereplő családok névanyagával a kontinuitást és a gazdasági háttér meglétének a bizonyítására, amint ez a 8-as számú táblázatunkban szemlélhető. Az úrbérrendezés után a földesúr jelölhette ki a falu bíróját is. (Ezt megelőzően szabadon választhatták.) Az elhunyt gróf Károlyi József gyermekeinek a gyámja, gróf Waldstein Emánuel végérvényesen felszámolta a taksás rendszert, szigorúan az úrbéri rendeletek szellemében kormányozta a húszezres népességű szentesi uradalmat.

Szentes visszasüllyedt kiváltságos helyzetéből közönséges jobbágyközséggé. Ezután ismerte meg a szentesi lakosság a *mogyorófpálcát*. A város anyagi helyzetére jellemző, hogy az 1836-ban egyénenként megkötött örökváltsági szerződést is csak húsz év leforgása alatt tudta teljesíteni, a gyámság alól kikerült grófoknak.⁶⁷ Ettől fogva lett *szabad Szentes* város a jobbágyközségből. Ebből a tényből kiindulva Gyimesi Sándor igen pozitívan értékelte a város státusbeli helyzetét, mondván a magukat megváltó városokat (nevezetesen Szentest, Nyíregyházát és Göllnicbányát említette), csak az országrendiség hiánya és a nemesi megye bírói széke alá tartozás különböztette meg a szabad királyi városoktól. A nagyságuk szerint szedte sorrendbe a 113 legnagyobb várost és határozottan megállapította, hogy Szentes 1786-ban még csak a 24. a sorban, 1825-ben a 19., 1846-ban a 15. és 1869-ben pedig, a *tizenharmadik* legnagyobb magyar város.⁶⁸

A református egyház Szentes meghatározó entitásaként sokáig zavartalanul szervezhette a városiak mindennapjait. Althan Károly gróf, váci megyéspüspök 1745-ben Szegvárra látogatott, útjáról a Liber II. Visit. Kan. 315-nél az alábbiakat jegyezte be: “Az egész község kálvinista, a kevés szolgasorban levő katolikus kivételével. Van toronnyal, szentéllyel, sekrestyével ellátott *egykorú* katolikus temploma.”⁶⁹ A csekélyszámú katoli-

⁶⁶ Takács Edit (szerk.) 1999. Csongrád Megyei Levéltár Szentesi Levéltárának és Csongrádi Levéltári részlegének fond és állagjegyzéke szerinti XV./41. Városi levéltár *Acta Urbalia* 38.szám

⁶⁷ Nagy Imre 1928, 91-93.

⁶⁸ Gyimesi Sándor 1975. *A városok a feudalizmusból a kapitalizmusba való átmenet időszakában*. Budapest: Akadémiai, 143.

⁶⁹ Gróf Althan Károly váci megyés püspök látogatási jegyzőkönyve. Liber II. Visit. Can. 315. I. m. Nagy Imre 142.

kus lelki gondozását a csongrádi plébánia látta el 1745-ig, később a szegvári paróchia. Az ellenreformációs törekvésekkel összhangban a helytartótanács rendelete alapján, a 330 férőhelyes református templomot 1746-ban át kellett engedni a katolikus felekezet számára. A negatív diszkrimináció ránehezedett a reformátusokra. Az újonnan felépült templomuk 1761-ben, egy esztendővel felépítése után tűz martalékává lett, 211 lakóházzal együtt.

Az 1773. évi népszámlálás alapján 1901 katolikus vallású szentesi volt. II. József népszámlálása 1783-ban 8223 lelket számlált meg, ebből 2181 hívő katolikust.

Bár a vallási arányok változtak a történelem viharaiiban, a népesség mindvégig megtartotta kontinuitását, megőrizte asszimilációs képességét.

A város az uradalomban

A hódoltsági területen mindenütt, a török uralom maradandó változást hozott létre, a gazdasági-társadalmi rendszerben. Így a török uralom alóli felszabadítást követően kialakult feudális viszonyok semmiképpen nem tekinthetők a török-kor előtti állapotok egyenes folytatásának. A török megszállás hatására a XVI-XVII. században felbomlott az addigi településstruktúra, a településhálózat ritkább lett. A gazdálkodásban domináns szerep jutott az extenzív állattenyésztésnek, a földművelés csak kiegészítő szerepet kapott. A gazdálkodás önellátó, és nem árutermelő jellegű volt. A lakosság vagyoni helyzete, csak a rendelkezésre álló munka- és igaerőtől függött, minthogy föld bőven jutott a helységek határaiban.⁷⁰

A 18. században már nem dúltak háborúk (1717-1718 után), megnőtt a gazdálkodási kedv a visszafoglalt új területek gazdagnak ígérkező földjein, és sűrűbbé vált a településhálózat is. A régió ismét integrálódhatott (csatlakozhatott) a Magyar Királyság testébe, azon keresztül egy tágabb világba, Kelet- Közép-Európa régiójába. Viszont a megkéssett csatlakozás idejére Kelet-Közép-Európa szintén szegényebbé és elmaradottabbá vált. Így a nagy nemzetközi munkamegosztásba csak, mint a Nyugat agrárellátója kapcsolódhatott be. Bár hazánk exportcikkeinek skálája hagyományosan mezőgazdasági maradt a 18. században is, csak éppen nem jutott a szomszédos országtól távolabbra, viszont hatása a jobbágyi függés megerősödését és a feudális viszonyok konzerválódását

⁷⁰ Kovács Ágnes 1977. A mezővárosi önkormányzat és a földesúri joghatóság a Dél-Alföldi Károlyi-Uradalmakban (1722-1848). In. Szendrey István (szerk.) *Acta Universitas Debreciensis De Ludovico Kos-*

okozta.⁷¹

Az uradalom kialakulásának első lépését egy adminisztrációs tévedés hozta létre, 1701 tavaszán. Az összeesküvés gyanújába keveredett gróf Bercsényi Miklós birtokának vélték, a császár által kiküldött összeírók, és bevették leírásukba - minden tartozékával együtt - a csongrádi-vásárhelyi uradalmat. Az uralkodó néhány hét múlva Schlick Lipótnak, császári tábornoknak adományozta. A következő évben a Német Lovagrendnek is elajándékozta a vásárhelyi uradalmat. A végtelenbe nyúló határhasználat és a vidék gazdag termőföldje nagyon vonzónak tűnt a II. Rákóczi Ferenc által kiküldött Károlyi Sándor számára is, aki Bercsényi Miklóst képviselte az ügyek intézésében. Ugyanis Bercsényi továbbra is használta az uradalmat. A méltányos 200 arany évi taksát-többéves késedelemmel fizették meg neki az uradalom jobbágysai. (A taksa magában foglalta az úrbért, a földbért, a váltságot és a cenzust.) A jobbágysok szerényebb terheket viseltek, az ország más vidékeihez (például a Dunántúlhoz) viszonyítva. Egy ideig még a törvény által megszabott kilencedet sem fizették. Károlyi Sándor haszonbérletbe kérte Bercsényitől, és birtokba jutásakor rögtön, 1709. december 21-én, Peklinben kelt levelében értesítette a vásárhelyieket a változásról. 1712-től a vásárhelyiek egyaránt fizettek Schlicknek, Károlyinak és a csanádi püspöknek. (Szentest eközben báró Harruckern János szerezte meg, 1723-ban.)

Károlyi Sándor 1722-ben vette meg Schlicktől a csongrádi-vásárhelyi uradalmat, majd 1727-től felemelte a taksát, és jobbágysait úrbéri szolgáltatásokra és robotra kötelezte. A jobbágysok Csongrádon és Vásárhelyen is tiltakoztak a robot bevezetése ellen, minek következtében átmenetileg megszabadultak a súlyos robotterhektől. Ahogyan növekedett a majorság, a földesúr egyre több gyalog- és szekeresmunkát követelt.⁷² A legnagyobb változás az uradalom életében, 1756 után következett be, amikor is a taksás-viszonyt felszámolták és helyette, legelőbért és jobbágysai adókat vetett ki a földesúr. 1756-tól majorságot alakított ki. Az allodiális földek művelésére robotmunkát kért a jobbágysoktól, Vásárhelyen és Csongrádon.⁷³

Szentesen különösen Harruckern János, földesúr volt az, aki a józan ítélőképesség mértékéig terjesztette ki a földesúri jogokat. Az ő időszaka jelentette a szentesiek számára azt az állapotot és helyzetet, amibe visszajutni óhajtottak. Az úrbérrendezésig nem a telek

suth Nominatae Series Historica XXIV. 47.,48.

⁷¹ Barta János 2000. *A 18. század története*. Budapest: Pannonica, Szvák Gyula (editor), 5-10.

⁷² Kruzslích István 1988. Csongrád város mezőgazdasága és lakosainak helyzete II. József kataszteri földmérése tükrében. In. Blazovich László (szerk.) *Tanulmányok Csongrád Megye Történetéből XIII. kötet*, Szeged: Csongrád megyei Levéltár 18., 19.

⁷³ Herczeg Mihály 1980. Adatok a Károlyiak csongrád-vásárhelyi uradalmának feudalizmuskori történetéhez. In. Blazovich László (szerk.) *Tanulmányok Csongrád Megye Történetéből. IV. kötet*, Szeged: Csongrád me-

nagysága, hanem a termés mennyisége, az állatok száma, az adóköteles személyek száma, és jövedelme szerint adóztak. A magas belső vándorlás miatt hiányzott az állandó telek. A közterhek elosztása porták szerint történt. A jobbágykapu vagy porta a kezdeti időszakban, egyet jelentett a jobbágyházzal és telekkel, a XVIII. század elejétől kezdve azonban egy fiktív egységgé vált. Az 1696. évi összeírásban pl.: négy jobbágygazdaság jelentett egy portát, de az egy portára eső jobbágygazdaságok számát, növelhették vagy csökkentették.⁷⁴

A Mária Terézia által 1767-ben bevezetett úrbérrendelet, a szentesiekre nézve nem jelentett semmiféle új előnyt, inkább az eddigieknél aránytalanul nagyobb terhek meghonosítását eredményezte, akárcsak Hódmezővásárhelyen. Herczeg Mihály szerint további hátrányt jelentett az urbárium mellett, hogy egyetlen földesúr (nevezetesen a Károlyiak) kezében összpontosult a helyi hatalom, és hiányzott a birtokos rendi nemesség ezen a vidéken.⁷⁵ Az urbárium által megállapított telek egyértelműbbé tette, pontosan körülhatárolta az adózók körét. Az adózás csak az úrbéres telkekre terjedt ki, minden kívülálló föld kimaradt az összeírásból az urbárium bevezetése után is, ezért lett újszerű a II. József által elindított kataszteri földmérés, amely feladatául tűzte ki minden termőföld felmérését és összeírását, tekintet nélkül arra, hogy milyen címen használták. Az úrbérrendezés után az alföldi uradalmak jövedelmei megemelkedtek, amelynek egyik oka volt a robotmegváltás magas összege. Más oldalról a jobbágyok terhei fokozódtak, de nemcsak a Károlyi uradalomban, hanem az ország más területein is érvényesült a földesúri terhek növekedésének tendenciája, a XVIII. században.⁷⁶

Így a szentesiekre is hasonló kényszer nehezedett. Adott helyzetben a robotolást csak úgy kerülhették el az uradalom településein a jobbágyok, ha megváltották magukat. A földesúrnak is előnyös volt, hogy a jobbágyok a fel nem használt robotot pénzen megváltották. Általában a kézi robot közel felét megváltották. (Egy telkes jobbágy évi 104 napi kézi robottal, a házas zsellér évi 18 napi robottal, a házatlan zsellér évente 12 napi robottal tartozott földesurának.) A zsellérek száma az uradalomban közel kétszeresére növekedett a századvégre. Sőt, 1845-re már elérte a 83,6 %-ot. A szentesi zsellérek vizsgálatánál meg kell jegyeznünk, hogy az új bevándorlók csak mint, házzal bíró ("Inquilinus") vagy házatlan zsellérek ("Subinquilinus") telepedhettek meg. Bér munkát csak azután vállalhattak, ha az uradalom felé a kötelességüket teljesítették.

gyei Levéltár, 61-76.

⁷⁴ Kovacsics József (szerk.) 1957. *A történeti statisztika forrásai*. Budapest: Közgazdasági és Jogi, 76-79.

⁷⁵ Herczeg Mihály 1979. Szolgák, cselédek Hódmezővásárhelyen 1848 előtt. In: Farkas József (szerk.) *Tanulmányok Csongrád Megye Történetéből. III. kötet*, Szeged: Csongrád megyei Levéltár, 84-85.

⁷⁶ Felhő Ibolya 1957. A Mária Terézia úrbérrendelete során készült adatfelvételek. In: Kovacsics József

A szakirodalom a szentesi zsellérek státusát permanens munkaerőtartaléknak konsztatálja. A házatlanok ismereteink szerint a tehetősebb jobbágyok "katona házaiba" költöztek be.⁷⁷ Az úrbérrendezéssel kapcsolatban szentesiek számára az igazi tét az volt, hogy mennyi lesz a kiosztandó föld, illetve mekkora lesz egy jobbágytelek (sessio) kiterjedése. Többszöri fellebbezés után 56 holdban állapították meg (34 hold szántó és 22 hold legelő) a jobbágytelek nagyságát. (A holdat 1100 négyszögöllel számítva.) 1776-ban kezdődött a telek-kijelölés folyamata.

Az eredmény:535 gazda egész és többtelkes (köztük van 10 nemes is) és

197 féltelkes,

253 negyedtelkes,

81 nyolcadtelkes és

371szőlősgazda rendelkezett biztos megélhetési forrással, míg a zsellérség teljesen kimaradt a földrendezésből,és teljesen magára, a puszta két kezére hagyatkozva kellett megélnie családjával együtt, teljesen kiszolgáltatva az időjárási szeszélyek által befolyásolt terméseredményeknek. Számuk az urbárium bevezetésekor 1128 fő volt. Közülük 841 házas, 287 ház nélküli volt. Áttekintve a számsorokat megállapíthatjuk, hogy a zsellérek aránya 43,9 % (ezen belül a házatlanok aránya 11,2 %) volt a telkes jobbágyokéhoz viszonyítva. Viszont a földterületeiken gazdálkodni képes jobbágyok száma 1437 fő, az összeshez viszonyítva, 56 %. Ha ezeket a számokat összevetjük Barta László által feldolgozott, ⁷⁸1828. évi országos összeírás számsoraival, a különbség szembetűnő. A telkes gazdák száma 20.9 %-ra csökkent, vagyis felére apadt 48 év alatt. A házas zsellérek száma is felére, 16 %-ra esett vissza, míg a házatlan zsellérek és cselédek száma elérte a 35,3%-os, ami megháromszorozódást jelentett, 1828-ra. A zsellérek létszáma nemcsak természetes szaporodásuk miatt nőtt meg, az urbárium is hozzájárult ehhez,mert számukra lezárta a fejlődés útját ,a felemelkedés lehetőségét.

A város népessége a XVIII-XIX. század fordulóján az anyakönyvek alapján

(szerk.) *A történeti statisztika forrásai*. Budapest: Közgadasági és Jogi 200-214.

⁷⁷ Herczeg Mihály. 1979. 87.

⁷⁸ Barta László 1981. Az 1828. évi országos összeírás Csongrád vármegyében. In. Farkas József (szerk.) *Tanulmányok Csongrád Megye Történetéből. V. kötet*, Szeged: Csongrád megyei Levéltár, 128-129.

Foltok a történeti demográfia metodológiai szövetén

A történeti szakirodalom tanulmányozása során Szentes népességszámára vonatkozóan számos nyilvánvalónak és evidensnek tűnő becsült adattal találkozhatunk, amelyekre nem hagyatkozhatunk. Eképpen nyugtalanító az a megállapítás is, mely szerint “Szentes népessége az 1715-ös regnicoláris összeírás alapján az adózó háztartások száma 230; megszorozva hattal megkapjuk a lélekszámot, amely egyenlő 1380-al.” “Az 1720-as összeírásban csak 131 háztartás után adóznak a szentesiek.”⁷⁹

Ehhez hasonlóan 1753-ban nemeseken kívül 861 családfőt írtak össze, amely alapján a lélekszám körülbelül 5.000 volt.

1. számú táblázat Szentes becsült népességszámáról

1715	1.380
1753	5.000
1783	8.223
1785	8.996
1827	15.840
1830	20.060
1851	22.000

(Forrás: Maksay Ferenc 1957, 19)

A Maksay Ferenc becslésein alapuló mellékelt táblázat ugyan valóban tényleges felmérések eredményeit foglalja össze, ám módszertani szempontból eleve problematikus. Maksay előfeltevése tudománytalan: sem a szerző, sem a demográfiai szakirodalom nem igazolta a posztulált “ötös-hatos” szorzószámot. Kérdésünk: miért becsüli a jeles középkorszakértő ilyen alacsonyra a város lakosságát 1720-ban? Kevésnek látszik a 786 fő, amelyet a 131 adózót hattal szorozva számított. Ezzel szemben azt kell állítanunk, hogy a népesség számának megállapítására önmagában nem lehet felhasználni az adólajstromokat, mert a rendelkezésre álló iratanyag - tételezen itt a regnicoláris összeírás - a lakosság szűk körére terjedt ki.

Az ötös szorzó alkalmazása egyrészt a kora középkor nyugat-európai népességszámának megállapításánál használatos,⁸⁰ amelynek a XVIII. századi Magyarországra való

⁷⁹ Nagy Imre 1928, 145. és Acsády Ignác 1896, 259.

⁸⁰ Harsin, Paul – Hélin, Etienne 1963. *Actes Du Colloque International De Demographie Historique*. Liege:

applikációját minden tudományos reflexivitást nélkülöző eljárásnak kell tartanunk. Másrészt hazánk XVIII. századi demográfia-története kutatásában hasonló szorzószámot Mezőkövesd népességszámának rekonstrukciójához vettek igénybe a terület neves történetírói, Sárközi Zoltán és Sándor István. Még akkor sem tartjuk alkalmazhatónak a korabeli Közép-Magyarországra ötös szorzójukat, ha a szorzatot megtoldották mintegy ezerfőnyi iparossal.⁸¹

Tehát nem érthetünk egyet azzal a korábbi, több történetkutató által képviselt felfogással sem, mely a következő módszert állapítja meg célravezető eszközként: “Ha a végeredményként megállapított teljes családfő számot a korszakra *feltehetően* jellemző 5-6-os családtag átlagszámmal szorozzuk - megkapjuk a teljes lélekszámot.”⁸² Legutóbb Labádi Lajos, Szentes történetírója és a városi levéltár igazgatója is az ötös-hatos történeti iskola mellé áll, kritikátlanul veszi át a régi módszer szülte hamis eredményeket – ami legalábbis meglepő a demográfiai “paradigmaváltás” után.⁸³

Kutatásunk eredményének értékelésénél egyet kell értenünk azzal a megállapítással, miszerint: “Eddigiekben a népesség számát túlzottan alacsonyra tették a területen és általában Magyarországon, így a XVIII. században olyan kedvező természetes szaporodást tételeztek fel, amelyre sem a megelőző évszázadokban, sem a XIX. század első felében nem volt példa.”⁸⁴ Az új feltárások eredményeképpen megpróbáljuk rekonstruálni a valószínű lélekszámot egy adott időpontban. Ugyanakkor igazolni kívánjuk, hogy a XVIII. századi város népességének kisebbik hányadát teszik ki a török uralom alatt betelepedett néprétegek. Bár a kettős adóztatás elől jelentős tömegek menekültek a környező lápvidék oltalmába, a város népességének a zöme a török időkben is megmaradt a földjén. Vannak kutatók, akik az évszázados háborúkkal sújtott hódoltsági területek lakossága megmaradását az ösztönökbe rögzült reflex-szel magyarázzák: “Az erdőkben, vízjárta területek közötti kiemelkedéseken, dombokon élő lakosság a harcok elültével, nyugalmasabb idők beköszöntével a régi vagy az új településre húzódik, s ahogy gazdaságilag erősödik, az adóterheket elviselni képes, úgy kerül be fokozatosan az összeírásba. Ez egyik kulcsát adja annak, hogy az összeírások, az urbáriumok alapján miért is lehet a községek mindegyikéről kimutatni, hogy rohamosan nő az adózásra szorított háztartásfők száma. A tanulmányírók

Bibliothèque de L' Institut de Science Economique Université, No. 6., 255.

⁸¹ Sárközi Zoltán – Sándor István (szerk.) 1973. *Mezőkövesd város monográfiája*. Mezőkövesd: Borsod Megyei Nyomdaipari Vállalat

⁸² Maksay Ferencet (1957, 19) idézi Kovács Zoltán - Cs. Tóth Péter 1961-62, 30.

⁸³ Labádi Lajos 1995. *Szentes város közigazgatása és politikai élete 1848-1918*. Szeged: Csongrád Megyei Levéltár és Szentes Város Polgármesteri Hivatala, 7.

rendszerint ebből a népesség növekedésére következtetnek, pedig csak az *adózásba bevontak* körének bővüléséről van szó.”⁸⁵ Ez a hipotézis nem számol a X-XVIII. századokban a költözködő falvakkal, a nomád földközösség fennmaradásával (erre utalnak az erdei gyümölcsben, halban lerótt adók), hanem egy téves, nyugat-európai absztrakcióra épít a helybenlakó, letelepült földművelés képében - ami Duby –Lardreau szerint sem igaz, ott is nagyszámban éltek nem-háborús időkben is, mobilis plebejus rétegek. Andrásfalvy álláspontja összevethető Szűcs Jenőnek azzal az álláspontjával, mely a magyar nemzettudat kialakulását megelőző barbár etnikai tudat rekonstruálásakor az ártéri gazdálkodás konstitutív elemeire bukkant (föld, víz ,legelő), és a két tudati állapot közötti váltáshoz az osztályszerkezetben végbement változást rendelte. A két tendencia: a barbár magyarokhoz köthető vízi –lápi élet és a második jobbágyságba züllesztett parasztok helyzete között kapcsolat van. Erre vonatkozóan konkrét forrásként hivatkozunk Petrák Ferenc “krónikájára”, a szentesi református “ecclesia” történetére, Bél Mátyás Szentesről felvett történet-földrajzi adataira. Nyíri Antal a kiháló szentesi víziélet néprajzi és népnyelvi maradványairól értekezett, 1948-ban. Számos gazdaságtörténeti feldolgozás mutatja ki, hogy Szentesen-éppen vízi-lápi adottságai miatt-elsődleges szerepet az állattenyésztés kapott, dús legelői hatalmas csordákat voltak képesek eltartani. Az eredményről Káldy-Nagy exportról szóló statisztikáiból kapunk képet. Jóllehet, Kováts Zoltán végkövetkeztetését nem vitatjuk, de álláspontunk ezzel szemben az, hogy valójában nem a török hódoltság embertelensége kényszerítette a magyar alföld lakóira a vízi-lápi életet, hanem azt az ártéri gazdálkodással összefüggő ősi magyar tudáskincs maradékának tekinthetjük, mely éppen a török időkben megritkuló magyar jobbágyság legsajátabb kulturális jellemzője volt.⁸⁶ Ez ugyanakkor a magyar jobbágynépesség kontinuitását is alátámasztja.⁸⁷ Saját kutatásaink is alátámasztják ezt a koncepciót: a Harruckern János telepítette alsó-ausztriai hospesek képtelenek voltak a vízivilághoz akklimatizálódni, ezért vagy maláriában lelték halálukat, vagy visszaköltöztek szülőföldjükre.

További kérdések következnek a dikális összeírások említett hiányos voltából. Egyrészt: mennyire tehető a jobbágysági háztartások átlagos nagysága? Másrészt: mennyire tehető nevezetesen a regnicoláris összeírásokba fel nem vettek száma, vagyis lehet-e az anyakönyvekből visszakövetkeztetni legalább a XVIII. század elejére? Mindkét probléma

⁸⁴ Dávid Zoltán 1965. Statisztikai adatgyűjtések Magyarországon a XVIII-XIX. században. *Statisztikai Szemle*, 122.

⁸⁵ Kováts Zoltán 1969, 18.

⁸⁶ Bartos Tibor 1991. Vízművelő szabad világ. Beszélgetés Andrásfalvy Bertalan művelődésügyi miniszterrel. *Harmadik Part*, 8. szám (őszi), 4-14.

megoldásában az egyházi anyakönyvek nyújtanak támpontot és a későbbi időszakból fennmaradt névszerinti (nominatív) egyházi összeírások segítenek.

A korábban (Györffy György, Sárközi Zoltán, Acsády Ignác, Maksay Ferenc által) alkalmazott *ötös-hatos* demográfiai szorzószámmal szemben, a történeti demográfia újabb képviselői (Dávid Zoltán, Kováts Zoltán) bátrabban használták *népesedési* becslő számadataik létrehozásában, a sokkal nagyobbban tűnő *tizenötös szorzószámot*. (A történeti demográfia forrásainak eltérő jellegéből adódóan, a gazdasági – társadalmi háttér figyelembe vételével, lehetett csak megfelelő állásontot kialakítani.) “Ha az össznépesség számát elosztottuk a megyei összeírásban található háztartások számával, akkor azt a meglepő eredményt kaptuk, hogy egy adózó háztartás átlagosan 14 – 16 főnyi népességet reprezentált.”⁸⁸ A *szorzó kérdés* szakmai vitáját az utóbbi módszer képviselőinek javára nem elvont hipotézisek döntötték el, hanem empirikus tapasztalatok.

Pontosabban fogalmazva: Maksay Ferenc hatos szorzóra vonatkozó előfeltevését Szentés demográfiai adatai *sem* igazolják. Ugyanakkor a XVII. század végének és a XVIII. század elejének kutatói gazdagabb forrásanyag alapján megállapították, hogy ezekben a századokban a rossz életkörülmények miatt, a gazdálkodás eredményessége és biztonsága miatt *több család élt együtt*. Különösen így volt ez a növénytermesztéssel és *állattenyésztéssel* foglalkozó családok esetében.⁸⁹ A rendkívül magas halandóság miatt sok volt az ún. *töredék család*, amelyekben az egyik szülő - elsősorban az apa - nem élt. Ezek a családok egy gazdagabb, telki állománnyal rendelkező közeli vagy távoli rokonhoz költöztek. Még a XVIII. század első felében készített egyházi lélekösszeírások is nagyon jól mutatják ezt az együttélést. H. Veres Éva a szántó és jószágnevelő gazdaságokban látja erősnek a nagycsaládi összetartó erőt, “ahol a családok természetes összetétele megfelelt az optimális munkaerő szükségletnek.”⁹⁰ Nagyobb létszámú, bonyolultabb összetételű háztartások szükségszerű meglétét részben igazolni látta két dél-dunántúli falu (Alsónyék és Kölked) anyakönyveinek alapján végzett rekonstrukciós módszereivel Andorka Rudolf is a XVIII-XIX. század fordulóján. Viszont hangsúlyozza: a tíznél több személyből álló háztartás kivételes volt. A XVIII-XIX. század fordulóján a *több családmagos* háztartási formák

⁸⁷ Iván László 1988, 190.

⁸⁸ Dávid Zoltán 1957. Az 1715-1720. évi összeírás. In: Kovacsics József (szerk.) *A történelmi statisztika forrásai*. Budapest: Közgazdasági és Jogi 177. (Itt Acsády számításait bírálja.)

⁸⁹ Kováts Zoltán 1969. Somogy megye népessége a XVII-XVIII. század fordulóján. *Somogyi Almanach*, Kaposvár, 12. sz, 19-20.

⁹⁰ H. Veress Éva 1958. A jobbágycsalád szervezete a sárospataki uradalom falvaiban a XVII. század közepén. *Történeti Szemle*, I. évf, 3-4. sz., 380., 425.

megléte a földművelő családok körében, Andorka szerint cáfolható⁹¹ – ezt azonban Szentesre nem találtuk érvényesnek.

Bár a tendencia tényleg a nyugat-európai “nukleárs” (=kis család, magcsalád) dominanciája felé halad, amit Peter Laslett és Marilyn Clark 1972-ben strukturális elemzésen alapuló módszer segítségével kimutatott. A nyugat-európai minta hatása csak később erősödött: házas zsellérek és gyermekes szolgák éltek együtt a “kis”családdal. (Felhívnam a figyelmet a későbbiekben ismertetett családösszesítő lapok pl. XXX., XLV., LI. és LXVIII., LXX, LXXIII. szám alatti bejegyzéseire! Például “lakik az atyjával” beírás, de előfordult “béres”, “zsellér”, sőt valakinek a “házánál lakó” bejegyzés is. A házasodó felnőtt férfiak több mint fele közösködött egy nagyobb háztartáson belül.) Az adózás céljából készült összeírások esetében, természetesen mindig fel kell tételeznünk, hogy többen próbálkoznak *a terhek alól kibújni*, s valahogyan elkerülik az adózásba való felvételt. Végül ott van a terheket viselni nem képes szegénység, amely alkalmi munkából, pásztorkodásból, fuvarozásból, favágásból, halászásból él.

Mindezeket figyelembe véve az 1715-ös és az 1720-as országos adóösszeírással kapcsolatban Dávid Zoltán azt állapította meg, hogy az adózásba bevontak az összes családoknak csak az egyharmadát jelenthetik.⁹² Ebből következik, hogy a valóságot megközelítő össznépelesszámot akkor kapunk, ha az adózó háztartások számát *tizenöt*tel szorozzuk.

Dávid Zoltán elemzéseit fejlesztette tovább Kováts Zoltán, aki korabeli anyakönyvek névanyagának az adóösszeírásokkal való egybevetéséből megállapította, hogy a Dávid Zoltán-féle feltételezés alapján számított össznépelesség csak *az alsó határt* jelentheti. Az eddigi elemzések azt mutatták, hogy az 1720-as országos összeírásból kihagyottak, az együttélő családok, stb. figyelembe vételével az adózó háztartások számát legalább *hússzal* kell szorozni ahhoz, hogy az ott élők teljes lélekszámát megkapjuk.⁹³ A legmagasabb szorzókulcs használatát, e számítások jogosságát az országos fejlődés ismerete, a természetes szaporodás mértékéről szóló újabb kutatási eredmények is alátámasztják.⁹⁴ Ismeretes tény, hogy a jobbágyi háztartások nemcsak családi munkaerőt foglalkoztatnak, hanem cselédeket, sőt egész zsellér családokat is. Eként Szentesre is igaz Kosáry Domokos megállapítása a paraszti família kérdéséhez, miszerint a családhoz a családtagokon kívül a

⁹¹ Andorka Rudolf 1975. Paraszti családszervezet a XVIII-XIX. században. *Ethnographia*, LXXXVI. 340-348.

⁹² Dávid Zoltán 1965. A városi népesség nagysága Magyarországon 1785-1828-ban. *Történeti Statisztikai Évkönyv 1963-1964*. Budapest: 1965.

⁹³ Kováts Zoltán 1969.

szolga, vagy cseléd valamint az ottlakó háztartás zsellér tartozott. A cseléd nyilván teljes munkaerejével állott a jobbágygazda rendelkezésére, míg az ottlakó zsellér végezhetette a részesmunkát is. A termelési egység vezetője a jobbágy, rokonok, özvegyek a segítő kezeket adták.⁹⁵ Részletes vizsgálati eredményeit adja közre Hársfalvi Péter a szabolcs megyei cselédnépesség létszámáról, a XVIII. században a dikális összeírások alapján. A cselédnépesség arányáról a jobbágynépességhez viszonyítva kimutatta, hogy 1758-ban 100 adózó családfőre 27 cseléd jutott, de már 1766-ban 30-ra emelkedett ez a szám.⁹⁶ Később, 1791-ben, Szabó István szerint 100 adózó jobbágyra 65 nem adózó nemesi szolga jutott.

A 18. századi szentesi matriculában találhatók utalások a több családdal rendelkező háztartásokra vonatkozóan. Ugyanakkor, elvértve –1 ezrelékes arányban - minden precizitás ellenére is megtörtént, hogy néhány családnév kimaradt a keresztelési anyakönyvből. (Statisztikai szempontból elenyésző mennyiség, mégis kategorizálható, miképp Maksay Ferenc tette ezt az urbáriumok forráskritikai elemzése kapcsán.)⁹⁷ Kérdés: Miért hagyták el a vezetéknevüket a bejegyzéskor? Véletlenül, figyelmetlenségből vagy társadalmi helyzetük alacsony szintje miatt, vagy mert nem rendelkeztek önálló megélhetési forrással, ily módon valakinek a háztartásában játszották a szolga, vagy a megtűrt személy szerepét. Feltehetőleg, a kor stílusából eredő emberi kicsinyesség, és előítéletesség miatt: egy koldusnak, egy kanásznak, egy csaplárosnak nem volt fontos megjegyezni a nevét, mert vagy mindenki által ismert, vagy senki nem kíváncsi rá. Tehát: fontos volt tudni, hogy 1754. január 18-án Dávid kanásznak Sára és Ilona nevű lányait keresztelték? Ismerhettek az emberek egy Ferenc keresztnévű csaplárost, akinek Márton fiát 1752. szeptember 12-én keresztelték, de egy türkevi “kódus”-t, akinek Kata nevű lányát 1752. június 13-án keresztelték nem. Nem lehetett neves ember még konkrét értelemben sem, sőt az újszülöttnak, a “szerencsétlennek” “kódus” volt a keresztapja is, Makói Gergely személyében. A névtelenek között szerepel Péter “kováts”, kinek fiát, Pétert 1752. szeptember 2-án keresztelték. A halotti anyakönyv 1757. február 3-i bejegyzésének a tartalma Kuti Pál nemesember haláláról tudósít (aki nem is szerepel nemesként az adóösszeírásokban), “akinek a házában, ugyanazon háztul ketten haltak ki. Nem igen sokára egymás után a

⁹⁴ Kováts Zoltán 1981. *Debrecen története 1693-1849*. 2. köt. (szerk.: Rácz István). Debrecen: 21.

⁹⁵ Kosáry Domokos 1963. A paraszti “família” kérdéséhez a XVIII. század elején. *Agrártörténeti Szemle* 1963. V. évfolyam 120., 126.

⁹⁶ Hársfalvi Péter 1963. Adatok a Szabolcs megyei cselédnépesség létszámáról a XVIII. században (dikális vizsgálatok alapján) *Agrártörténeti Szemle*, 1963. V. évfolyam 399., 403.

⁹⁷ Dávid Zoltán 1973. /a családok nagysága és összetétele a veszprémi püspökség területén 1747-48. Történelmi Statisztikai Kötetek, Budapest: Központi Statisztikai Hivatal; Kosáry Domokos 1963. A paraszti “família” kérdéséhez a XVIII. század elején. *Agrártörténeti Szemle* V. évf, 120., 126; és Hársfalvi Péter 1963, 399-408.

cselédei pedig, majd mindnyájan betegek voltak.” A fenti bejegyzés szó szerint igazolni látszik az egyháztartásban lévő töredék családok, a családokkal együtt élő cselédek korabeli elterjedését és a valamely okból kifolyólag névtelenségbe halványodott *“lappangó társadalom”* masszív létét.

Gaál István tisztelendő krónikáirói vénájának köszönhetően lehet némi fogalmunk a szociális mikrokörnyezetről is. Nagyon is plauzibilis kép bontakozik ki a jobbágyi gazdaságról, amely éppen ebben a korszakban került felszálló ágba (a korábban említett báró Harruckern János támogatásai miatt), és képes volt idegen munkaerőt is foglalkoztatni, amint azt az előbbi forrás is alátámasztja.

A házassági anyakönyv is sokszor említ cselédeket, szolgáló embereket, közöttük szolgáló lányokat is. Például 1790. június 2-án kötött házasságot, (az 1715. évi regnicoláris összeírásba földbirtokosként felvett) Mikecz Mihálynak a szolgálója, Kiss Ferenc és Rabatin Anna (aki poroszlai lakos volt korábban). Egy későbbi fejezet témája lesz a házasságok exogám eseteinek a vizsgálata, ezért itt csak arra szorítkozunk, hogy bemutassuk a cselédek és szolgálók jelenlétét, akik nem kaphattak helyet adóösszeírásokban (a családösszesítőkből az 56-os, időbeni, sorszámozást kapták, a tíznél több gyermekesek csoportjába tartoznak, az 5./c táblázatban szerepel).

Megjegyzés az elemzett anyakönyvekről

A korszaklelemet is megjelenítő református anyakönyvet 1741. januártól kezdik vezetni, a katolikus matricula első bejegyzése *“Anno 1751. Die 24. January Praemissis tribus denuntiationibus Ego Samuel Pruszkay Ecce Rom. Catholicae in oppido Szentes Parochus filium Paul Toth Emericum et filiam Catharinam Joannes Aradi solemniter.....matrimonia conjuxi Praesensibus Tertibus Martino Mészáros et Joannes Szabó.”*⁹⁸

Némely tekintetben az egyházi prédikátornak hatósági jogkört is tulajdonítottak. Ezt a következő bejegyzéssel támaszthatjuk alá: “1788. július 2. Kecskeméten született mostan a városnak 844. alatt lakó Szíjgyártó Mester Varga Mihálynál legénykedő Oláhtsi György 25 éves nőtelen vette ugyanazon Nrus alatt lakó Néhai Bornah János elmaradott özvegyét, Buzi Ilonát, 28 esztendőst. Tanúk Kántor ?⁹⁹ Péter és Rátz János. Ezek a feljebb említett tanúk és az alább írt Prédikátor előtt a jövődöbeli Házassági életre kézbe adással kötelezték magukat és a közönséges kondíciókon kívül is a feltétel alatt: Hogy a férj az asszony-

⁹⁸ MOL. Római Katolikus Anyakönyv Szentes 1325./II. Diozese Vác. Filmtár A5207-A5212.dobozok.

⁹⁹ A vezetéknev olvashatatlan.

nak 2 árvaít minden panasz nélkül eltartja és azoknak gondjukat viseli. De úgy ám, ha Attyoktól álló házokban ő is békességben megmaradhat és lakhatik.”

Egyébként nem korábban teremtettek rendet a matriculák vezetésében mint 1786-ban, a református anyakönyv tanúsítja ezt: “Felséges királyunk dispoziója úgy hozván magával új Matriculát készítettünk ad Annum 1787. (Lásd abban a következőket mind a születetteket, mind a megházasulandó személyeket.)” A házasulók életkorát 1773-tól jegyzi az anyakönyvekbe.

Ezen kiegészítő megjegyzések előrebocsátása után talán nem meglepő, hogy az anyakönyv szinte teljes. Majdnem naponta történtek keresztelesek, a halva születetteket is megkeresztelték, némely helyen az “*illegitimus*” vagy “törvénytelen” jelzővel is találkozhatunk. Szintén nagyon figyelemre méltó az a gondos, lelkiismeretes munka, ahogyan a “kettősöket” (ikreket) anyakönyvezték. Ezen tényekből következtetve megállapítható, hogy elenyésző számúnak gondoljuk az esetlegesen meg nem keresztelteket. Erről árulkodik egy példa értékű bejegyzés: “1796 február 5. Czira Istvánné Vátzi Anna (Székely Istvántól) törvénytelen ágyból. Ez a mostan feljegyzett leány gyermekecske még a múlt 1795. esztendőben március 28. napján született, mindeddig lappangtatott. Most azért világosságra jöven mind a feljegyzett személyek cselekette mind ezen leány gyermekecskének állapota. Közönséges Isteni tisztelet alkalmatosságával megkereszteltetett.”¹⁰⁰

Természetes szaporodás – a népességfejlődés szentesi motorja

A születések számát vizsgálva leszögezhetjük, hogy Szentesen az 1741 és 1812 évek határolta intervallumban dekádonként átlagosan tízzel emelkedett a megkereszteltek száma. A magas halálozási ráta miatt a természetes szaporodás évtizedes átlaga mérsékeltebben növekedett, sőt, 1785-től csökkent. Elmondhatjuk, hogy a születési és halálozási olló időnként drasztikusan kinyílt, pl. 1785, 1787, és 1788. években. A negatív rekordot a vizsgált időszakban a himlőjárványos 1798. év tartja, melyben 229-cel többen haltak meg, mint ahány újszülött a világra jött, 628 a 399-cel szemben.

A népességnövekedési arányszámok az országos szaporodási rátánál időnként magasabbak, pl. 1746-ban 29 ezrelék, 1753-ban 38, és 1763-ban 33 ezrelék, 1777-ben 50 ezrelék volt a helyi érték. A 2/a táblázatban foglaltuk össze a népesség-növekedési rátát,

¹⁰⁰MOL Szentes *Református anyakönyv: A1413* Filmtár (Tiszántúli Református Egyházkerület)

mely a 2/b táblázat református születési és halálozási kimutatások alapján készült és reformátusok népességfejlődési ütemét hivatott jellemezni.

2/a számú táblázat a természetes szaporodásról

1741	1742	1743	1744	1745	1746	1747	1748	1749	1750	Összes/ évi átlag	Dekádonként Ezrelékben
160	74	127	n.a.	83	174	127	147	119	n. a.	1011/ 101	13
1751	1752	1753	1754	1755	1756	1757	1758	1759	1760		
129	142	238	184	159	165	37	184	153	188	1578/ 131,5	21
1761	1762	1763	1764	1765	1766	1767	1768	1769	1770		
164	146	226	112	110	162	220	199	213	124	1676/ 139,6	23
1771	1772	1773	1774	1775	1776	1777	1778	1779	1780		
70	234	287	223	179	248	353	250	324	284	2652/ 221	31
1781	1782	1783	1784	1785	1786	1787	1788	1789	1790		
266	197	236	210	75	121	28	51	143	221	1548/ 129	16
1791	1792	1793	1794	1795	1796	1797	1798	1799	1800		
116	142	126	126	104	234	116	-229	278	201	1214/ 101	14
1801	1802	1803	1804	1805	1806	1807	1808	1809	1810		
168	140	78	279	39	279	-39	317	n.a.	n.a.	982/ 98,2	14

Megjegyzés: születések és halálozások különbsége, a negatív szám fogyást jelent;
1750-ig a népességet 11.500-nak, 1760-ig 12.500-nak, utána 13.600-nak számoltuk.
(Készítette: a szerző, a református anyakönyv adatai alapján.)

2/b számú táblázat a szentesi református népességnövekedés szezonálisáról a születések számának tükrében(1741-1810)

Jelölések értelmezése: F=fiú újszülött; L=lány újszülött; Ö= összes

Év	1741	1742	1743	1744	1745	1746	1747	1748	1749	1750	Összes:
hónap	F L	F L	F L	F L	F L	F L	F L	F L	F L	F L	F L
	Ö	Ö	Ö	Ö	Ö	Ö	Ö	Ö	Ö	Ö	Ö
J	3 4 7	6 9 15	8 11 19	12 11 23	7 4 11	12 15 27	8 7 15	16 11 27	10 17 27	5 10 15	87 99 186
F	8 10 18	5 4 9	12 7 19	4 5 12	4 3 7	10 11 21	9 8 17	7 23 30	9 13 22	14 10 24	82 97 179

M	3 3 6	7 4 11	7 3 10	6 10 16	Nincs adat	8 14 22	3 7 10	12 11 23	9 4 13	17 14 31	72 70 142
Á	5 2 7	4 4 8	3 8 11	7 7 14	Nincs adat	10 8 18	8 4 12	7 7 14	2 5 7	8 11 19	54 56 110
M	4 4 8	2 3 5	5 10 15	6 6 12	4 3 7	3 6 9	8 2 10	6 3 9	12 6 18	2 9 11	52 54 104
J	2 5 7	4 6 10	6 2 8	7 11 18	8 4 12	5 6 11	7 7 14	4 3 7	2 9 11	7 8 15	52 61 113
J	2 2 4	3 6 9	4 5 9	10 0 10	11 7 18	9 5 14	11 5 16	6 3 9	6 6 12	3 8 11	65 47 112
A	4 5 9	7 7 14	9 5 14	9 6 15	12 11 23	5 7 12	10 5 15	6 9 15	9 7 16	11 14 25	82 76 158
S	7 6 13	7 8 15	9 8 17	4 5 9	14 9 23	10 8 18	12 5 17	14 9 23	9 9 18	10 8 18	96 75 171
O	9 6 15	4 7 11	13 8 2	7 6 13	6 13 19	9 10 19	13 10 23	11 11 22	4 8 12	3 12 15	79 91 170
N	14 13 27	5 6 11	14 4 18	9 10 19	6 9 15	15 11 26	7 8 15	12 8 20	9 6 15	7 8 15	98 83 181
D	8 11 19	4 6 10	8 5 13	8 8 16	11 7 18	10 7 17	15 5 20	8 15 23	9 4 13	5 4 9	86 72 158
	69 71 140	58 70 128	98 76 174	89 88 177	83 70 153	106 108 214	111 73 184	109 123 222	90 94 184	92 116 208	905 879 1784

Év	1751	1752	1753	1754	1755	1756	1757	1758	1759	1760	Összes:
hónap	F L Ö	F L Ö	F L Ö	F L Ö	F L Ö	F L Ö	F L Ö	F L Ö	F L Ö	F L Ö	F L Ö
J	8 11 19	12 7 19	12 18 30	7 10 17	11 11 22	10 19 29	6 9 15	13 17 30	8 11 19	9 11 20	88 113 201
F	6 8 14	12 16 28	11 9 20	13 14 27	6 10 16	11 16 27	8 14 22	8 8 16	10 9 19	13 10 23	95 114 109
M	9 11 20	13 15 28	11 10 21	19 16 35	8 10 18	8 10 18	8 12 20	6 10 16	6 8 14	10 8 18	94 112 206
Á	9 7 16	4 5 9	7 6 13	12 4 16	15 11 26	15 11 26	10 7 17	10 6 16	5 8 13	7 9 16	84 68 152
M	6 6 12	5 6 11	4 9 13	5 2 7	4 10 14	4 10 14	12 15 27	3 1 4	6 5 11	10 10 20	60 71 131
J	7 4 11	7 7 14	11 4 15	8 8 16	6 4 10	6 0 6	9 6 15	8 6 14	2 7 9	5 6 11	69 52 121
J	4 8	7 8	9 8	8 8	8 9	17 8	10 6	5 8	6 7	3 7	80 77

	12	15	17	16	17	25	16	13	13	10	157
A	3 5 8	11 6 17	12 16 28	5 6 11	6 9 15	4 2 6	10 4 14	11 7 18	7 8 15	9 10 19	78 73 151
S	10 7 17	9 7 16	19 13 32	8 7 15	12 11 23	9 5 14	10 6 16	14 8 22	9 10 19	9 15 24	109 89 198
O	6 11 17	6 7 13	11 10 21	16 8 24	8 9 17	5 10 15	6 14 20	3 10 13	14 7 21	9 18 27	84 104 188
N	5 4 9	8 8 16	15 9 24	7 10 17	10 10 20	9 4 13	10 7 17	4 8 12	9 14 23	22 11 33	95 85 180
D	6 5 11	11 6 17	11 9 20	8 2 10	5 9 14	13 9 22	15 14 29	11 9 20	13 10 23	10 13 23	103 86 189
	79 87 166	105 98 203	144 121 265	116 95 211	85 106 191	101 104 205	104 114 118	96 98 194	95 99 194	116 118 234	1039 1064 2103

Év	1761	1762	1763	1764	1765	1766	1767	1768	1769	1770	Összesen:
hónap	F L Ö	F L Ö	F L Ö	F L Ö	F L Ö	F L Ö	F L Ö	F L Ö	F L Ö	F L Ö	F L Ö
J	8 19 27	12 15 27	12 8 20	11 16 27	11 5 16	20 17 37	16 13 29	15 17 32	18 19 37	12 16 28	135 145 280
F	8 10 18	9 13 22	13 5 18	13 15 28	14 13 27	21 18 39	10 13 23	11 11 22	9 12 21	16 14 30	124 114 238
M	11 8 19	9 13 22	16 13 29	15 22 37	10 7 17	20 14 34	10 8 18	7 6 13	17 18 35	14 12 26	139 120 259
Á	6 9 15	7 12 19	5 9 14	18 8 23	11 11 22	17 14 31	7 13 20	7 10 17	13 15 28	7 8 15	105 119 224
M	9 2 11	7 8 15	6 4 10	6 8 14	10 4 14	11 11 22	4 11 15	6 6 12	8 11 19	6 8 14	73 75 148
J	7 11 18	5 6 11	9 9 18	5 1 6	7 8 15	6 10 16	9 9 18	14 6 20	5 8 13	11 11 22	78 79 157
J	7 10 17	7 6 13	8 5 13	9 7 16	7 8 15	11 18 29	7 14 23	8 4 12	7 9 16	10 16 26	81 97 178
A	7 14 21	7 8 15	11 11 22	18 7 25	7 8 15	10 11 21	19 14 33	18 10 28	10 8 18	7 10 17	114 101 215
S	11 10 21	8 13 21	9 17 26	15 9 24	14 14 28	11 8 19	16 19 35	13 17 30	10 10 20	16 8 24	123 125 248
O	11 11 22	4 10 14	14 18 32	8 10 18	19 14 33	13 14 27	11 15 26	12 15 27	12 13 25	12 14 26	116 134 250
N	9 9 18	5 10 15	16 11 27	7 12 19	15 13 28	12 9 21	13 14 27	8 15 23	11 7 18	16 14 30	122 114 236

D	11 9	10 8	21 15	17 10	17 14	5 19	11 17	19 16	11 12	11 13	133 133
	20	18	36	27	31	24	28	35	23	24	266
	105 124	90 122	140 125	139 125	142 119	157,163	124,160	138 133	131 142	138 144	1343 1346
	229	212	265	164	161	320	284	271	273	282	2689

Év	1771	1772	1773	1774	1775	1776	1777	1778	1779	1780	Összes.:
Hónap	F L Ö	F L Ö	F L Ö	F L Ö	F L Ö	F L Ö	F L Ö	F L Ö	F L Ö	F L Ö	F L Ö
J	15 21 36	21 11 32	33 19 52	21 20 41	21 16 37	22 17 39	17 21 38	16 11 27	21 25 46	27 20 47	214 181 405
F	16 18 34	19 17 6	28 15 43	14 23 37	17 16 33	8 20 28	20 27 47	21 13 34	17 15 32	17 15 32	177 189 366
M	14 10 24	11 26 37	13 21 34	11 23 34	21 19 40	10 10 20	17 22 39	15 17 32	19 14 33	11 25 36	142 177 329
Á	13 12 25	12 16 28	9 14 23	18 12 30	9 14 23	12 11 23	24 14 38	15 15 30	16 11 27	15 12 27	142 131 273
M	9 6 15	9 8 17	20 13 33	10 13 23	8 17 25	10 15 25	8 9 17	12 10 22	7 9 16	12 16 28	105 116 221
J	10 13 23	8 4 12	5 8 13	13 13 26	8 11 19	11 8 19	18 11 29	10 9 19	11 11 22	5 8 13	99 95 194
J	11 16 27	10 5 15	15 9 24	14 18 32	10 16 26	11 14 25	12 18 30	11 9 20	19 9 28	11 12 23	124 126 250
A	13 11 24	12 13 25	11 17 28	12 11 23	22 13 35	15 11 26	14 20 34	14 16 30	14 18 32	17 12 29	144 142 286
S	11 13 24	18 17 35	11 13 24	13 21 34	13 7 20	10 13 23	12 23 35	17 12 29	16 13 29	25 12 34	143 143 286
O	13 14 27	12 19 31	18 18 36	18 22 40	12 19 31	15 12 27	25 16 41	21 21 42	20 24 44	11 11 22	165 176 341
N	9 14 23	7 10 17	17 13 30	24 10 34	23 18 41	22 8 30	18 10 28	16 10 26	20 19 39	10 17 27	166 129 295
D	23 18 41	20 20 40	14 22 36	13 26 39	14 14 28	20 26 46	21 23 44	14 16 30	29 13 42	11 13 24	179 189 368
	157 166 323	159 166 325	194 182 376	181 212 293	178 180 258	166 165 331	204 214 218	183 158 341	210 183 393	171 174 345	1586 1784 3370

[illegible]

J	13 13 26	24 10 34	15 15 30	14 18 32	19 15 34	14 11 25	18 14 32	22 16 38	14 19 33	18 20 38	171 151 322
F	13 11 24	18 14 32	15 12 27	22 11 33	20 13 33	14 19 33	16 18 34	15 13 28	16 17 33	13 22 35	162 150 212
M	9 14 23	21 17 38	18 10 28	13 14 27	12 14 26	25 21 46	13 19 32	7 14 21	14 12 26	14 8 22	146 143 289
Á	13 22 35	16 12 28	15 13 28	15 15 30	20 12 32	14 17 31	3 2 5	22 14 36	23 12 35	14 9 23	155 128 283
M	12 11 23	5 8 13	2 4 6	12 16 28	19 9 28	19 13 32	6 12 18	11 20 31	11 7 18	12 11 33	109 101 210
J	10 9 19	1 8 9	10 7 17	11 11 22	17 8 25	8 9 17	15 11 26	16 17 33	15 16 31	7 6 13	110 102 212
J	23 13 36	16 14 30	8 7 15	15 12 27	13 11 24	18 16 34	10 15 25	21 12 33	16 11 27	13 16 29	153 127 280
A	13 21 34	14 6 20	16 6 22	18 20 38	18 11 29	13 12 25	16 13 29	21 15 36	17 14 31	15 13 28	161 131 292
S	19 13 32	23 13 36	19 17 36	18 17 35	24 22 46	20 23 43	24 9 33	17 16 33	24 28 53	21 12 33	207 170 379
O	19 17 36	9 15 24	18 12 30	10 21 31	18 24 42	17 18 35	25 16 31	17 24 41	18 19 37	21 33 54	172 199 271
N	13 16 29	10 7 17	13 17 30	13 15 28	6 9 15	15 14 29	15 12 27	17 16 33	16 26 42	22 21 43	140 153 293
D	19 13 32	19 12 31	15 14 29	17 18 35	21 17 38	22 16 38	22 13 35	16 12 28	14 19 33	20 12 32	185 146 331
	176 173 339	169 134 303	160 136 296	179 192 271	209 165 394	196 190 396	183 154 327	202 178 381	198 204 402	190 183 373	1863,1604, 3464

Év	1791	1792	1793	1794	1795	1796	1797	1798	1799	1800	Összes.:
hónap	F L Ö	F L Ö	F L Ö	F L Ö	F L Ö	F L Ö	F L Ö	F L Ö	F L Ö	F L Ö	F L Ö
J	21 14 35	22 15 37	23 20 43	31 26 57	25 26 51	20 17 37	15 21 36	22 18 50	24 17 41	28 36 64	231 210 441
F	22 23 45	20 21 41	22 28 50	20 24 44	20 25 45	19 19 38	15 30 45	27 14 41	20 15 31	20 26 46	205 196 401
M	30 17 47	22 19 41	22 26 48	31 17 48	21 15 36	17 16 33	22 14 36	34 20 54	24 24 48	19 24 43	242 192 434
Á	16 5 21	18 13 31	16 13 29	23 13 36	18 12 30	19 19 38	20 12 32	20 18 38	22 25 47	15 26 36	187 151 338
M	15 15	15 12	12 20	11 18	10 11	11 17	11 15	13 15	22 25	25 14	145 162

	30	27	32	29	21	28	26	28	47	39	307
J	6 2 8	17 11 38	17 17 34	15 24 39	14 10 24	18 19 37	4 11 15	9 10 19	21 17 38	14 13 27	135 144 279
J	11 17 28	14 13 27	17 12 29	12 13 25	8 24 32	18 14 32	15 15 30	15 12 27	19 33 52	11 16 27	140 169 209
A	13 8 21	12 13 25	10 20 30	14 14 28	19 12 31	17 22 39	9 14 23	18 18 36	14 23 37	23 12 35	149 156 305
S	5 9 14	18 24 42	17 20 37	14 22 36	22 12 34	22 16 38	21 14 35	15 12 27	21 29 50	19 28 47	174 184 358
O	13 6 19	26 17 43	16 16 32	29 24 53	16 12 28	21 21 42	15 18 33	12 10 22	30 17 47	19 22 41	197 163 360
N	15 13 28	11 23 34	22 18 40	19 33 52	10 11 21	13 17 30	20 17 37	23 11 34	22 32 54	19 13 32	174 188 362
D	10 8 18	16 17 33	16 19 35	25 30 55	17 8 25	21 23 44	26 21 47	23 10 33	21 17 38	21 25 46	196 178 374
	177 147 324	211 198 409	200 229 429	244 248 502	210 168 378	206 220 436	193 202 395	231 168 399	240 274 514	235 250 485	2175, 2093, 4 168

Év	1801	1802	1803	1804	1805	1806	1807	1808	1809	1810	Összes.:
hónap	F L Ö	F L Ö	F L Ö	F L Ö	F L Ö	F L Ö	F L Ö	F L Ö	F L Ö	F L Ö	F L Ö
J	21 20 41	27 26 23	22 35 57	13 18 31	31 19 50	28 22 50	22 27 49	25 18 43	22 16 38	14 22 36	225 223 448
F	15 24 39	26 20 46	27 27 54	17 25 42	29 15 44	30 20 50	23 22 45	43 33 76	42 24 66	17 18 35	269 218 487
M	41 35 76	20 17 37	18 26 44	21 22 43	7 21 28	21 26 47	24 24 48	20 24 44	33 22 55	22 16 38	227 233 460
Á	13 5 18	17 18 35	14 20 34	19 21 40	21 19 40	30 24 57	18 18 36	37 44 74	23 26 49	23 24 47	214 223 437
M	14 12 26	18 18 36	12 18 30	27 13 40	10 13 23	16 28 44	17 24 41	18 23 41	19 20 39	9 7 16	160 176 336
J	13 13 26	14 21 35	13 16 29	20 19 39	14 10 24	16 23 39	13 19 32	16 23 39	16 10 26	13 18 31	177 172 349
J	16 19 35	21 21 42	23 27 50	14 22 36	18 18 36	17 16 33	19 15 34	16 25 41	19 20 39	18 11 29	180 194 374
A	22 14 36	24 23 37	25 22 47	25 27 52	26 14 40	15 6 21	15 19 34	27 26 53	22 18 40	21 23 44	212 192 404
S	22 24 46	24 22 46	13 10 23	27 20 47	21 33 54	32 19 51	18 22 40	22 30 52	23 32 55	17 22 39	219 234 453

O	19 20 39	23 23 46	25 13 38	28 35 63	24 21 45	34 30 64	21 23 44	37 31 68	22 25 47	19 17 36	252 238 490
N	11 13 24	17 17 34	18 13 31	26 31 57	23 27 50	24 24 48	19 21 40	29 13 42	26 20 46	18 31 49	210 220 430
D	34 19 53	30 33 63	11 12 23	28 18 46	21 18 39	25 24 49	36 22 58	24 36 60	23 24 47	27 32 59	259 228 487
	241 218 459	261 269 520	221 239 460	265 271 536	245 228 473	288 262 550	245 256 501	311 332 643	290 257 547	210 241 451	2604 2551 5156

**2/c számú táblázat a szentesi katolikus népességnövekedés szezonálitása a
születésszám tükrében (1750-1799)**

Év	1750	1751	1752	1753	1754	1755	1756	1757	1758	1759	Össz:
hónap	F L Ö	F L Ö	F L Ö	F L Ö	F L Ö	F L Ö	F L Ö	F L Ö	F L Ö	F L Ö	F L Ö
J	0 0 0	2 2 4	2 2 4	7 7 14	1 1 2	5 1 6	0 3 3	1 5 6	2 5 7	7 3 10	27 29 56
F	0 0 0	4 3 7	1 2 3	2 1 3	3 1 4	3 3 6	4 2 6	5 5 10	4 4 8	4 1 5	30 22 52
M	0 0 0	2 0 2	4 2 6	0 2 2	3 4 7	1 5 6	6 3 9	4 4 8	4 1 5	3 2 5	27 23 50
Á	0 0 0	3 2 5	2 3 5	3 2 5	0 2 2	1 0 1	3 1 4	1 5 6	3 4 7	3 2 5	19 21 40
M	0 0 0	1 2 3	2 3 5	1 1 2	1 2 3	0 0 0	0 2 2	5 0 5	1 2 3	2 3 5	13 15 28
J	0 0 0	2 2 4	1 1 2	2 6 8	2 1 3	2 2 4	1 2 3	5 3 8	3 4 7	4 2 6	22 23 45
J	0 0 0	0 2 2	0 3 3	4 1 5	4 1 5	4 3 7	2 1 3	2 2 4	2 1 3	3 3 6	21 14 35
A	0 0 0	2 0 2	2 2 4	0 0 0	2 3 5	3 1 4	6 2 8	2 1 3	4 1 5	0 5 5	21 16 37
S	0 0 0	4 0 4	3 2 5	3 5 8	1 4 5	2 2 4	1 0 1	4 3 7	3 4 7	5 3 8	26 23 49
O	0 0 0	2 3 5	1 3 4	4 5 9	0 2 2	2 3 5	2 4 6	1 4 5	3 2 5	3 2 5	18 28 46
N	2 2 4	1 1 2	0 6 6	3 2 5	2 2 4	1 6 7	4 3 7	2 4 6	6 2 8	1 2 3	22 30 52
D	2 3 5	2 3 5	4 2 6	0 2 2	3 1 4	2 2 4	2 2 4	6 2 8	7 2 9	2 5 7	30 24 54

Összes.:	4 5	25 20	22 31	29 34	22 24	26 28	31 25	38 38	42 32	37 32	276 268
	9	45	53	63	45	54	56	76	74	69	544

Év	1760	1761	1762	1763	1764	1765	1766	1767	1768	1769	Összes.:
hónap	F L	F L	F L	F L	F L	F L	F L	F L	F L	F L	F L
	Ö	Ö	Ö	Ö	Ö	Ö	Ö	Ö	Ö	Ö	Ö
J	5 3 8	5 2 7	9 1 10	4 3 7	10 5 15	9 2 11	12 9 21	8 9 17	7 6 13	6 7 13	75 47 122
F	2 5 7	5 1 6	7 3 10	5 7 12	8 6 14	5 8 13	3 4 7	9 5 14	5 6 11	3 7 10	52 52 104
M	2 3 5	6 4 10	4 2 6	4 1 5	5 5 10	4 1 5	11 7 18	8 4 12	8 11 19	11 4 15	48 42 100
Á	1 1 2	6 4 10	2 1 3	1 2 3	2 3 5	8 5 13	4 2 6	7 4 11	2 6 8	6 5 11	39 33 72
M	2 1 3	0 3 3	3 4 7	6 11 17	1 2 3	2 3 5	5 5 10	1 3 4	3 4 7	4 1 5	27 37 64
J	3 4 7	2 2 4	4 2 6	0 0 0	4 3 7	3 3 6	3 7 10	2 1 3	2 3 5	8 6 14	31 31 62
J	1 2 3	0 2 2	5 3 8	2 2 4	6 2 8	7 5 12	4 5 9	3 5 8	3 5 8	1 0 1	32 31 63
A	9 4 13	4 3 7	2 2 4	1 2 3	4 3 7	6 3 9	7 6 13	5 2 7	7 6 13	6 9 15	51 40 91
S	0 3 3	1 1 2	6 4 10	4 3 7	5 3 8	2 1 3	5 3 8	6 7 13	5 5 10	2 4 6	36 34 70
O	2 5 7	4 2 6	6 2 8	4 10 14	6 3 9	4 6 10	7 4 11	7 4 11	8 7 15	3 2 5	51 45 96
N	0 3 3	1 0 1	2 6 8	5 2 7	2 2 4	7 4 11	5 5 10	8 6 14	5 5 10	3 1 4	38 34 72
D	0 4 4	4 2 6	2 5 7	10 4 14	3 0 3	3 4 7	11 5 16	5 2 7	5 3 8	1 4 5	44 34 78
	27 38 65	38 26 64	52 33 85	46 47 93	56 37 93	58 45 103	77 62 139	69 52 121	60 67 127	54 50 104	524 460 984

Év	1770	1771	1772	1773	1774	1775	1776	1777	1778	1779	Összes.:
hónap	F L	F L	F L	F L	F L	F L	F L	F L Ö	F L	F L	F L
	Ö	Ö	Ö	Ö	Ö	Ö	Ö		Ö	Ö	Ö
J	6 9 15	8 10 18	15 4 19	10 13 23	10 7 17	11 10 21	5 5 10	7 4 11	10 9 19	6 14 20	88 85 173

F	0 0 0	9 9 18	5 5 10	5 7 12	6 12 18	9 3 12	5 4 9	15 17 32	3 15 18	11 11 22	68 83 151
M	9 2 11	9 6 15	12 0 12	3 4 7	6 13 19	6 5 11	10 4 14	11 7 18	5 4 9	9 5 14	78 51 129
Á	1 8 9	4 9 13	6 2 8	2 5 7	3 2 5	7 4 11	6 5 11	12 8 20	7 7 14	4 4 8	52 54 106
M	5 3 8	2 6 8	10 3 13	9 6 15	4 5 9	4 4 8	3 5 8	7 8 15	6 6 12	8 13 21	58 59 117
J	4 3 7	3 3 6	5 3 8	5 4 9	4 6 10	8 3 11	4 4 8	4 8 12	4 5 9	8 11 19	49 50 99
J	4 6 10	4 1 5	8 4 12	4 5 9	4 5 9	8 4 12	6 2 8	3 4 7	3 4 7	4 7 11	41 42 83
A	7 2 9	3 8 11	7 3 10	8 2 10	9 8 17	8 5 13	5 7 12	8 6 14	6 6 12	9 3 12	70 50 120
S	8 13 21	5 4 9	4 4 8	7 8 15	9 5 14	8 8 16	7 5 12	10 8 18	4 6 10	10 4 14	72 65 137
O	1 7 8	6 4 10	7 8 15	10 7 17	7 3 10	8 9 17	4 4 8	6 7 13	4 5 9	6 13 19	59 67 126
N	8 9 14	4 9 13	7 7 14	8 8 16	7 5 12	8 10 18	11 4 15	8 5 13	0 5 5	8 6 14	69 68 137
D	5 4 9	7 3 10	11 5 16	8 3 11	7 8 15	3 10 13	7 8 15	6 4 10	6 4 10	9 11 20	69 60 129
	58 62 120	64 72 136	97 44 141	79 72 151	76 79 155	88 75 163	73 57 130	97 86 183	58 72 130	92 102 294	765 734 1499

Év	1780	1781	1782	1783	1784	1785	1786	1787	1788	1789	Összes:
hónap	F L Ö	F L Ö	F L Ö	F L Ö	F L Ö	F L Ö	F L Ö	F L Ö	F L Ö	F L Ö	F L Ö
J	13 10 23	6 4 10	7 7 14	6 3 9	11 8 19	6 8 14	11 9 20	11 9 20	7 9 16	6 5 11	84 72 156
F	14 17 31	7 12 19	6 6 12	11 8 19	9 2 11	6 5 11	9 12 21	9 7 16	7 7 14	5 5 10	82 81 163
M	11 12 23	10 8 18	5 3 8	4 8 12	7 9 16	2 9 11	9 10 19	13 10 23	9 5 14	7 1 8	77 75 152
Á	9 4 13	5 2 7	8 8 16	7 4 11	8 2 10	3 6 9	6 10 16	10 6 16	4 6 10	7 7 14	67 55 122
M	4 4 8	9 3 12	5 3 8	1 5 6	5 7 12	5 2 7	6 10 16	4 5 9	4 5 9	7 6 13	50 50 100
J	4 5 9	10 12 22	7 4 11	4 5 6	6 9 15	4 4 8	4 5 9	5 6 11	3 3 6	5 7 12	52 60 112

J	6 9 15	4 9 13	5 2 7	5 4 9	6 6 12	7 6 13	1 10 11	7 4 11	3 9 12	5 5 10	49 64 113
A	9 5 14	8 4 12	5 5 10	4 7 11	8 4 12	5 6 11	5 5 10	7 3 10	8 5 13	10 2 12	67 46 111
S	6 5 11	15 5 20	4 11 15	15 8 23	9 8 17	4 4 8	1 7 8	11 10 21	11 8 19	10 11 21	86 84 170
O	3 7 10	5 5 10	6 5 11	4 5 9	5 10 15	6 10 16	11 7 18	11 12 23	8 8 16	10 7 17	60 71 131
N	4 0 4	5 5 10	9 8 17	5 4 9	5 11 16	6 5 11	5 3 8	13 12 25	10 10 20	10 5 15	72 67 139
D	4 3 7	9 6 15	5 5 10	7 5 12	6 6 12	7 10 17	7 2 9	7 5 12	9 9 18	9 3 12	70 54 124
	87 81 168	93 73 168	72 67 139	73 66 139	85 82 167	61 82 143	75 90 165	108 89 197	83 84 167	91 64 155	816 779 1595

Év	1790	1791	1792	1793	1794	1795	1796	1797	1798	1799	Összes.:
hónap	F L Ö	F L Ö	F L Ö	F L Ö	F L Ö	F L Ö	F L Ö	F L Ö	F L Ö	F L Ö	F L Ö
J	7 9 16	10 6 16	8 8 16	9 14 23	9 12 21	15 10 25	13 4 17	19 13 32	12 14 26		95 90 185
F	9 5 14	6 7 13	10 10 20	10 11 21	15 14 29	12 8 20	9 13 22	7 6 13			69 58 127
M	14 7 21	9 7 16	4 4 8	7 6 13	5 6 11	12 8 20	11 12 23	6 13 19			55 57 112
Á	9 5 14	4 4 8	6 3 9	5 6 11	3 10 13	12 6 18	7 13 20	5 7 12			42 49 91
M	7 4 11	1 4 5	7 7 14	8 9 17	6 10 16	4 7 11	11 5 16	5 12 17			42 47 87
J	5 4 9	3 3 6	8 3 11	5 7 12	8 4 12	3 3 6	9 8 17	10 4 14			45 32 77
J	10 7 17	4 6 10	1 6 7	2 2 4	4 9 13	4 6 10	13 5 18	0 4 4			28, 38 ,66,
A	6 10 16	7 6 13	2 7 9	8 8 16	9 5 14	7 6 13	8 5 13	8 12 20			48, 59, 107
S	13 6 19	10 7 17	7 14 21	7 7 14	10 6 16	6 4 10	9 8 17	6 11 17			54 57 111
O	14 4 18	8 9 17	5 6 11	7 9 16	5 9 14	2 4 6	7 7 14	4 9 13			38 52 90
N	8 2 10	7 12 19	7 12 19	7 9 16	10 9 19	5 5 10	5 4 9	7 2 9			48 51 99
D	5 7 12	8 9 17	10 2 12	9 3 12	10 7 17	8 4 12	10 8 18	13 12 25			68 36 104
	107 70	77 80	74 84	84 91	94 100	90 71	113 92	90 105			1432

	177	157	158	195	194	161	205	195			
--	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	--	--	--

2/d számú táblázat az élveszületések számáról 1751 és 1800 között

	1751-60			1761-70			1771-80		
hónap	fiú	lány	összes	fiú	lány	összes	fiú	Lány	összes
január.	120	145	245	211	198	409	307	266	583
február	137	141	278	176	166	342	264	276	540
március	123	138	251	195	163	357	222	262	484
április	104	90	194	144	159	303	214	227	441
május	75	87	162	103	114	217	157	164	321
junius	94	79	173	110	109	219	151	153	304
július	102	93	190	110	132	242	175	193	368
Aug.	108	93	211	163	139	302	213	191	404
szept	135	115	250	169	169	348	227	219	446
Okt.	104	137	241	166	181	347	227	247	474
Nov.	115	116	231	168	174	392	234	207	441
Dec.	131	111	242	182	167	249	248	242	500
összes	1358	1482	1830	1898	1871	3769	2639	2647	5286
havi átlag:	112	123	235	158	156	314	220	220	440

	1781-1790			1791-1800		
hónap	Fiú	lány	összes	fiú	lány	összes
január	249	222	471	326	300	626
február	237	219	356	274	254	628
március	226	223	449	297	249	546
április	222	182	404	229	200	429
május	156	151	307	187	209	396
junius	161	161	322	180	176	356
július	198	193	391	168	207	275
aug.	225	182	407	197	215	412
szept.	288	255	443	228	241	469
okt.	243	267	510	235	215	450
nov.	216	222	438	222	239	461
dec.	256	214	460	264	214	478
összesen:	2421	2277	4698	2807	2719	5526
Havi átlag	201	190	391	233	226	460

(Készítette: a szerző, a keresztelési anyakönyvek alapján.)

Részletesen megvizsgáltuk az 1741 és 1761 közötti periódust, hogy pontos képet nyerjünk a Szentesen megtelepedett családok névanyagáról: a kijelölt húsz év alatt a családok mindegyik tagja megjelent valamelyik ekklézsián szülőként. A kontinuitás bizonyítása mellett ez az átfogó vizsgálat alkalmas volt a lakosság korabeli számának megállapítására is. A reprezentatív mintául megjelenített száz református család demográfiai képével egybevetve a húszéves időszak névanyagát egy olyan eszközre tehetünk szert, mellyel ellenőrizhettük népességszámra vonatkozó számításainkat (3. számú táblázat). Utóbbihoz szükség volt a házasságkötések külső kapcsolatból való gyarapodásának felmérésére is, amelyből kiderült, néha a házasságkötések harminc százalékát is elérte az olyan kapcsolat, ahol, a menyasszony vagy a vőlegény más településről származott.

Számításaink a 3. számú táblázatra épülnek, amely összegzi a vizsgált időszak összes megkeresztelt újszülöttjeit családjaikkal együtt. Ha ez a keresztelési szám a reformátusoknál 1127 családra vonatkozik, és amely 432 családnév tartalmaz, akkor százalékosan ki tudjuk fejezni, hogy az 1078 katolikus keresztelés szám mögött hány család található meg, hiszen ebben a korszakban nem húzódik éles határ a két mikroszociális réteg között, lett lévén mindkettő

3. számú táblázat a két felekezet születési anyakönyvi adatainak összesítéséről

1741-1750				1751-1760		
	Fiú	Lány	Összes	Fiú	Lány	Összes
R	905	879	1784	1039	1064	2103
K	-	-	-	553	525	1078
A húsz év alatt összesen 3887 újszülöttet kereszteltek meg.						

(Forrás: a 2/b és a 2/c sz. táblázatok kiemelt adatainak összevetése)

ugyanazon termelési struktúra alkotó eleme. Így, a számítások alapján a katolikus családok száma 359 (a keresztelesekből kiindulva). Mivel 1741 és 1751 között nem vezettek anyakönyvet az utóbbiak, viszont feltehetőleg ott laktak, amint a szakirodalom említést tesz róluk.¹⁰¹ Figyelembe véve ugyanakkor a természetes népességszaporodás mértékét, és a betelepülési folyamatot¹⁰² azt gondoljuk, hogy nem sok, ha erre az időszakra 200 család-

¹⁰¹ Maksay Ferenc 1957.

¹⁰² Az értekezés 48. oldalán részben említésre került a beházasodás ténye, ami egyik komponense a betelepülésnek. Ennek mértékét a 8. számú táblázatban dolgoztuk fel.

főt számítunk. Végül is az ily módon kapott családszámot, amely $(1127 + 359 + 200)$ kb.1700 családfő szorozva nyolccal a lélekszám egyenlő kb. 13.600-zal - ellentétben Mak-say becslésén alapuló 8223 fős adattal. Ez az 1760-as évek végére vonatkoztatható.

Az anyakönyvi névanyag a korabeli lakosság más oldalról való megközelítését is lehetővé teszi. A feldolgozás során minél inkább előre haladtunk, annál kisebb volt a lehetősége annak, hogy új nevek kerüljenek elő. Ezzel azt kívánjuk kifejezni, hogy települtek ugyan be, de ez elenyésző arányban történt (a szakirodalom által ismert mértéket nem haladja meg, ezt megpróbáljuk a továbbiakban illusztrálni). A reformátusok névanyaga *színtiszta* magyar, ami önmagában is sokatmondó. Összevetve az 1715. évi regnicoláris összeírással, igen pozitív eredményt kapunk a kontinuitásra vonatkozóan. Az 1715-ös összeírásban 222 családfő neve szerepel, a nemeseket is beleértve. Kiáltóan nagy különbség látható a két névsor között mennyiségüket tekintve, bár az időbeli távolság csupán 25 év. A 222 név szembeállítva az anyakönyvi 1127 családfő nevével első látásra csalóka következtetésekre ragadtathatná a tájékozatlan olvasót, de ha közelebbről megvizsgáljuk a kérdést a nyolcadik táblázatunkból az is kiderül, hogy hiányoznak ugyan az 1715-ös listára felvettekből 33-an, ellenben 199 családfő szerepel az 1741-1761-es névsorban is. (Természetesen nem hagyhatjuk figyelmen kívül ennek a 33 családnak a sorsát sem, mivel azonban az értekezés kontextusában nem tematizálható, ezért megválaszolatlan kérdés marad, mi történhetett velük. Esetleg elmenekültek a városból a tatár ok harci seregeinek dúlása elől, netalán járványok áldozataivá váltak - volt belőlük majdnem minden évben, a legnagyobb az 1738 - 1741 közötti pestisjárvány¹⁰³ - , esetleg meghajlottak a rohamosan terjedő erőszakos rekatolizáció zászlaja előtt? Ha utóbbi történt volna, visszaköszönnének a későbbi kutatások során a katolikus anyakönyv lapjairól!) Ez a 199 családfő 93.8%-át teszi ki az 1715-ös adózásba bevont 212 családfőnek. Eme szilárd tényből egyenesen adódik az a következtetés, miszerint a népesség megtartotta lakhelyét, munkaeszközeit, kitartott szülőföldjén. (Ismét utalnék itt az adóösszeírások forráskritikai elemzésére történeti demográfiai szempontból való felhasználhatóságuk korlátozott voltára.) Ha elosztom az 1127-et 199-cel 5,6-ot kapunk eredményül, amely a mi olvasatunkban azt jelenti, hogy az 1741-1760. között itt élő családok 17.8%-a reprezentálva volt szüleik révén az összeírásban.

Az 1715-ös népesség meghatározásában következetesen akkor járunk el, ha Kovács Zoltán módszerét alkalmazzuk a szorzószám vonatkozásában: "A háztartásfőkre

¹⁰³ A pestisjárvány nagyságára jellemző adatokat Nagy Imre (1928.)szolgáltatta:1100-ra tette az áldozatok számát.93. , Nagy István (szerk.) Hódmezővásárhely története, 1984. 360. és Dávid Zoltán 1973.

számítható átlagos népesség 14-16 fő, ha az országos összeírás (1715- és 1720-as) jobbháztartás adatát tekintjük, akkor pedig 20-26 fő. Ezekre a megállapításokra az egyházi anyakönyvekkel való egybevetés alapján jutottunk.¹⁰⁴ A fentiek alapján a 212 családfő számát 20-al megszorozva kapjuk meg a népesség számát így *4440 főt tesz ki körülbelül.* (Klinger András számítása szerint 1380 volt.)¹⁰⁵

Megválaszolandó kérdés marad, hogyan fejlődött a város 45 év alatt 13.600-es nagyságú településsé 1760-as évek elejére? A természetes belső szaporulatból és valószínűleg a betelepülések is szerepet játszottak a város naggyá fejlődésében. Mekkora volt a természetes szaporodás mértéke? Honnan merítette a város ezt a hatalmas erőt? Évente 200 szaporulatnak kellett volna lenni, ha mi ezt így gondoljuk. A számszerű valóság ezzel szemben azt mutatja, hogy az évtizedek átlaga a bűvös kétszáz alatt maradt: 1741-1750 között 101, 1751-1760 között 131,5, 1761-1770 között 139, és csak 1771-1780 között volt 221.

Az alsó határát vettük a népességszaporodási rátának, de úgy gondoljuk, hogy a *hiányzó* embereket a házassági anyakönyvekben bejegyzett beházasulók pótolják.

Házasságkötések és kapcsolatok

A házasságkötések számának megállapításához a házasságkötési anyakönyvi bejegyzések egy részét használtuk fel, amelyek a református anyakönyvben 1741. január 7-től 1806 december végéig pontosan regisztráltak. A katolikus házasságkötési anyakönyvben gyéren találhatók a bejegyzések, emiatt messzemenő statisztikai következtetéseket nem tudtunk levonni belőlük, de a vizsgált korszakban az összkép megalkotásához felhasználtuk az adatait. Arányaiban hasonlóak a népességmozgalmi adatok a reformátusokéhoz. (Például az özvegyi-, az exogám házasságkötés és a szociális struktúra, csak számarányainál fogva nem fejeznek ki statisztikai értéket.) 1790-ben mindössze 19 házasságkötés történt, ebből 12 a téli hónapokra esett, a többi áprilisre és novemberre. Ugyanígy folyt le az 1791-es év is, amikor 16 házasság történt. Ebben az időszakban a reformátusoknál az évi átlag 80 körül van. A református feljegyzésekből kiderül, hogy 1741-ben mindössze csak hét házasságot kötöttek januárban, egyet áprilisban, és tizenhatot novemberben. Összesen harminc (köztük négy özvegy) házasságkötés történt ebben az évben. Az adatok

¹⁰⁴ Kovács Zoltán 1985, 107-169.

¹⁰⁵ Klinger András 1980.

feldolgozása és a táblázatok megkonstruálása segítségünkre voltak abban, hogy a helyes következtetéseket levonjuk, egyrészt a házasságkötések *szezonális* jellegére vonatkozóan, másrészt az özvegyi házasságkötéseket mutatjuk be szemléletesen. Ugyanakkor nyomon követhető az is, hogy milyen településről származott a menyasszony vagy a vőlegény. 1741-ben két menyasszony jött Vásárhelyről, egy vőlegény jött Halasról és három özvegy kötött második házasságot.

4. számú táblázat: házasságkötések és exogám kapcsolatok száma

Jelölések: c – penitentia utáni copulatio (valószínűleg vadházasság legalizálása); ö – özvegyi házasság; F, N – betelepülő férfi, nő; Ö – a házasságok havi összege; J, F, M, stb – hónapok

Év	1740	1741	1742	1743	1744	1745	1746	1747	1748	1749	összes
Hó		Ö; F N	Ö; ö F N	Ö; ö F N	Blank pages 288-300 és 318-322 között						Ö; ö F N
J		7; 1 1 1	12; 2 - 2	9; 3 1 1							
F		1 - -	4; 1 - -	6; 2 - 1							
M		-	2 1 -	-							
Á		2 1 -	5; 4 1 -	-							
M		2 1 -	2	4; 2 - 1							
J		2; 2 1 -	1; 1	-							
J		-	2	-							
A											
S											
O			2; 1	1; 1							
N		16 1 1	10; 2 1 -	4; 1 1 -							
D				1							
Össze s		30; 4 4 2	40; 11 3 2	25; 9 2 3							

Év	1750	1751	1752	1753	1754	1755	1756	1757	1758	1759	összes
----	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	--------

Hóna					Ö; ö F N	Ö; ö F N	Ö; ö F N	Ö; ö F N	Ö; ö F N	Ö; ö F N	Ö; ö F N
J					5; 1	23 1 7	6 1 1	18; 1 2 -	10 1 1	4; 1	66; 2 4 9
F					2; 1	3 - 2	1	13; 3 2 -	7; 1 - 1	12; 2 - 3	38; 7 2 6
M							2 1 -	1 c			3 1 -
Á					1; 1	5 1 1	2; 1	1; 1 1 -	5; 1 - 1	1; 1 1 -	15 5 3 2
M						2 2 1			8; 3 1 7	2	12 3 3 1
J					2; 2	2		1 c; 2 1 -		2 1 -	9 2 2 -
J						1; 1 1 -		1; 1			2 2 1 -
A						1; 1 - 1					1 1 - 1
S						1 - 1	1	1		4	7 - 1
O					2	4	2	2; 1 c, 1	2 - 1	7; 4 2 -	20 5 2 1
N					15; 3	3 - 1	16; 2	2 hiányos!	11; 2 1 1	16; 1 1 2	61 8 2 4
D											
össz					27; 8	45; 2 5 14	30; 3 2 1	41; 7 6 -	43; 7 3 6	48; 9 5 5	234 35 21 26

Év	1760	1761	1762	1763	1764	1765	1766	1767	1768	1769	összes
Hó	Ö; ö F N	Ö; ö F N	Ö; ö F N	Ö; ö F N	Ö; ö F N	Ö; ö F N	Ö; ö F N	Ö; ö F N	Ö; ö F N	Ö; ö F N	Ö; ö F N
J	30 2 2	30; 2 6 1	15; 3 2 -	19; 1 2 2	13; 3 2 -	38; 3 2 6	18 3 -	16; 2 4 1	18 2 1	7; 1 1 3	204; 16 26 16
F	12; 3 1 3	3; 1 - 2	10; 1	13; 1 3 2	13 1 2	17; 2 - 4	4 1 1	6; 1 1 -	5 1 -	1; 1	84; 10 8 14
M	-	-	-	-	-	-	-	2; 2 1 -	1 1 -	1 1 -	4; 2 3 -
Á		3 - 2	1; 1	3 - 2	-	4; 1	3 2 1	-	1	3; 1 1 -	18; 3 3 6
M	1	2; 2	3; 2	1; 1	1 - 1	5; 5 1 -	-	1 1 -	-	2; 1 - 1	16; 12 2 2
J	2; 1	3; 1 1 -	1; 1 1 -	1 1 1	2; 2 1 -	2; 1 1 -		5; 4 4 1	1; 1 1 -		17; 11 10 2

J			2; 2 - 1			2 1 -					4; 2 1 1
A							1; 1 1 -			1	2; 1 1 -
S	1; 1 1 -	3; 3		1 - 1			1 1 -		1; 1 1 -		7; 5 3 1
O	2; 1	3; 2 1 -	4; 2 1 -	4; 1	2 - 1	4; 2 1 1	5; 1 2 -	2; 2 2 -	4; 1 1 -	3; 2 - 1	33; 14 7 3
N	14 - 1	13; 1 2 2	13 1 -	10; 1 3 -	12; 1 1 2	13; 2 1 -	10 - 1	14; 1 1 1	11 - 1	25; 2 4 3	135; 9 13 11
D											
Ö	62; 7 4 6	60; 12 10 7	49; 12 5 1	52; 5 9 8	43; 6 5 6	85; 16 7 11	42; 2 10 3	42; 12 14 3	42; 3 7 2	42; 8 7 8	524 87 142 55

Év	1770	1771	1772	1773*	1774	1775	1776	1777	1778	1779	összes
Hó	Ö; 6 F N	Ö; 6 F N	Ö; 6 F N	Ö; 6 F N	Ö; 6 F N	Ö; 6 F N	Ö; 6 F N	Ö; 6 F N	Ö; 6 F N	Ö; 6 F N	Ö; 6 F N
J	13; 1 1 1	33; 2 5 10	30 1 1	42; 1 8 1	18; 3 3 1	20; 4 5 1	25; 4 5 -	17; 1	36; 13 3 -	38; 4 2 2	272; 33 33 17
F	8 1 1	12; 3 4 2	12 1 3	15 1 1	14; 1 1 3	20; 11 - 2	8; 1 1 2	6; 2 2 -	13; 6 3 -	19; 4 - 1	127; 28 14 12
M	1								4; 1 1 -		5; 1 1 -
Á		4; 1**			2 1 -		1	5; 5 2 -	1; 1 1 -	3 1 -	16; 7 6 1
M	3; 1	9; 1 1 3	10; 4 1 2	2; 1	7; 2 2 2	1 - 1			3; 2		95; 11 4 7
J	3 1 3	4; 2 2 -	3; 2 1 -	1 1 -		2; 2	8; 5 1 -	1; 1 1 -		2	23; 12 4 3
J	1			1; 1			3; 3 1 -	3; 2 1 -		2; 1	10; 7 2 -
A	1; 1 1 1					1; 1	1; 1	1; 1 1 -			4; 4 2 1
S		1 1 -		1 1 -		1; 1 1 -			1; 1		4; 2 3 -
O	2; 1 - 1	5; 2 2 1	3; 1 1 -		2 2 -		3; 2 1 -	4; 2 1 -		3; 1 - 1	20; 9 6 3
N	15 1 2	22** 4 3	28; 2 5 3	22; 4 6 3	20; 5 2 -	13; 2 - 2	23; 5 1 -	37; 4 1 -	14; 7 1 -	9; 1 1 -	193; 30 21 7
D											
Ö	47; 4 5 9	100; 11 19 16	86; 7 9 9	84; 4 17 5	63; 11 11 6	58; 21 6 6	52; 23 10 2	74; 18 9 -	92; 32 9 -	80; 11 5 5	709; 144 57 51

* 1773-től a házastársak életkora is szerepel az anyakönyvben.

** Egy lutheránus betelepülő.

Év	1780	1781	1782	1783	1784	1785	1786	1787*	1788	1789	összes
Hó	Ö; 8 F N	Ö; 8 F N	Ö; 8 F N	Ö; 8 F N	Ö; 8 F N	Ö; 8 F N	Ö; 8 F N	Ö; 8 F N	Ö; 8 F N	Ö; 8 F N	Ö; 8 F N
J	3	35; 2	13; 2 1 -	19; 5 - 1	30; 9 5 -	22; 6 1 2	29; 3 5 1	25; 1 1 1	19; 1 7 1	14; 1 3 1	209; 30 23 7
F	3; 1	6 1 -	9	14; 4 3 -	16; 5	14; 3	20; 4 2 -	8; 4 1 1	4; 1	12; 1 2 1	106; 19 9 2
M						3 1 -					3 1 -
Á	1	5			43; 3	1; 1	1 1 -		3; 2 - 1	2; 2 1 1	56; 8 2 2
M	1		2	4; 4	1	2; 1	1 1 -	1; 1 1 -	1		13; 6 2 -
J	2; 1			1; 1 1 -	2; 2	1	3; 1 1 1	1; 1	2; 1 - 1	2; 2 1 -	12; 8 3 1
J		3; 2 1 -	1				1; 1	2; 1 - 1	1; 1 1 -	1; 1	9; 6 2 1
A								1; 1		1; 1	2; 2
S			2		5; 3	1; 1		1; 1	1 1 -	1; 1 1 -	11; 6 2 -
O		2		4; 2	2		1 - 1	5 1 1	9; 1 1 1	3 2 -	26; 3 4 2
N	16; 2	9; 1 1 -	17; 4	19; 6 2 1	28; 8 1 1	14 3 1	9; 2 3 1	24; 3 6 1	38; 5 10 6	19; 2 3 2	143; 31 29 13
D	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Ö	24; 4	60; 5 3 -	44; 6 1 -	61; 20 6 2	86; 25 6 1	58; 12 5 3	65; 11 13 4	68; 10 10 5	78; 12 20 20	55; 11 13 5	620; 104 77 30

* Ettől fogva az anyakönyv conditiot is tartalmaz.

Év	1790	1791	1792	1793	1794	1795	1796	1797	1798	1799	összes
Hó	Ö; 8 F N	Ö; 8 F N	Ö; 8 F N	Ö; 8 F N	Ö; 8 F N	Ö; 8 F N	Ö; 8 F N	Ö; 8 F N	Ö; 8 F N	Ö; 8 F N	Ö; 8 F N
J	28; 4 2 -	7; 2 1 -	34; 1 3 -	44; 2 5 -	59; 2 6 6	4; 1 3 -	39; 6 4 2	42; 2 7 6	10; 4 - 1	73; 3 4 3	340 33 18
F	29; 3 1 -	2; 1	28; 5 3 -	18; 2 1 -	17; 1 4 3	3; 3 - 1	12; 4 1 2	33; 9 3 3	6 - 2	5; 1 1 -	153 14 11
M		4; 1			5; 3 2 -		1		1; 1	2; 1 - 1	13; 6 2 1
Á	3; 2	1	1 1 -		1; 1	5; 5	1; 1 1 -	1 1 1	3; 2 1 2	5; 2 - 2	21; 11 44 5
M	4 - 1	2; 2	1; 1	4; 2 2 1	4; 4	3; 3 1 -	3; 2 2 1		3; 1 1 1	3; 3 1 -	27; 17 7 4

J	1	1; 1 1 -	2; 1 1 -	2; 1 1 -	1; 1	3; 3	2; 2 1 -	1; 1		4; 3	17; 13 4 -
J	1	1 1 -	2; 1 1 -		3; 3 - 1	3; 2	2 - 1	1; 1	2; 1	2; 2	17; 10 2 2
A	1; 1 1 -		1; 1 1 -			4; 2 1 -		2; 2 1 1	3; 2 1 -		11; 7 5 1
S	1; 1	-	-	-	-	-	-	-	1; 1	1, 1 - 1	3; 3 - 1
O	2; 1	1	3; 2 1 -	1 1 -	3; 1 1 -	4; 1	2 1 -	8; 2 1 -	4; 3	2; 1 2 -	30; 10 8 -
N	8	21; 4 1 -	21; 5 8 -	43; 1 4 7	5; 2 3 -	12; 4 - 2	20; 4 7 3	9; 3 - 1	36; 2 - 2	30; 3 2 1	205; 28 25 16
D	-	-	-	-	-	-	-	-	3; 2 2 -	8; 4 - 1	11; 6 2 1
Ö	78; 12 4 1	40; 8 4 -	93; 17 19 -	112; 8 14 8	98; 18 16 10	41; 24 5 3	82; 18 17 9	99; 20 11 12	72; 19 5 8	135; 24 10 9	850; 156 105 60

Év	1800	1801	1802	1803	1804	1805	1806
Hó	Ö; ö F N	Ö; ö F N	Ö; ö F N	Ö; ö F N	Ö; ö F N	Ö; ö F N	Ö; ö F N
J	18; 1 2 -	26; 1 3 1	33 2 2	17; 3 1 2	52; 3 5 3	48; 5 4 1	30; 6 - 5
F	6	9; 1 1 2	16; 2 1 4	21; 6 3 3	19; 5 1 1	12; 2 1 2	10; 5
M	4; 2	1; 1	3; 1 1 -	5; 3 3 -	-	2; 1	6; 3 1 1
Á	1; 1 - 1	5; 3	3; 3	1; 1	3; 3	3; 2	3; 1 - 2
M	2; 2 - 1	1; 1	4; 2 1 -	5; 2 1 1	4; 3	*9; 5 2 -	5; 3 1 -
J	3; 2 1 1	1; 1	1; 1	3; 3 2 -	1; 1 1 -	2; 1 - 1	1; 1
J	2; 2	2; 1 1 -	-	3; 3	2; 2 - 1	-	-
A	-	1	-	2; 1		1; 1	1; 1
S	-	2 - 2	3; 2 1 1	-	2; 1	1; 1	2; 2
O	-	6; 3	3; 1	5; 1 1 -	3; 2 1 -	2; 1	10; 2 - 2
N	24; 1 3 4	40; 5 - 3	28; 6 1 3	37; 7 1 3	25; 3 2 3	25; 4 2 4	48 5 3
D	8; 2 1 -	-	3; 2 1 1	2; 1 - 2	-	1; 1	-
Ö	68; 138	94; 17	99; 205	101; 31	110; 23	106; 24	116; 24

	7	7	5	8	8	11	12	11	10	8	9	13	6	14
--	---	---	---	---	---	----	----	----	----	---	---	----	---	----

* Közte két evangélikus betelepülő.

(Forrás: ref. Sterberegister, 1741-1806; készítette a szerző)

A 2520 házasságkötésből összesen 552 volt exogám. Dekádonként elemezve a táblázatot megfigyelhető, hogy 1760-1769 között 142 férfi és 55 nő – összesen 197 beházasodó érkezett a városba letelepedési céllal. Ebben az időszakban 37,5% arányú az exogám házasságkötések száma a z összeshez viszonyítva. A következő évtizedben a 709-ből 108 személy, 57 férfi és 51 nő házasodott be; az arány 15,2%-ra csökken. Az 1780-1789 közötti periódusban a 620 házasságból 107 beházasodó, 17,2% lesz a jövevények aránya. A negyedik évtizedben összesen 41 az exogámházasságkötés a 205-ből, amely csak 20%-os arányt jelent a többiekhez képest. Az 1800-1806 intervallumban mindössze 20 exogám eset volt a 116 házasságból, ami 17,24%-os arányt jelent. A betelepülő házastárssal történő frigy tehát negyven év alatt az “eredeti” érték *ötödére* csökken, míg az összes házasságkötések száma a kiinduló mennyiségnek a *felére* csökken. Két szakaszt különböztethetünk meg: az első, 1789-ig tartó korszakban a férfiak átlagos exogám házasságkötése tízévenként 92 eset, a nőké 45; míg az 1806-ig tartó intervallumban mindössze 15 és 15. A negyvenhat év alatt 20,1% az exogám házasságok aránya.

Ez nem áll példa nélkül az alföldi régióban. Cegléd 1723-1810 közötti azonos népmozgalmi adatainak elemzésekor a kutatók hasonló csökkenő tendenciára találtak bizonyítékokat.¹⁰⁶ Cegléd esetében az első szakasz 22%-os arányú volt (míg Szentesen 26%), a második szakaszban 10%-os (Szentesen 20%-os) - ráadásul a csökkenő második szakasz Cegléden tíz évvel korábban kezdődött. Debrecen és Karcag esetében még ekkora sem volt. Előbbi 1703-1749 között 12,3%-os,¹⁰⁷ utóbbi 1746-1760 között 11,6%, 1781-1790 között 9,5%-os arányú volt az exogám esetek száma.¹⁰⁸

Mi lehet a csökkenés az oka? Talán a környékbeli falvakban kiépülő anyakönyvezési rendszer? Nem valószínű. Sokkal inkább arról lehet szó, hogy az úrbérrendezés következtében a taksás jobbágyság és zsellérek korábbi, horizontális mobilitásában manifesztálódó szabadsága úrbéri teherrel erodálódik. Szinte évre pontosan kimutatható volt a fenti táblázat segítségével, hogyan csontosodik rá a parasztemberek magánéletére is a feudális struktúra, hogyan szűkülnek be életük lehetőségei.

¹⁰⁶ Kocsis Gyula – Nagy Varga Vera 1988, 395-400.

¹⁰⁷ Kovács Zoltán 1981, 24-25,

¹⁰⁸ Örsi Julianna 1978. *Karcag házassági kapcsolatai a XVIII-XIX. században*. Szolnok: Szolnok Megyei Múzeum

A 4. számú táblázat szemléletesen láttatja egyrészt a házasságkötések szezonális jellegét, másrészt megjelenítettük a második házasságkötéseket (az özvegyen kötött házasságokat) is. Ezek száma eléggé magas, hiszen a jobbágyi háztartás vezetésének kényszerítő szükségessége feltétlenül megkívánta, hogy dologra fogható férfi- illetve asszonykéz legyen a háznál. Találhatunk olyan évet, ahol ez a szám alacsony; 1742-ben csupán 2,5%-a az egész évi házasságkötéseknek. Előfordul ennél jóval magasabb arány is, mint az 1743. évi, amikor a 36%-os arányt is eléri az éves összeghez viszonyítva. Természetesen ezek a második házasságok jóval alacsonyabb reprodukciós értéket képviselnek népesedésszisztematikus szempontból, mint az első házasságok. Ezt a reprezentatív mintát azért alkottam, hogy szemléletesen állítsa elénk hány gyermek is született egy-egy családban és miért a sorsuk, hivatkozva itt E. A. Wrigley azon megállapítására, hogy a családrekonstrukciós vizsgálat a termékenység mérésének legpontosabb módszere. Ezzel az angol kutató a Fleury-Henry-féle módszert ismeri el.¹⁰⁹

Megállapítható az is, hogy a korszak társadalmi konvencióit szem előtt tartva, a munkaképes kor elérésekor házasodott az ifjak többsége, a férfiak 20. életévük, a hajadonok a 17. életévük betöltése után. A mintában száz házasság közül azonban húsz második házasság, ezen belül találtunk egy harmadikat is, sőt egy olyat is, ahol a feleség 25 évesen ismét özvegységre jutott. A fenti adatok alapján kijelenthető, hogy az özvegyi házasságkötések aránya magas, az összeshez viszonyítva elérik a 20%-ot. Ha közelebbről megnézzük, ezekben a családokban egyszerűen nem is születik gyerek 11%-ánál, vagy ha igen, akkor legfeljebb egy. Az újszülötteik 45%-a nem éri el az egyéves kort sem (!); ami a kor-specifikusan magas csecsemőhalandóságnak tulajdonítható.

Abból a feltételezésből indultunk ki, hogy az özvegyi házasságokban a reprodukciós arány lényegesen kevesebb lesz az első házasságokhoz viszonyítva. Ezért a százcsaládos reprezentatív mintából külön kategóriaként elemeztük a második-harmadik házasságokat. A második-harmadik házasságok ötödében egyáltalán nincs utód. A további négyötödében 6,5 gyermek született. Továbbmenve vizsgálnunk kellett azt is, hogy hány fiú és lánygyermek érte el a felnőttkort. Egyértelműen kijelenthetjük hogy nagyon kevés. Ha áttekintjük az özvegy családtípusokat magában foglaló 5/a számú táblázatot, látható, hogy csak minden ötödik gyermek a túlélő a megszületettek közül. Hat lány és tizenhat fiú. A nettó reprodukciós együtthatót viszont csak a lányok számából vonhatjuk meg, ezért ez a szám még alacsonyabb, 0,03 ezrelékes. Mintánk száz családjában ez az arány 0,93

¹⁰⁹ Wrigley, Edward A. 1973. (1969.), 80. és Fleury, Michel – Henry, Louis 1956, 127.

ezrelékes, beleértve az özvegyeket is.

5/a számú táblázat az özvegyen kötött házassági családtípusról

III. Özvegy Balogh Márton (hódmezővásárhelyi), 48 éves, néhai Tóth János 42 éves özvegyét Kis Sárát.

Ref. 48. 1790. febr. 15.

	.
--	---

V. Özvegy Balogdi Miklós 64 éves, néhai Pintér (János 40 éves h. l.) Ilona

Ref. 85. 1791. máj.30.

?	Miklós	+	1795. febr. 8.. himlőben,6 hónaposan.
---	--------	---	---------------------------------------

VI.Özvegy Baranyi János, 22 éves Borbás (János h. l.) 17 éves Kata

Ref. 73. 1791. jan. 12.

1. 1793. febr. 4.	János (házas)	
2. 1798. jan. 30.	Erzsébet	+ 1798. febr. 5. 7 napos nyavalyatörés.
3. ?	Judit	+ 1801. ápr. 1. nyavalyatörés
4. 1801. ápr. 15.	Sára	+ 1807..ápr. 15., 6 évesen, szárazbetegség.
5. 1805. febr. 7.	Julianna	+ 1805. szept. 25. 7 és fél hónapos, szárazbetegség.
6. 1813. nov. 5.	Erzsébet	+ 1813. dec. 5. 1 hónapos, nehézség.

XI. Özvegy Böltskei Molnár János (házas), 38 éves Teremi János(Rús) 20 éves (h. l.) Anna.

Ref. 49. 1790. ápr. 8.

1. 1792. ápr. 20.	Sára	
2. 1793. okt. 18	András (házas)	+ 1795. jan. 26. 3 hónapos, himlő
3. 1796. okt. 19.	András	+ 1799. jan. 7. 2 éves, himlő
4. 1798. nov. 19.	Mihály	
5. 1801.júl. 30.	András (házas)	+ 1811. szept. 19. 10 évesen .
6. 1803. nov 14.	Anna	+ 1804. okt. 8. 1 éves nyilallás.
7. 1805. aug. 2.	Zsuzsanna (házas)	+
8. 1806. márc. 7.	Ferenc	+ 1807 márc 7 1 éves himlő.

9.1808. ápr. 14 Sándor (házas).....	
10.1812. júl.13. Anna	
11. 1813. május Zsuzsanna	+ 1815. július 6., 2 éves 2 hónapos, himlő

Az apa 1814. december 6-án, 66 évesen meghalt.

XIII: Özveggy Buzi Nagy János(Alsó Párton),45 éves (házas) Fekete Sára (Kis János özveggye) 32 éves

Ref. 5. 1790. jan. 12.

1. 1793. márc. 6. András	
2. 1795. júl. 1. Zsuzsanna	+ 1789. jun. 11. 3 éves himlő

XIX.(Alsópárton) Erdei István 34 éves özveggy (Felsőpárton) Nagy Kováts István (h. l.) Sára 25 éves

Ref. 59. 1790. szeptember 20.

1. Zsuzsa	+ 1792. november 17., 6 hónapos nehézség
2. 1796. november 7. János	+ 1805. június 10., himlő, 7,5 éves
3. 1799. március 14. Sámuel	+ 1805. június 10., himlő, 6 éves
4. 1801. február 17.	halvaszületett leány
5. 1802. március 27. József (házas)	+ 1802. április 8., 2 hetesen nehéznyavalya
6. 1802. március 27. Gergely (ikrek)	+ 1802. április 8. 2 hetesen nehéznyavalya
7. 1803. június 26. Zsuzsanna	+ 1805. június 26., 2 évesen vörhenyes himlő
8. 1805. december 9. István	+ 1806. aug. 9., 8 hónapos szárazbetegség
9. 1804. január 8. Sára	+ 1807. jan. 8. 1 évesen (sic!) hólyagoshimlő
10. 1805. január 8. körül János	+ 1807. jan. 8., 2 esztendősen hólyagoshimlő
11. 1806. május 28. Erzsébet	+ 1808. május 28, 2 évesen nyavalyatörés
12. 1807. október 12.	halvaszületett leány
13. 1809. június 9. lány	+ 1809. június 9. keresztséget sem ért
14. 1811. február 9. János	+ 1812. február 9., 1 évesen himlő
15. 1812. augusztus 7. Erzsébet	+ 1812. augusztus 29., 3 hetes nehézség
16. 1813. augusztus Sára	+ 1817. július 28, 3 éves, száradozás
17. 1814. augusztus 3. Anna	+ 1816. aug.3., 2 éves, megégett forró vízben

XXII. (Tésen lakó) özveggy Farkas János 49 éves és Szőke Sára 20 éves (h. l.)

Ref. 58. 1790. augusztus 25.

1. 1792. június 4. Zsuzsanna	
2. 1796. szeptember 16.	halvaszületett leány
3. 1798. január 3. János	+ 1798. január 4., 1 napos
4. 1798. Anna	+ 1802. december 29., 4 évesen himlő
5. 1799. július 12. Péter (Tési lakos)	+ 1803. február 17., 3 éves 6 hónapos csömör
6. 1802. június 10. István (Tési kertész)	
7. 1803. március 12. körül Sámuel	+ 1804. szeptember 12., 1,5 éves sínylődött
8. 1805. február 9. János	halvaszületett
9. 1806. május 20. Ferenc (tési)	
10. 1811. július 27. Erzsébet (tési)	+ 1812. január 27., félévesen himlő

Szőke Sára 1812. június 15-én, 48 évesen dagadozásban húnyt el.

Az apa első házasságából született ifj. Farkas János gyermekei:

1. 1814. augusztus 27. Pál (tési)	+ 1814. szeptember 2, 1 hetes, nehézség
2. 1817. december 20. Anna	+ 1818. május 29, féléves nyilallás

XXIII. özvegy Fábján György 54 éves és Varga István 20 esztendő (h. l.) Judit

Ref. 84. 1791. május 15.

-	
-	

XXXVII. Kecskeméti Fehér András, 30 éves özvegy, Száva (György h. l.) Sára, 17 éves.

Ref. 86. 1791.jun. 20.

1. 1792. szept.12. Péter (házas)	+ 1792. szept. 16. 1 hetes nyavalyatörés.
	.

XL. Nr. 630. özvegy Kis Rácz István 43 éves és Fási János özvegye Vég Kata 25 éves

Ref. 26. 1790. január 27.

--	--

Vég Kata meghalt 30 évesen, 1800. január 21-én fulladás következtében.

XLII. Nr. 404. özvegy Kotymán András 34 éves és Miklós István özvegye Nagy Ilona

30 esztendő

Ref. 15. 1790. január 13.

1. 1790. július körül István	+ 1792. jan. 23., 1,5 éves szárazbetegség
2. 1812. szeptember 21. András	+ 1812. szeptember 29., 1 hetes nehézség
3. 1809. december 15 János	+ 1813. december 15., 4 éves dagadozás
4. 1815. február 12. Sára	+ 1816. február 12, 1 éves himlő

XLIII. Nr. 669. özvegy Kovács János 34 éves és Nr. 646. alól Mészáros (András hajadon lánya) Ilona 20 éves

Ref. 25. 1790. január 27.

1. 1790. augusztus 19. körül János	+ 1798. augusztus 19., 8 éves himlő
2. 1790. október 14. Erzsébet	+ 1790. október 21., 1 hetes nyavalyatörés
3. 1793. március 26. Mihály (kertész)	+ nincs adat
4. 1795. január 1. Erzsébet	+ 1795. február 4., 5 hetes nyavalyatörés
5. 1795. január 26. körül Pál	+ 1798. január 26., 3 éves himlő
6. 1798. április eleje János	+ 1802. szeptember 18., 4,5 éves hideglelés
7. 1802. december 26. János	+ 1802. dec. 31., 5 napos szárazbetegség
8. 1804. január 21. Sára	+ 1804. szept. 21., 8 hónapos kelevény
9. 1805. október 30. Ferenc (zsellér)	
10. 1807. május 3. Mihály	+ 1807. május 17., 2 hetes nehézség
11. 1808. szeptember 7. József	+ 1808. szeptember 14., 1 hetes nehézség
12. 1811. augusztus 20. József	

LXIV. Nr. 302. özvegy Nemes István 38 éves zsellér és özvegy Vátzi Istvánné Ferentzi Sára 34 éves

Ref. 16. 1790. január 18.

1. 1791. június 14. János	+
2. 1793. szeptember 22. Anna	+ 1794. szeptember 22., 1 éves dagadozás
3. 1795. január 9. János (zsellér)	
4. 1802. november 28. Erzsébet	+ 1805. november 28., 3 éves kelevény
5. 1805. február 26. István	+ 1807. február 26., 2 éves szárazbetegség

Az anya – Erzsébet néven – 1807. március 10-én szárazbetegségben halt meg, 51 évesen.

LXV. Oláh András (juhász) 33 éves és özvegy Szabó Ilona (Kádár Mihály özvegye)

Ref. 93. 1791. november 9.

1. 1794. január 15. András	+ 1794. január 22., 1 hetes szárazbetegség
2. 1804. március 28. Mihály	+ 1804. április 2., 1 hetes nehézség

Az apa 60 éves (?) korában, 1812. március 18-án száradozásban húnyt el.

LXVIII. Nr. 517. özvegy Pap Mihály (az atyjával) 56 éves és 565 alól Dóczi (Gergely 18 éves hajadon lánya) Sára

Ref. 42. 1790. február 15.

1. 1792. január 21. Mihály	+ 1799. február 23., 2 éves szárazbetegség
2. 1793. november 30. Sára (az atyjával)	+ 1793. dec. 4., 7 napos nyavalyatörés
3. 1794. augusztus 30. Pál	+ 1809. április 1., süllýedés
4. 1797. március 8. Miklós	+ nincs adat
5. 1799. november 12. Miklós	+ 1802. ápr. 2, másfél éves szárazbetegség
6. 1806. szeptember 15. Mihály (házas)	
7. 1809. szeptember 2. Sándor	+ 1810. február 24., fél éves pestis
8. 1811. október 18. Sára	
9. 1813. március 26. du. 2 (ker) Sándor (házas-szántóvető)	
10. 1814. január 21. Lídia	+ 1814. jan. 28. de. 10., 1 hetes nehézség
11. 1816. október 30. Judit	+ 1816. november 2, 4 napos nehézség

LXXII. özvegy Pásztor István és özvegy Kovács Györgyné Szőke Kata

Ref. 74. 1791. január 26.

1. 1796. március 26. János	
Pásztor István és Orosz Sára	
1. 1812. július 22. István (zsellér)	

LXXIII. Nr. 866. Pólya (Mátyás fia) István 27 éves nőtlen (az anyjával) 851 alól néhai Vetseri István özvegye 25 esztendőes Veres Sára

Ref. 47. 1790. február 15.

1. 1790. március 27. István	+ 1792. március 27., 2 éves torokfájás
-----------------------------	--

2. 1792. április 17. Anna	
3. 1793. október 2. Sámuel	+ 1793. október 9., 1 hetes nyavalyatörés
4. 1794. július 29. Zsuzsa (házas)	
5. 1794. július 29. Judit (ikrek)	
6. 1796. február 13. Sámuel	+ 1796. február 18., 5 napos nyavalyatörés
7. 1797. augusztus 25. Sámuel	
8. 1800. május 17. János	
9. 1802. május 27. Mátyás (házas)	+ 1814. szept. 8. de. 3., 11 éves forró hideglelés
10. 1804. augusztus 17. (házas)	
11. 1808. február 4. Sándor (házas)	
12. 1814. február István	+ 1817. augusztus 19, 3,5 éves szárazbetegség

LXXIV. Polya Kis (György fia) Mihály 30 éves özvegy és néhai Komendát János özvegye Szabó Anna 25 éves

Ref. 91. 1791. november 9.

1. 1793. április 20. körül Anna	+ 1811. április 20, 18 éves szárazbetegség
2. 1803. május 4. János	+ 1810. május 4., 7 éves nehézség
3. 1805. május 4. körül Zsuzsa	+ 1806. dec. 4, másfél éves szárazbetegség
4. 1810. január 3. körül Ferenc	+ 1811. június 3., másfél éves nehézség
5. 1813. május 10. Mihály	+ 1814. május 10., 1 éves száradozás
6. 1814. november Mihály	+ 1815. január 1, 3 éves (? hónapos!)

LXXVIII. özvegy Püski István 57 éves és Nagy Erzsébet (Pósa Mihály özvegye)

Ref. 78. 1791. február 16.

1.	
----	--

LXXXV. Szappanos János 26 éves nőtlen és Tési Farkas István özvegye Szabó Erzsébet

Ref. 61. 1790. október 27.

1. 1791. július 25. Erzsébet	+ nincs adat
2. 1792. december 22. János	+ 1794. júl. 29, 18 hónapos szárazbetegség
3. 1794. november 3. Sára (házas)	+ 1794. november 14., 2 hetes

4. 1796. március 21. János	+ 1796. március 25., 1 hetes (!!) nyavalyatörés
5. 1797. február 26. Erzsébet	+ 1797. március 1., 3 napos nyavalyatörés
6. 1798. február 9. Sára	+ 1798. október 15., 6 hónapos (!!) vérhas
7. 1799. november 6. Sára	
8. 1802. február 3. János (házas)	+ 1802. február 8., 1 hetes nyavalyatörés
9. 1803. március 18. Judit (házas)	
10. 1805. november 1. Mária (házas)	
11. 1808. április 29. Anna és Zsuzsanna (ikrek ?)	+ 1808. július 17., 10 hetesek nehézség

XCIV. Özvegy Varga András csizmadia-mester (házas), 27 éves néhai Hajdú (István 19 éves h. l.) Anna.

Ref. 52. 1790. máj. 5.

1. 1791. márc. 12. József	
2. 1792. aug. 7. István	+
3. 1794. március 1. Anna (házas)	+ 1796. május 18. 2 éves 6 hetes sýnylódott.
4. 1796. jan. 9. Péter	+ 1797. dec. 18, 2 éves kelevény.
5. 1797. nov. 25. Erzsébet	+ 1797. nov. 29. 1 hetes, nyavalyatörés
6. 1798. okt. 22. Anna	+ 1798. okt. 23. 4 napos nyavalyatörés
7. 1800. jan. 22. Péter	+
8. 1802. febr. 3. Péter (házas)	
9. 1803. nov. 29. István (házas)	
10. 1806. okt. 11. Mihály (házas)	
11. 1808. júl. 12. Anna (házas)	+ 1808. júl. 17. 1 hetes , kelevény.
12. 1810. nov. 7. Julianna	+ 1812. nov. 13. ,száradozás.
13. 1812. március 11. (l....)	+ 1812. március 18. ,1 hetes, nehézség.
14. 1814. március 11. Gergely	+ 1814. március 16, 5 napos nehézség

Az apa meghalt 1816. március 29-én szárazbetegségben.

XCVIII. Özv. Vátzi János, 31 éves Bajomi Nagy Ilona, 26 éves (Máthé István özvegye)

Ref. 96. 1791. nov. 21.

1. 1793. febr. 27. István (zsellér)	
-------------------------------------	--

2. 1795. jun. 22. Judit (Sára)	+ 1795. szept.30. 3 hónapos 6 hetes, nyavalyatörés
3. 1796. okt.31. András	+ 1798. jun. 17. ,2 évesen himlő.
4. 1798. ápr. 1. Mihály	+ 1799. jan. 1. ,himlő.

Az anya 1798. máj.1-én,33 évesen halt meg (sínylődött).

5. 1813. március 11. János	+ 1815. március 11, 2 éves, nehézség
6. 1815. október 13. János	+ 1816. október 13, 1 éves, nehézség

A második feleség, Petrás Erzsébet meghalt 1817. szeptember 27-én.

C. Özvegy Udvardi György, 30 éves Dadi Ilona, 25 éves (Vékony Ferenc özvegye volt Vásárhelyen).

Ref. 81. 1791. márc. 7.

1. 1791.dec. 30. András (házas)	+ 1792.nov. 9. , 11 hónapos, dagadozás.
---------------------------------	---

Az apa 1792. ápr. 20-án halt meg szélütésben.

A férfiak átlagos életkora a második házasságkötéskor 40 év, a nők pedig 24 év. A családok szerkezetének alakulását 29 évig követtük nyomon a házasságkötéstől kezdve. Névlegesen 1790. január 1-től 1819. januárig. Ez a harminc év elegendőnek bizonyult arra, hogy az asszonyok termékenységét megálapítsuk, és a született gyermekek felnövését-családalapítását regisztráljuk. Az özvegyi házasságok négy esetben terméketlenek, a további tizennyolc esetben 118 gyermek született összesen. A harmadik számú családnál vagy azért nem keresztelhetek gyermeket, a mert a férfi hódmezővásárhelyi rokonaihoz mehetett vissza, vagy a feleség 42 éves kora lehetett túl magas a megtermékenyüléshez. Terméketlen a férj magas életkora miatt a XXIII. és az LXXVIII. számú család. Ugyanezen családok kivételes korkülönbsége szembetűnő: legalább 20 évvel, legfeljebb 34 évvel fiatalabbak a feleségek – átlagosan az özvegy férfiak 16 évvel fiatalabbat vesznek feleségül. A XXIII-as számú házasságot valószínűleg az érdek hozta össze: Fábián György az 1775-ös úrbéri összeírásban *telkesként* szerepelt. A XL. számú házaspárnak nem is lehetett gyermeke, mindketten eleve koros özvegyek voltak, a LXXVIII. számú esetben a férj idős kora válhatott az gyermeknemzés akadályává. Az egy-gyermekes özvegyi házasságok közül a V. számú házasság érdemel figyelmet: az özvegy férj 64 évesen vett feleségül egy 40 éves hajadont, aki félév múlva elhunyt fiút szült neki. A feleségek közül a 42 esztendő a felső határ.

Az átlagos családképre jó példa a V. számú: özvegyen kötött házasságból hat gyermek születik a 17 évesen házasuló anyától – csak az elsőszülött János élte meg a felnőttkort.

A reprodukciós együtttható alakulásában a nők az életkora meghatározó: a XI-es, XIII-as, XIX-es, XXII-es, XLII-es, XLIII-as, XLIX-as esetekben a negyvenkilenc éves anya a második házasságában szüli negyedik gyermekét. Ez a magatartás hasonlatos az első házasságokban észlelhetőhöz. A férjek helyzete is tipikus. A LXVIII. esetben a férj 56 évesen nősült újra, és 11 gyermeke született a tizennyolc éves feleségének. Ezekből az következik, hogy a nők igyekeztek megfelelni a rájuk kényszerített kihívásnak, társadalmi elvárásnak, és egy rossz, de beidegződött modell szerint szültek, a természetre bízva a kiválogatás munkáját.

A száz családnál összesen 732 gyermek született, ez átlagosan 7,32 gyermeket jelent családonként. Magasabb lehet ez a szám - 8,22! -, ha nem számítjuk azokat a családokat, akik elköltöztek, tehát nem jelent meg gyermekük a helyi nyilvántartásban. Nagyon szomorú viszont, hogy a gyermekek magas halandósága miatt kevesen érték el a felnőttkort. A 732 közül 515 meghalt 18 éves kora előtt. Ez 70,35%-át teszi ki a születések számának, ami igen magas érték. A termékenységi rátát is vizsgáltuk. A termékenységi kort megért lányok számát kimutattuk: 93 lány a 732 gyermekből elérte a felnőttkort és családot alapíthatott. Ez azt jelenti, hogy száz családra 93 reprodukciós érték jutott – szűken biztosította a helyi társadalom önreprodukcióját. A maradék 7 utánpótlása külső forrásból származott: beházasodás révén. 1806-ban például 14 menyasszony jött Szentesre, ezzel az egyensúly helyre állhatott. A fiúk túlélési aránya jobb volt a lányokénál: 114-en érték el a felnőttkort. A második házasságokból 61 gyermek született, ami azt bizonyítja, igen elterjedt volt az özvegyek második vagy harmadik nősülésének a száma – viszonylag fiatal korban, 20-21 évesen főképp. 1790-ben az özvegyek aránya a 78 házasságkötésből 12 volt, 15,4%. 1791-ben pedig a 40 házasságból 8 a második, ez 20%. Egy esetben volt harmadik kötés is, ahol mindössze két gyerek született – de meg is haltak korán. A termékenységi együtttható összefügg a fizikai állapottal, táplálkozással – erről egy az időszokról szóló tanulmány is beszámol.¹¹⁰

“Az eddigi részletkutatások eredményei azt mutatják, hogy Magyarországon a természetes szaporodás mértéke a XVIII. században nem haladhatta meg az évenkénti 0,5 %-ot. A születési arány az eddigi felekezeteknél alacsonyabb, 0,25-0,45%-os, ehhez képest a halandóság igen magas 0,30-0,40%-os. Pestisjárványok dúltak ugyanis 1709-ben és 1737-ben, de a himlő, a torokgyík, a diftéria, a tífusz, a vérhas, az alultápláltság, az egyoldalú

¹¹⁰ Komlós, John 1989. *A Nutrition and Economic. Dovelopment in the Eighteenth – Century Habsburg Monarchy*. Princeton: Princeton University Press, 57-60.

táplálkozás folyamatosan sanyargatta a régió lakosságát.”¹¹¹

Megerősítik-e (vagy megcáfolják?) reprezentatív példáink Kováts Zoltán következtetését, amit a Somogy megyei népességfejlődéssel kapcsolatban tett? Ehhez mindenképpen a gyermekhalandóságot és az egyéb halálozási mutatókat kell megvizsgálnunk. Kutatásaink alapján a következőket állapíthatom meg: az *első házasságban* született gyermekek száma hihetetlenül magasnak tűnik első pillantásra, de ha közelebbről megvizsgáljuk, azt konstatálhatjuk, közülük nagyon kevés éri el a felnőttkort. A 100-ból **74** azon családok száma, ahol háromnál több gyermek születik, ebből **30** családnál 10 és 17 közötti az újszülöttek száma, **34** családban 4 és 9 között, ebből **26** esetben inkább 6-9 körül jár. Mindössze **6** családban született 1-2-3 újszülött.

A gyerekszám szerint *hat* csoportba oszthatóak be a minta első házasságai. Mivel 8%-ban egyáltalán nem volt gyermekáldás, ezért továbbiakban a termékenységi együtthatót csak a fennmaradó 70 házasságra számítjuk. (Özvegyek és a nem-dokumentált gyermektelenek termékenységétől ebben az aspektusban eltekintünk.) Így a kapott *nettó reprodukciós együttható 0,128-es*. Ez a szám a *legmagasabbak* közé számít országos viszonylatban is. A *dokumentált* gyermektelenség pedig nem jelentett automatikusan *valós* gyermektelenséget is, hiszen ezen családok elköltözhettek a területről, vagy eleve csak házasodni jöhettek a városba.¹¹² A gyerekszám nagysága alapján az első csoportba az egygyermekesek kerültek, ebből mindössze 3 család volt. A két-három gyermekesek szintén 3 esetben fordultak elő. Hat és kilenc közti gyerekszám 34 családra volt jellemző, tíz és tizenhét közötti gyermekszám 30 házasságban fordult elő.

5/b számú táblázat a gyermektelen házasságtípusról

I. Baktai Miklós fia György (nagykőrösi lakos), 24 éves lakatos mester néhai Balogh (János árva, h. l.) 18 éves Sára

Ref. 53. 1790.máj. 25.

--	--

XIV. No 71. Czeglédi Pál , nőtlen, 21 éves fia János és Deák (János h. l.) Kata, 18 éves.

¹¹¹ Kováts Zoltán 1964. Somogy megyei községek népesedési viszonyai 1748-ban. In: Benkő László (szerk.) *Szegedi Tanárképző Főiskola Közleményei*. Szeged: Tanárképző Főiskola

¹¹² *Petrák Ferenc krónikája* szerint az alábbi települések hívói jártak be a városba házasodni, mivel nem volt templomuk, Szentes egyházkerületébe tartoztak: Kis-Ecsed, Fábiánsebestyén, Szentlászló, Szentmihályfalva, Veresegyház, Királyság, Tőke, Donát, Pankota, Bökény, Derekegyháza, Hékéd. Ezen forrást kiegészíti a

Ref. 9. 1790. jan. 13.

--	--

XVIII. Ifjú Dina Sámuel 23 éves és Rác (György h. l.) Erzsébet 17 éves (új magyar)

Ref. 82. 1791. márc.2.

--	--

XXIX. Gulyás Mihály 24 éves nőtlen (Szentendréről 13 évvel ezelőtt ideszakadt)
Nemes Dobosi István bérese és Győri (Mihály h. l.) Sára 18 éves

Ref. 19. 1790. január 20.

-	
---	--

XLIV. Öcsödről ideszakadt Kókler János 22 éves béres és Göbölös István bérese
Kállós (Mihály h. l.) Judit 17 éves

Ref. 65. 1790. november 24.

-	
---	--

LVIII. Nagy János 22 éves nőtlen és Kis (András h. l.) Ilona 16 éve

Ref. 77. 1791. február 2.

--	--

Rác Nagy Jánosné 1798 április 2-án meghalt gyerekszülésben 22 évesen.

LXVI. (ugyanazon öreg) Pap (Ferenc fia) András 19 éves nőtlen és Szabó (János árva
hajadon lánya) Judit 17 éves

Ref. 76. 1791. január 26.

--	--

Az anya meghalt 1818. február 19-én, 46 évesen.

XCI. No.577. Teleki István fia Mihály nőtlen, 22 éves Szabó (László h.l.) Erzsébet 19
éves

Ref. 36. 1790. febr. 10.

.....	
-------	-------

A gyermektelenség okai: valószínűleg az I. esetben a mester Nagykőrösre vihette feleségét, és a XIV. számú Czeglédy Pál, a XXIX. számú Szentendréről jött Gulyás Mihály, az Öcsödről való béresből lett férj a XLIV. esetben is ugyanígy tehetett. Az újmagyarok (XVIII. sz.) eleve vándorló életet éltek. Két esetben más okok döntöttek el az utódok sorsát: az LVIII. esetben a hat éve gyermektelen házasságban élő feleség huszonkét évesen épp gyermekszülésbe halt bele; a LXVI. esetben egyébként tipikus korban házasodó pár magtalanságra kárhoztatott. Átlagos életkor a kötéskor: férfiak 22, nők 17 év.

Összegezve: A 71 nagy családban összesen 684 csecsemő született, ez átlagosan 9 utódot jelent családonként. A 684-ből 181-en érték el a felnőttkort (időben az 1790-es házasságkötéstől 1812-ig követték a család sorsát, ami folytán mellel a szülők is meghalhattak). A természetes szaporulat erre a szűk körre vonatkoztatva 26.46 %; vagyis *a gyermekek egyharmada érte meg a felnőttkort*. Nyilvánvalóan azonban tágabb értelmezési tartományt kell adnunk a fenti számoknak, vagyis az értelmezési körbe be kell vonnunk a minta többi 29 családját is. Így *hét* az átlagos születésszám egy családra vonatkoztatva, és 33,1%-a marad életben felnőttkorára. Számításaim alapján *Szentesen 7 megszületett gyermek közül 2,31 érte el a házasságkötési kort*. Nem volt tudatos születéskorlátozás, sem valamiféle családtervezés – akárcsak a régió más településein, például Röszkén sem.¹¹³

A tervezésnek nemcsak a mezőgazdálkodás jellege, a termelőeszközök kezdetleges foka,¹¹⁴ hanem olyan klimatikus változások vetettek gátat, mint a XVII-XVIII. századi *kisjégkorszak*.¹¹⁵ A szentesi mezőgazdaságot természeti csapások súlytották: sáskajárás (1748), árvíz (1751), aszály (1794), hosszú tél (1829). 1794-ben, amikor semmi nem termett, az emberek a Kurca gyékényéből készített pogácsán éltek; majd a császár osztott nekik vetnivaló búzát a következő évre.¹¹⁶ Ebben az időben drasztikusan csökkent a születéskor várható élettartam – ez a kilátástalanság önmagában korlátozta a természetes népességszaporulatot. A következő 32 család például 10-17 gyerekkel “büszkélkedhet”, de az újszülöttek csecsemőkorban, vagy gyermekkorban haltak meg. Ez összefügghet azzal a kényszerű gazdálkodási szokással, hogy a várandós anyákat és a kismamákat nem vonták ki a jelentős fizikai igénybevétellel járó mezei munkákból – nem úgy, mint később a zempléni Karcsán.¹¹⁷

¹¹³ Kováts Zoltán 1996, 144.

¹¹⁴ Novák László 1988, 340.

¹¹⁵ Iván László 1988, 190.

¹¹⁶ Zalotay Elemér József, dr. 1933, 6.

¹¹⁷ Nagy Géza 1986,

5/c számú táblázat a tízgyermekes házasságokról

II. Balog János, 22 éves nőtlen, Berényi (Gergely h. l.) Kata

Ref. 98. 1791. nov. 23.

1. 1793.febr. 19. János (házas)	+	1793. febr. 26. nehézség.
2. 1794. ápr. 9. Sára (atyjával)	+	1794.ápr. 17. nehézség.
3. 1799.jun. 20. János	+	1800. jun. 20. nyavalyatörés.
4. 1800. okt. 6 Sára	+	
5. 1802.ápr. 10. Zsuzsanna (házas)(Csákó)		
6. 1803. nov. 14. János		
7. 1806. márc. 12. Sára	+	1806. júl. 6. nehézség.
8. 1808. aug. 22. Katalin (házas)		
9. 1813. márc. 1. Mária	+	1815. márc. 1. nehézség.
10. ? Ilona	+	1802. máj. 11. szárazbetegségben.

IV...No.852 Balog (Sámuel 20 éves, nőtlen fia) Sámuel a 149 alól esküdt Basó (Mihály 17 esztendő h. l.) Anna

Ref. 34. 1790. febr. 10.

1. 1792. márc. 21. József	+	1796.okt. 7. 4,5 évesen szárazbetegség
2. 1793. okt. végén Sára	+	1794. jun. 22. 8 hónaposan nyavalyatörés
3. 1795.márc.20. Sámuel	+	1795 aug. 24.
4. 1797 júl. 28. János		
5. 1800. jun. 18. Ferenc	+	1802. máj.12. himlőben.
6. 1802. aug. 31. György	+	1802. szept. 8. himlőben, 6 naposan.
7. 1803. nov. 16. Ferenc		
8. 1805. okt. 20. Zsuzsa	+	1805. okt. 25. 5 naposan.
9. 1806. márc. 17. Sára	+	1806. máj. 16. 9 hetesen.
10. 1807. márc. 19. István	+	1810. márc. 19. száradozás.
11. 1808.szept. 1. Anna (házas).		
12. 1811. jun. 29. Mihály	+	1811.júl. 28. 1 hónaposan, nehézség
13. 1812 máj. 13. Julianna	+	1815.júl. 7. 3,5 évesen (anya: Riki Sára)

Az anya meghalt 1814. márc. 17-én 42 évesen.

XV. Tseptséni György 22 éves a városbírónál szolgáló, nőtlen és özvegy Pólya Szabó (Istvánné 18 éves h. l.) Sára (vargamester)

Ref. 69. 1790. nov 24. júl. 25.

1. 1792.febr. 10. György (házas)	+ 1794. szept.10. himlő.
2. 1793. szept. 21. Sára	
3. 1795. febr. 8. János	+ 1795. febr. 12. nyavalyatörés
4. 1796. dec. 23. István	+ 1796. dec. 25. nyavalyatörés
5. 1798. febr. 28. Mária	
6. 1800. nov. 18. Zsuzsanna	
7. 1803 febr. 14. Erzsébet (házas)	+ 1805. okt. 15. szárazbetegség.
8.1807. máj. 30. János	+ 1814. dec. 4. kelevény.
9. 1809. nov. 6. Sándor (házas)	
10. 1813. aug. 16. d.u. József (házas)	

XVI: Dallos Szilágyi István 22 éves, nőtlen N. Virág János árva h. l. Kata, 18 éves

Ref. 88. 1791. okt. 26.

1. 1793. ápr. 3. István, Sára	+ 1794.máj.21. himlő.
2. 1795. okt. 5 Erzsébet (házas)	+ 1797.ápr. 9. másfél éves.
3 1798 jan. 1. Erzsébet	+ 1798. jan. 6. nyavalyatörés.
4. 1798. dec. 29. István és Erzsébet (ikrek)	+ névtelenül, 1 naposan mindkettő.
5. 1800.jan. 8 Sára	
6. 1802.aug. 11. István (házas)	+ 1804. máj. 30. himlő.
7. 1803. márc. 15.István	+ 1807. márc. 15. himlő, 4 éves.
8. 1805. júl. 18. János	+
9. 1807. nov. 23. Erzsébet (házas)	
10. 1811. máj. 19.Julianna	+ 1812. febr. 19, 3 hetes nehézség
11. 1812. június 20. János	+ 1815. június 21, 3 éves dagadozás
12. 1814. febr. 25. Julianna	+ 1814 márc.2,1 hetes nehézség.
13. 1815. május 9. József	+ 1815. június 1., 11 hetes, nehézség

XVII. Alsó Párt No.127. Derzsi Rátz Péter (zsellér) 24 éves, nőtlen és Felső Párt No.127.Vanka(János h. l.) Ilona,18éves.

Ref. 17. 1790. jan.20.

1. 1792. nov. 26. Ilona	?
2. 1794. nov. 11 Sándor (zsellér)	+ 1794. nov. 14. 5 hetes.
3. 1795. okt. 3. Sándor (házas)	
4. 1798 márc. 23. József	
5. 1800. ápr. 16. István	
6. 1801. aug. 31. Sámuel (házas)	+ 1802. szept. 5. 5 napos nehézségben.
7. 1803. okt. 20. Péter	+ 1803. okt. 24. 1 hetes nehézségben.
8. 1804. dec. 3. András (házas)	+ 1804. dec. 7. 1 hetes nyavalyatörés.
9. 1805. dec. 31. János (házas)	
10. 1808. aug. 26. Julianna	
11. 1812. febr. 12. Zsuzsanna	+ 1815. szept. 12., kelevény.

XX. Nr.742. Faragó István házas fia István 22 esztendőös nőtlen legény 985 alól
Székely István 18 esztendőös h. I. Éva

Ref. 39. 1790. február 15.

1. János	+ 1791. márc. 9., 6 hónapos szárazbetegség
2. 1792. július 23. Zsuzsanna	+
3. 1794. május 11. Sára (házas)	+ 1794. május 21., 2 hetes nyavalyatörés
4. 1795. június 27. Sándor (az atyjával)	+ 1795. július 4., 2 hetes nyavalyatörés
5. 1796. július 25. Sándor	+ 1806. május 28., 10 éves szárazbetegség
6. 1799. március 1. Sára	+ 1807. november 15, 9 éves szárazbetegség
7. 1801. június 13. Anna (zsellér)	
8. 1804. június 17. Mária	+ 1804. június 24., 1 hetes nehézség
9. 1807. november 7. Judit (az atyjával)	+ 1807. november 9., 1 hetes (sic!) nehézség
10. 1811. október 1. Judit	+ 1812. május 13., 3 esztendőös (sic!) himlő
11. 1812. március 12. Erzsébet	+ 1812. május 12. 2 hónapos himlő
12. 1813. április 1. Sára	+ 1813. december 8.

Faragó István fia István 1816. május 13-án, ötvenévesen szárazbetegségben húnyt el.

XXVI. Nr.675 Földvári Nagy (István fia) András 22 éves nőtlen és 24 alól Nemes Bar-
cza (Sámuel h. I.) Erzsébet 18 éves

Ref. 32. 1790. február 10.

1. 1795. január 13. Sára (az atyjával)	+ 1798. december 30., 4 évesen himlő
2. 1797. március 17. András	+ 1799. február 4., 2 évesen himlő
3. 1797. március 17. Erzsébet (ikrek)	+ 1799. február 4., 2 évesen himlő
4. 1799. december 31. Mihály	
5. 1801. március 20. Sára	+ 1802. szeptember 20., másfél éves himlő
6. 1802. szeptember 7. Sára (házas)	+ 1803. október 28., másfél éves sínylődött
7. 1804. szeptember 29. András (házas)	+
8. 1807. szeptember 22. Sándor (házas)	
9. 1809. április 30. körül András	+ 1811. nov. 30., 2 és fél éves dagadozás
10. 1811. március 15. körül András	+ 1812. március 15., 1 éves száradozás

XXVIII. Nr.898. Gerecze István (házas) 22 éves nőtlen és (özvegy) Pataki (Istvánné h. l.) Anna 17éves

Ref. 13. 1790. január 13.

1. 1792. november 1. István	
2. 1795. január 12. Julianna (házas)	+1795. jan. 13, 1 napos nyavalyatörés (Sára néven!)
3. 1795. december 1. János	+
4. 1798. március 27. József	+ 1798. április 1., 1 hetes nyavalyatörés
5. 1799. április 17. András	+ 1800. október 4., 1 éves 6 hónapos
6. 1800. december körül József	+ 1802. február 12. , 10 hónapos nyilallás
7. 1801. augusztus 10. * János (házas)	
8. 1802. november 22. József (házas)	
9. 1805. május 21. Julianna	+ 1806. okt. 16., másfél éves szárazbetegség
10. 1808. január 23. Dániel	+ 1808. május 23., 5 hónapos kelevény
11. 1809. október 21. Katalin	+ 1809. október 28., 1 hetes nehézség

*József nevű fia 1817. október 3-án 1,5 évesen halt meg.

XXX. Nr.691. Gyulai János (az atyjánál) 23 éves legény és Vas (Ferenc h. l.) Anna 17 éves

Ref. 11. 1790. január 13.

1. 1791. július 19. Anna	+ 1800. január 24., 8,5 évesen
2. 1793. július 1. János (házas)	+ 1798. április 15., 5 éves himlő
3. 1796. január 30. Pál	+ 1796. február 5., 1 hetesen nyavalyatörés

4. 1797. január 30. Sára	
5. 1799. június 15. Anna	+ 1800. jún 15, 12 hónapos szárazbetegség
6. 1801. augusztus 10. János (házas)	+ 1805. június 1., 4 éves himlő
7. 1804. december 20. Zsuzsánna (házas)	+ 1804. dec. 26., 1 hetes nehézség (Zsuzsa!)
8. 1806. április 15. Sándor (házas)	+ 1807. április 17., 1 éves himlő
9. 1808. május 9. Mária (házas)	
10. 1811. január 3. Mihály (házas)	+ 1811. január 4., fél napos nehézség
11. 1812. március 24. Zsuzsanna	+ 1812. október 27., 7 hónapos kelevény

Vas Anna 1812. november 24-én, 39 évesen szárazbetegségben halt meg.

XXXI. Hajdú István 25 éves, nőtlen esküdt Soós (János h. l.) Sára, 17 éves
Ref. 79. 1791. márc. 2.

1. 1792. dec. 13. Sára (házas)	
2. 1794. okt. 31. István (házas)	+ 1794. nov. 4. 1hetes , nyavalyatörés..
3. 1795. okt. 27. Erzsébet	+ 1795. nov. 11.
4. 1796. márc. 17. Zsuzsa	
5. 1798. szept. 9. István	+ 1798. szept. 11. 1 hetes nyavalyatörés.
6. 1800. ápr. 4. István	
7. 1802. febr. 20. Erzsébet (házas)	+ 1802. márc. 13. nyavalyatörés.
8. 1803. ápr. 21. Erzsébet (házas)	
9. 1805. nov. 15. Zsuzsanna (házas)	
10. 1808. jun. 20. Mária (házas)	+ 1808. aug. 7 7 hetes nehézség.

Az apa meghalt 1817. július 10-én, 56 évesen szárazbetegségben.

XXXII. Alsó Párton Halász Szabó (András fia) István nőtlen, 20 éves Labádi (Pál h. l.) Anna, 17 éves.

Ref. 63. 1790. nov. 10.

1. 1793. dec. 16. János (az atyjával)	
2. 1797. márc. 7 Sára	+ 1812 márc. 20. nehézség.
3. 1798. márc. 7. Anna	+ 1798. márc. 28, 3 hetes, nyavalyatörés.
4. 1800. ápr. 14. István	+ 1 hetes nyavalyatörés
5. 1801. febr. 11. András (az atyjával)	
6. 1804. máj. 11. Sára	+ 1806. okt. 11. 2 és fél éves szárazbetegség.

7. 1805. jun. 4. Zsuzsanna	+ 1805. jun. 11. ,1 hetes nehézség.
8. 1806. nov vége Sára	+ 1807. máj. 29. fél éves.
9. 1811máj.16. Erzsébet	+ 1812. febr. 16. 1és fél , torokdaganat.
10. 1812. dec. 14. Sára	+ 1813. máj. 28. nehézség.
11. 1815. december 4. Lídia	+ 1816. szeptember 4, pokolvar

XXXIV. No. 297. Hosszú Varga (Mihály fia) János 22 éves, nőtlen Török (János h. l.)
Ilona 17 éves

Ref. 43. 1790.febr. 15.

1. 1791. jan. 27. Anna	+ 1791. márc.13. 7 hetes
2. 1792. ápr. 28. Anna	
3. 1794.febr. 10. Ilona (zsellér)	+
4. 1796. júl. 14. János	
5.1798. máj. 21. Ilona	
6. 1800. júl. 28. Erzsébet	+
7. 1802. okt. 12. Sára (zsellér)	+
8. 1806. márc. 18. Erzsébet (az atyjával)	
9. 1807. aug. 31. Sára (az atyjával)	
10. ? Antal	+ 1812. márc. 6. 6 hónapos , himlő.

Az apa meghalt 1811. febr. 10.-én száradozásban.

XXXVIII. Mikecz Mihálynál szolgáló Kis Ferenc, nőtlen (zsellér), 24 éves Rabatin
Szabó (János árva h. l.) Anna, 19 éves poroszlai lakos.

Ref. 56. 1790 jun. 2.

1. 1792. márc. 22. József.	+
2. 1794.nov. 3. József (zsellér).	
3. 1797. ápr. 19. Ilona(Anna)	+ 1798. máj. 9. 13 hónapos himlő.
4. 1799.ápr. 6.János .	+
5. 1800. ápr. 1. Ilona	+ 1808. febr. 6. kelevény.
6. 1802. júl. 25. János	+ 1802. szept. 16. 9 hetes himlő.
7. 1804. János	+ 1804. júl. 10. 4 hónapos szárazbetegség.
8. 1805. júl. 16. Ferenc (házas)	+ 1806. febr. 16. 7 hónaposan.
9. 1807. júl. 16. Ferenc (házas)	+ 1809. szept. 15. szárazbetegség.

10. 1809. okt. 1. Anna	+ 1809. okt. 5. 1 hetes.
11. 1810. jun. 8. Ilona és János * (ikrek)	+ 1810. júl.22. 9 hónapos száradozás.
12. 1811. febr. 28. János	+ 1812. nov. 28.
13. 1813.febr. 28. Zsuzsanna	+ 1815. aug. 28. 3,5 éves szárazbetegség apjával együtt temették!!
14. 1815. december 1. István	+ 1816. szeptember 1, szárazbetegség

XXXIX. (Felső Párton lakó) Virágos Kis János 20 éves nőtlen és néhai Márkus András
17 éves h. l. Erzsébet

Ref. 51. 1790. április 27.

1. 1791. szeptember 24. Sára	+1792. feb. 4., 4,5 hónaposan szárazbetegség
2. 1794. április 1. Sára (házas)	+ 1795. május 14., 1 évesen himlő
3. 1795. március 17. körül Judit	+ 1808. augusztus 17., 14 évesen kútbaholt
4. 1796. március 23. János	+ 1798. augusztus 29., 3 éves(?) himlő
5. 1797. augusztus 27. Erzsébet	+ 1798. május 27., 8 hónapos himlő
6. 1798. szeptember 18. Erzsébet	+ 1805. szept. 18., 7 éves nehéznyavalya
7. 1799. augusztus 27. Erzsébet (Virágos)	+ 1800. augusztus 21., 10 hónapos kelevény
8. 1801. április 13. János	+ 1809. április 13., 8 éves kelevény
9. 1802. augusztus 21. Sára (házas)	+ nincs adat
10. 1804. július 23. András (házas)	+ 1810. július 28., 6 éves sínylődött
11. 1806. augusztus 14. Ferenc (házas)	
12. 1807. augusztus 13. Sára	+ 1808. augusztus 13., 1 éves kelevény
13. 1808. szeptember 29. körül Erzsébet	+ 1812. március 29., 3,5 éves vérhas
14. 1810. június 15. körül Sára	+ 1811. december 30., másfél éves himlő
15. 1812. március 30. Sámuel	+ 1812. április 2., 4 napos nehézség
16. 1814. január 10. körül Anna	+ 1815. július 11., másfél éves himlő

L. Nr 975. Lakos István (házas) fia András 22 éves nőtlen és Váczi (Nagy István h. l.)
20 éves Kata

Ref. 38. 1790. február 10.

1. 1791. május 22. István	+ 1812. május 3., 21 éves sörves
2.1794. május 2. *János (az atyjával)	

3 1799. szeptember 30. Kata és Erzsébet (ikrek)	
5. 1802. augusztus 12. Ferenc (házas)	+ 1813. szept. 14., 11 éves száradozás
6. 1805. augusztus 27. Sámuel (házas)	+ 1805. szept. 1., 1 hetes nehéznyavalya
7. 1807. január 10. Pál (házas)	
8. 1808. május 15. Bálint	+ 1811. február 15., 2,5 éves fulladozás
9. 1809. április 5. Anna (házas)	
10. 1813. december 14. Ferenc	+ 1814. május 14., fél éves kelevény .
11. 1815. április 15. Zsuzsanna	+ 1815. augusztus 1, 3,5 hónapos

* Lídia nevű *idétlen* lánya meghalt 1818. június 29-én.

LII. No. Mészáros János nőtlen fia István, 24 éves a 404. alól Kotymán András 18 éves h. l. Sára.

Ref. 33. 1790. febr. 10

1. ? Erzsébet	+ 1792.dec. 29. 2 évesen sinylődött.
2. 1791. febr. 5.* István	
3. 1793. okt. 8. Erzsébet (házas)	+
4. 1794. nov. 1. Sára	+ 1794.nov. 9. 10 napos nyavalyatörés.
5. 1796. máj. 6. Zsuzsanna	
6. 1797. december 27. Mihály	
7. 1799. február 26. Sára	
8. 1801. szept. 7. Erzsébet (házas)	+ 1807. márc. 25. 5 éves himlő.
9. 1804. jan 26. Judit (házas)	
10. 1807.febr. 24. János (házas)	
11. 1809. ápr. 28. Erzsébet (házas)	+ 1812.máj. 3. himlő.

Az apa 1809. dec. 6-án sinylődött, 45 évesen.

- István nevű fia 1817. március 23, 1 és 1/3 esztendősen korán halt meg.

LIII. Mészáros János (zsellér) 23 éves nőtlen (Szépe István bérese) Szó (Mihály h. l.) Sára 18 éves

Ref. 14. 1790. január 13.

1. 1791. június 14. János	+ 1792. október 30., 1 éves sinylődött
2. 1793. február 19. István (zsellér)	+ 1795. március 14., 2 éves himlő
3. 1794. január 3. Judit	+ 1795. június 3., 5 hónapos hirtelen

4. 1795. május 13. János (zsellér)	+ 1798. július 21., 3 éves himlő
5. 1796. november 15. Judit	+ 1798. június 25., másfél éves himlő
6. 1798. március 31. Mihály	+
7. 1799. szeptember 2. Sára	+
8. 1802. június 8. Judit (zsellér)	+ nincs adat
9. 1803. június 1. Judit (zsellér)	+ 1805. okt. 5, két és fél éves szárazbetegség
10. 1805. január 5. János (zsellér)	
11. 1807. január 13. Mihály (házas)	+
12. 1808. április 22. Pál (kertész)	+ 1808. július 26., 7 hetes nehézség
13. 1809. október 1. Erzsébet	+ 1809. október 7., 1 hetes nehézség
14. 1811. április közepe körül Sára	+ 1812. október 15., másfél éves nehézség
15. 1813. október 24. de. 6 (K 25) Judit (házas-szántóvető)	
16. 1815. szeptember 10. Mihály	+ 1816. szeptember 17, nehézség

LIV. Gombáról ideszakadt Bajkai Istvánnál szolgáló Nagy András nőtlen 24 esztendő és Juhász Nagy (János h. l.) Ilona 19 éves

Ref. 8. 1790. január 13.

1. 1790. szeptember Erzsébet	+ 1791. márc. 12., 6 hónapos nehéznyavalya
2. 1791. október János	+ 1792. október 12., 1 éves himlő
3. 1793. október 7. Judit	+ 1795. április 5., 1 éves szárazbetegség
4. 1795. február 20. Zsuzsa	+
5. 1797. március 6. András	+ 1797. aug. 6., 5 hónapos nyavalyatörés
6. 1797. március 6. János (ikrek)	+ 1798. április 3., 13 hónapos
7. 1798. március 26. Zsuzsa	+ 1798. november 28., 6 hónapos himlő
8. 1799. november 11. Zsuzsa	+
9. 1803. február 21. Zsuzsa	+ 1803. feb. 24., 3 napos nehéznyavalya
10. 1803. július 2. Mária	+ 1806. február 2., 2,5 éves kelevény
11. 1811. március 26. ismeretlen nevű lány	+ 1812. március 26., 1 éves száradozás

Az apa meghalt 1802. augusztus 13. szárazbetegségben, 35 évesen.

LVI. Nagy István 22 éves nőtlen és Orbán (János h. l.) 18 éves Kata

Ref. 83. 1791. április 27.

1. 1792. szeptember 30. Ádám, Éva, István (ikrek)	+ 1792. november, másfélhetesek
2. 1793. január 29. Sára (zsellér)	
3. 1795. feb. 3. Judit (házas, Zsákos Nagy I.)	+ 1796. már. 14., 1 éves szárazbetegség
4. 1796. december 28. István	+ nincs adat
5. 1798. március 30. István	+ 1798. április 5., 6 napos nyavalyatörés
6. 1799. március 18. János	+ 1799. már. 28., 11 napos nyavalyatörés
7. 1805. aug. 30. János (házas, Csala Zsákos Nagy I.)	
8. 1807. augusztus István	+ 1809 augusztus 9., 2 éves szárazbetegség
9. 1808. február 2. Mihály	
10. 1810. november 13. Sándor (K. Nagy I.)	+ 1814. nov. 13, 4 éves, szárazbetegség

LVII. Nagy György (lakó) fia István 21 éves nőtlen és Szabó (János h. l.) Anna 16 éves

Ref. 80. 1791. március 2.

1. 1792. október 2. György (zsellér)	
2. 1793. március 19. Erzsébet	+ 1794. márc. 19., 1 esztendő sínylődött
3. 1795. augusztus 3. István (házas)	+ 1796. június 15., 1 éves sínylődött
4. 1797. július 25. Anna	
5. 1800. január 9. Erzsébet	+ 1800. január 29., 3 napos(!) kelevény
6. 1800. december 17. István (házas)	+ 1800. dec. 23., 1 hetes nyavalyatörés
7. 1802. február 6. Zsuzsa (házas)	
8. 1803. szeptember 27. Sára	+ 1805. márc. 27., másféléves szárazbetegség
9. 1805. május 5. Sára (házas)	+ 1805. szept. 7., 9 hetes nehéznyavalya
10. 1806. november 26. István	+ 1807. február 26., 3 hónapos kelevény
11. 1808. február 15. János (házas)	+ nincs adat
12. 1809. március 21. Sára	+ 1809. március 25., 4 napos nehézség
13. 1810. augusztus 1. János	+ 1810. augusztus 5., 2 hetes nehézség
14. 1811. július 28. Erzsébet	
15. 1812. május 16. Sára	+ 1812. május 23., 1 hetes nehézség

16. 1813. január Anna	+ 1815. szeptember 18., 2,5 éves himlő
17. 1815. március 15. István	+ 1815. szeptember 15., féléves himlő

LX. Nr. 285. Hajdú Nagy (János fia) Mihály 23 éves nőtlen és Csaholya Szabó (Miklós szolgáló h. l.) Kata 21 éves

Ref. 22. 1790. január 20.

1. 1793. április 2. Mihály	+ 1793. április 12., 10 napos nehézség
2. 1793. december 2. Mihály (zsellér)	+
3. 1797. március 19. Sára	+ 1797. április 20., 1 hónapos nehézség
4. 1799. augusztus 1. körül Zsuzsanna	+ 1801. feb. körül, 18 hónapos szárazbetegség
5. 1800. május 20. Mihály	+ 1800. május 30., 1 hetes nyavalyatörés
6. 1804. október 29. Sára (házas)	+ 1816. január 5., 11 és féléves vérhas
7. 1805. február 17. körül Mihály	+ 1807. augusztus 17., 2,5 éves hideglelés
8. 1808. július 7. körül Mihály	+ 1808. augusztus 14., 5 hetes nehézség
9. 1811. november 14. István	+ 1812. február 14., 4 hónapos száradozás
10. 1816. február 6. Mihály	+ 1816. október 6, 8 hónapos, szárazbetegség

LXIII. Nyíri Nagy (Mihály 22 éves fia) István (Tési kertész) és (Nagykörösről jött) Daru Zsuzsa 19 éves szolgáló

Ref. 55. 1790. május 28.

1. 1794. március 3. János	
2. 1795. szeptember 20. Sára	+ 1798. szeptember 24., 3 éves himlő
3. 1797. február 12. Mihály	
4. 1799. szeptember 17. Sára	
5. 1801. január Erzsébet	+ 1802. augusztus 18., másféléves
6. 1802. március 11. Zsuzsa (zsellér)	+ 1802. március 16., 1 hetes nehéznyavalya
7. 1803. október 15. Zsuzsa (házas)	+ nincs adat
8. 1808. augusztus 17. Judit (házas)	+ 1812. október 4., 6 éves(!) száradozás
9. 1811. január 30. Zsuzsa	+ 1811. december 30., 11 hónapos himlő
10. 1812. június 22. Ferenc	

Az apa 1814. március 27-én, 35 esztendősen koránban nehézségben húnyt el.

LXXVII. Posta István nőtlen 19 éves szolga Bimbó (Mihály h. l.) Ilona 18 éves

Ref. 94. 1791. november 21.

1. 1793. február 27. Erzsébet (kertész zsellér, az Ipával lakik)	
2. 1794. november 1. Mária	
3. 1796. október 10. Mihály	
4. 1797. február 6 (??) István	+ 1801. február 6., 4 éves kelevény
5. 1799. szeptember 18. Ilona	
6. 1801. július 9. Anna és Judit (zsellér, ikrek)	+ 1802. máj. 12, 10 hónaposak szárazbetegség
7. 1803. április 12. Anna (zsellér)	
8. 1806. május 10. István (zsellér)	
9. 1809. augusztus 7. Sára (zsellér)	+ 1811. október 23., 2 éves szárazbetegség
10. 1813. jan. 16. éjfél 12-kor, János (pásztor), január 20. (ker)	

LXXXIII. (Sinóros) Szabó György (Szabó Mihály házánál) nőtlen 25 éves
Kis (János h. l.) Erzsébet 17 éves (Rideg Mihályné házánál lakó)

Ref. 50. 1790. április 19.

1. 1791. szeptember 18. Mihály	+ 1791. szept. 23., 1 hetes nehéznyavalyatörés
2. 1794. január 19. Zsuzsanna	+ 1794. január 26., 1 hetes nyavalyatörés
3. 1794. december 8. Zsuzsanna (zsellér)	
4. 1796. április 6. István	
5. 1800. január 8. Mihály	
6. 1802. november 29. Erzsébet (házas)	
7. 1805. január 11. Kata	+ 1806. január 11., 1 éves szárazbetegség
8. 1806. május 5. János (zsellér)	
9. 1807. november 19. Pál	+ 1809. november 19., 2 éves szárazbetegség
10. 1809. augusztus 14. Sándor	+ 1809. augusztus 21., 7 napos nehézség
11. 1811. december 2. Sára	+ 1815. május 2., 4,5 éves himlő
12. 1813. január Judit	+ 1813. november 15.

13. 1815. április 5. Judit	+ 1815. április 11., 7 napos nehézség
----------------------------	---------------------------------------

LXXXIV. Nr. 269 (Sinóros) Szabó (Mihály) házas 21 éves nőtlen fia István és Kovács (György h. l.) Anna 18 éves

Ref. 18. 1790. január 20.

1. 1790. december 27. Erzsébet	+ 1791. január 9., 1 hetes
2. 1791. október 14. Erzsébet	+ 1794. augusztus 1., 3 éves himlő
3. 1793. december vége István	+ 1795. május 23., 1 éves 6 hónapos szájfájás
4. 1795. február 25. Erzsébet (zsellér)	+ 1795. március 3., 1 hetes szívszorítás
5. 1796. február 1. Erzsébet	+ 1798. augusztus 26., 2,5 éves himlő
6. 1797. november 8. Anna	+ 1797. november 13., 5 napos nyavalyatörés
7. 1798. október 1. Zsuzsanna	
8. 1800. szeptember 27. Anna	
9. 1803. június 5. Mária (zsellér)	+ 1805. szeptember 21., 3 éves (?) torokgyík
10. 1806. szeptember 26. István (zsellér)	+ 1806. szeptember 27., 1 hetes (?) nehézség
11. 1807. augusztus 20. István (zsellér)	
12. 1809. június 20. Erzsébet	+ 1810. január 20., 7 hónapos szárazbetegség
13. 1811. április 30. Mária	+ (a halál oka, ideje ismeretlen)
14. 1813. február 20. Mária	+ 1813. május 4., 9 hetes nehézség

LXXXVI. Nr. 584 Szántó János (szolga) 30 esztendő és Dudás Nagy Judit hajadon 20 éves

Ref. 2. 1790. január 7.

1. 1790. december 22. névtelen	+ 1790. dec. 23., 1 napos nyavalyatörés
2. József (az előbbivel iker?)	+ 1792. nov. 26., 2 éves szárazbetegség
3. 1792. október 7. Sára	+ 1792. okt. 21., 2 hetes nehéznyavalyatörés
4. 1793. február 4. János (zsellér)	+ 1798. június 18., 4 éves (?) himlő
5. 1794. november 24. András	
6. 1796. szeptember Éva	+ 1797. március 7., 7 hónapos sínylődés
7. 1797. október 23. Ferenc	+ nincs adat
8. 1799. nov. 4. Zsuzsanna (a bátyjával)	+ 1800. márc. 31, 3 hónapos szárazbetegség
9. 1801. július 21. Ferenc (házas)	+ nincs adat

10. 1802. november 15. János	+ 1802. nov. 16., 1 napos nyavalyatörés
11. 1804. június 11. István (házas)	+ 1804. június 28., 3 hetes kelevény
12. 1805. november 22. Ferenc (v. István)	+ 1806. július 22., fél éves szárazbetegség

Az anya 1807. március 22-én - 45 évesen – színlődésben halt meg.

13. 1813. december 2. János	+ 1814. június 2, fél éves szárazbetegség
-----------------------------	---

LXXXVII. Nr 855 Szegedi Sámuel 25 éves nőtlen (csizmadia mester) és Német (István h. l.) Anna 17 esztendő

Ref. 23. 1790. január 20.

1. 1793. december 9. János (házas)	+ nincs adat
2. 1795. május 28. Zsuzsanna	
3. 1797. november 7. Erzsébet	+ 1797. nov. 9., 1 hetes (!) nyavalyatörés
4. 1799. február 19. János	
5. 1801. február 9. körül József	+ 1801. feb. 20., 11 napos nyavalyatörés
6. 1802. április 15. József (házas)	+ 1803. aug. 13., másfél éves nyavalyatörés
7. 1804. június 23. Mária (házas)	+ 1804. június 29., 1 hetes nehézség
8. 1805. október 2. Sándor (házas)	+ 1807. június 15., másfél éves himlő
9. 1808. december 5. Sándor (házas)	
10. 1811. július 3. József	
11. 1813. szeptember 24. de.3. (K 27) Mária (Csizmadia M. házasa)	
12. 1816. november 10. Julianna	+ 1816. november 17, 1 hetes, nehézség

LXXXIX. Szüts (Pál fia) István nőtlen 23 éves szolga és Tót (János h. l.) 17 esztendő Zsuzsanna

Ref. 57. 1790. július 12.

1. 1792. március 16. Erzsébet	+ nincs adat
2. 1794. május 22. Zsuzsanna (zsellér)	+ 1798. május 28., 4 éves himlő
3. 1798. június 11. István	+ 1799. november 7., 1 éves kelevény
4. 1800. augusztus 30. István	+ 1800. szeptember 4., 5 napos nyavalyatörés
5. 1801. november közepe Katalin	+ 1801. december 8., 3 hetes nyavalyatörés
6. 1803. június vége Kata	+ 1803. október 10., 15 hetes fulladozás
7. 1804. május 26. István	+ nincs adat

(zsellér, Tánczos Szűts)	
8. Ferenc	+ 1807. május 15.
9. 1808. augusztus 7. körül Judit	+ 1808. szeptember 24., 6 hetes nehézség
10. 1809. április 6. Ferenc	+ 1809. április 13., 1 hetes nehézség
11. 1810. szeptember 3. Sára	+ 1810. szeptember 17., 2 hetes nehézség
12. 1811. szeptember közepe Mihály	+ 1812. március 21., fél éves himlő
13. 1812. január 22. István	+ 1816. március 28., 3 éves (?) szárazbetegs
14. 1812. december 8. Erzsébet	+ 1815. december 8., 3 éves himlő

XCV. No. 477. Vas János (házas), 20 éves nőtlen 222. alól Bimbó (Benedek 18 éves h. l.) Katalin.

Ref. 41. 1790.febr. 15.

1. 1791. jún. 9. János	+ 1792. dec. 28. másfél évesen ,himlő..
2. 1792.nov. 21. Mária	+ 1799. dec. 22. 4 éves kelevény.
3. 1794.dec. 2. Ferenc	
4. 1797. febr. 15. János	
5. 1799. jún. 25. Sára	+ 1818. június 25, 16 éves, dagadozás
6. 1801. aug. 13. Sámuel (házas)	+ 1801. aug. 16. ,1 éves .
7. 1802. júl. 16. József (házas)	+ 1802. júl. 20. , 6 napos nehéznyavalya
8. 1803. júl. 6. József	+ 1803. júl. 15. , 1 hetes ,kelevény.
9. 1804. szept. 5. Benedek (házas)	
10. 1806. március 15. Mihály	+ 1806. március 22. , 1 hetes nehézség
11. 1807. máj. 29. József	
12. 1809. okt. Mihály (házas)	+ 1817. május 3, 12 esztendő (?)
13. 1812. jan. 7. Erzsébet	+ 1813. ápr. 11. 1 évesen ,nehézség.
14. 1816. március 12. Julianna	+ 1816. márc. 19., 5 napos ,nehézség
15. 1818. május 20. Sámuel	+ 1818. május 27, 1 hetes kelevény

XCIX. Alsó Párton Virág (György fia) György 21 éves, nőtlen Alsó Párton Sáfrán (János h. l.) Sára 18 éves

Ref. 68. 1790. nov. 24.

1. 1791. szept. 25. Sára	+ 1791. okt. 29. 5 hetesen, nehézség.
2. 1793. aug. 8. Sára (házas)	+ 1798. jun. 4. 5 éves, himlő.
3. 1795. dec. 2. Mihály (házas)	
4. 1797. nov. 18. Erzsébet	+ 1798. máj. 18. , 6 hónapos , himlő.
5. 1799. március 27. János	+ 1800. aug. 22. 18 hónapos, szárazbetegség.
6. 1801. máj. 21. János	
7. 1805. jan. 19. Sára (házas)	+ 1805. febr. 20. , 1 hónapos, nyavalyatörés.
8. 1807. febr. 14. Sára (házas)	+ 1807. febr. 19. nehézség.
9. 1809. okt. 9. Katalin (házas)	
10. 1812. jun. 18. Sára (házas)	

Idős Virág György meghalt 1815. július 17-én, 56 évesen szélütésben.

A fenti 30 család esetében, az elemzésünk alapján megállapíthatjuk, hogy az átlagos születések száma családonként 12. A férfiak életkora a házasságkötésekkor átlagosan 23 év, tehát viszonylag éretten kerültek az oltár elé, fontos szempont volt ugyanis egy mezőgazdálkodással foglalkozó társadalomban, hogy minél erősebben és érettebben vegyék át atyjuktól a gazdálkodás terhét. A domináns a 20 fölötti életkor, de három esetben előfordult 25 éves vőlegény is közöttük. Kivételesen az LXXVII-es számú házaspár férfi tagja került fiatalabban, 19 évesen a házasságba. A nők átlagos életkora a házasságkötéskor 17,9 év volt. Kivételnek számított a LVII. számú, aki 16 évesen lépett frigyre, viszont termékenységét bizonyította, hogy 17 gyereknek adott életet. Amint a táblázatból jól érzékelhető; rendszeres időközönként szült, egészen 40 éves koráig. A 17 gyermekből csak négyen érték el a felnőttkort, tehát az ő reprodukciós együttthatója 1,7 ezrelék, (ismételjük, hogy a száz családra vonatkoztatott nettó reprodukciós együtttható 0,97 volt), tehát magasabb értéket képvisel, a reprezentatív mintánk átlagához viszonyítva. Hasonlóképpen az LIII. számú családlapon szereplő asszony, aki 18 évesen lépett a termékenységi szakaszába és 16 gyermeket szült egészen 42 éves koráig.

5/d számú táblázat a 6-9 gyermekes családokról

VII. No. 336. ifjú Batka János (Inq.) 21 éves, nőtlen Kuli (Mihály h. l.) Anna 17 éves

Ref. 10. 1790. jan. 13.

1. 1790. dec. 17. Anna	
------------------------	--

2. 1793. jun. 23. Sára (zsellér)	+ 1793. okt. 27. 5 hónapos, nyavalytörés
3. 1795. jan. 1. *János (zsellér)	
4. 1797. szept. 10. Mihály	+ 1797. szept. 16. nyavalyatörés
5. 1801. szept. 8 Sára (zsellér)	
6. 1804. jan. 9. Zsuzsa (zsellér)	+
7. 1806. dec. 29. Mária (házas)	
8. 1806. dec. 14. Zsuzsa	+ 1807. jun. 14. félesztendő, himlő.

* Tizenkilenc éves korában, 1814. január 10-én András nevű fia meghalt.

Az apa 1808 okt. 20-én, 43 évesen nyavalyatörésben halt meg.

X. Borza László, nőtlen, 26 esztendő csizmadia-mester (zsellér) Gálosi Sámuel 17 éves h. l. Zsuzsanna

Ref. 71. 1791. jan. 12.

1. 1792. okt. 12. János	+ 1792. okt. 17. 1 hetes nyavalyatörés
2. 1795. okt. 3. Sámuel	+ 1795. okt. 10. 1 hetes nyavalyatörés
3. 1797. szept. 5. János (zsellér)	
4. 1803. jun. 20. Lydia (zsellér)	+ 1809. szept. 1. 6 éves szárazbetegség.
5. 1806. márc. 27. Gergely (zsellér)	+ 1806. máj. 10. 3 hónapos, nehézség.
6. 1807. ápr. 6. Sámuel (zsellér)	

XXI. (Alsó Párton) N. Farkas Mihály fia István 22 éves nőtlen Sáfrány (János 16 éves h. l.) Anna

Ref. 90. 1791. november 9.

1. 1793. október 26. István (házas)	
2. 1795. november 3. János	+
3. 1797. augusztus 24. Anna	
4. 1799. december 19. Mária	
5. 1801. október 9. Julianna	+ 1803. október 9., 2 éves szárazbetegség
6. 1804. január 20. János (házas) (Csendő)	+ 1804. január 27., 1 hetes idétlen
7. 1806. március 20. Julianna	
8. 1813. augusztus 29. József	+ 1814. augusztus 29., 1 éves szárazbetegség

XXIV. No 324. Fekete András fia András 22 éves No. 174. alól Magyar (Mihály h. l.) Erzsébet, 18 éves.

Ref. 27. 1790. jan. 27.

1. 1791. szeptember 12. András	+ 1793. május 14. , másfélévesen himlő
2. 1794. február 19. András (házas)	
3. 1796. szeptember 19. Mihály	+ 1805. október 3., 8,5 évesen torokgyík
4. 1799. április 23. János	+ 1805. október 3., 5,5 évesen torokgyík
5. 1801. június 8. Anna (az atyjával)	
6. 1802. augusztus 5. Erzsébet	+1802. augusztus 12., 1 hetes nehéznyavalya
7. 1804. szeptember 2. Judit (házas)	+ 1808. május 30., 3 éves nehézség
8. 1806. április 28. Mihály (házas)	

Magyar Erzsébet meghalt 1808. január 28-án, 35éves korában terhes voltával.

XXVII. Nr.539. Gántsos Ferenc (házas) 24 esztendő nőtlen és Alsó Párton l. Nr. 733. Nagy Mihály (Varga?) h. l. Judit 18 éves

Ref. 20. 1790. január 20.

1. 1792. december 3. Judit	
2. 1794. augusztus 21. István (házas)	+ 1794. augusztus 29., 1 hetes nyavalyatörés
3. 1795. november 3. István (zsellér)	
4. 1798. július 30. Erzsébet	
5. 1801. április 23. Mihály (zsellér)	
6. 1803. október 8. Péter	+ 1805. október 8., 2 éves sínylődés
7. 1806. december 10. Sára (házas)	
8. 1808. december 13. Zsuzsa	+ 1809. március 13., 3 hónapos nehézség
9. 1809. augusztus 26. Ferenc (házas)	

XXXIII. Horváth Péter (zsellér), nőtlen 26 esztendő Guzi Erzsébet h. 18 éves.

Ref. 1. 1790. jan. 7.

1. 1792. júl. 16. Péter	+ 1793. jan. 10. 1 és fél éves fulladozás.
2. 1793.dec. 11. Sára (zsellér)	+ 1795. márc. 13. súlyos nyavalya.
3. 1797. márc. 7. Sára	+ 1798. jun. 25. himlő.
4. 1799. nov. 30. János	
5. 1802. okt. 12. Mihály	

6. 1806. máj. 7. Sára	+ 1807. márc. 23. 1 éves, himlő.
7. 1809. júl. 21. Ferenc	

Második feleségét Nemes Zsuzsának hívták.

8. Péter	+ 1812. aug. 23.
9. 1815. március 8. József (Kanfi Horváth)	+ 1815. március 15, 1 hetes,

XXXVI. Kádár Ferenc, 27 éves takácsmester No.914. alól városunk érdemes bírójának Borza (József 19 éves h. l.) Éva

Ref. 30. 1790. febr. 3.

1. 1790. dec. 9. József	+ 1791. máj. 29. 7 hónapos himlő.
2. 1792. jan. Sára	+ 1792. okt. 30. 9 hónapos kelevény.
3. 1797. jan. 10. Ferenc (házas)	+ 1801. márc. 4. 5 éves szárazbetegségben.
4. 1799. márc. 13. József	
5. 1801. jan. eleje Ilona	+ 1802. jun. 20. másfél éves, himlő.
6. 1804. febr. 8. Ilona (házas).	
7. 1807. ápr. 25. Ferenc	+ 1807. dec. 23. 8 hónapos, szárazbetegség.
8. 1812. márc. 6. Ferenc	+ 1814. máj. 25. vízbefülés.
9. 1795. jan. 7. Sára	+ 1811 jan. 7., 16 éves, dagadozás.

XLI. Nr. 287. Kormos (György fia) György 23 éves nőtlen és Udvardi (István h. l.) Katalin 17 esztendő

Ref. 46. 1790. február 15.

1. 1791. január 12. István	+ 1792. szept. 21., 2 hetesen nehéznyavalya
2. 1792. december István	+ 1816. december 16, 24 éves, gyomorgörcs
2. 1794. január 9. János	+ 1794. január 14., 1 hetesen nehéznyavalya
3. 1795. január 15. Sára (zsellér)	+ 1798. január 27., 3 évesen vereshimlő
4. 1797. február 21. György	+ 1798. január 24., 1 évesen nyavalyatörés
5. 1799. január 17. János	
6. 1801. február 18. Erzsébet (az atyjával)	+ nincs adat
7. 1806. január 23. Zsuzsa (zsellér)	+ 1807. március 24., 1 éves himlő
8. 1808. február 25. Erzsébet (zsellér)	

XLV. Nr. 433. Körmöndi (Ferenc fia) Mihály (az atyjával) 19 esztendő nőtlen és Szepesi

(György I.) Sára 18 esztendősen hajadon

Ref. 3. 1790. január 7.

1. 1791. július 4. Judit	+ 1797. december 23., dagadozás
2. 1793. május 1. Anna (házas)	+
3. 1794. június 10. Anna	+ 1794. június 16., 8 napos nyavalyatörés
4. 1795. augusztus 31. Péter	+ 1797. október 26., 2,5 éves vérhas
5. 1798. július 22. Judit	+ 1807. április 19., 8,5 éves kelevény
6. 1800. február 11. Péter (kertész)	+
7. 1801. február 7. körül Péter	+ 1802. március 14., 1 éves nyavalyatörés

XLVIII. Kürti János nőtlen 21 éves és Dezső (István h. I.) Ilona 18 éves szántóvető

Ref. 97. 1791. november 23.

1. 1792. november 28. Mária (zsellér)	
2. 1793. november 23. János (zsellér)	+ 1793. november 25., 1 hetes
3. 1795. február 26. János. (házas)	+ 1795. március 3., 1 hetes szívszorítás
4. 1797. szeptember 23. Erzsébet	
5. 1799. június 22. Sára	+ 1805. július 11., 6 éves himlő
6. 1802. március 4. János.(zsellér)	
7. 1805. január 12. Sándor (házas)	
8. 1813. március 16. de. 6 órakor ker.18.Sára	

Anyja meghalt 1813 körül.

XLIX. Laki János 20 éves fia István nőtlen elvette a felső párti Dobos (András h. I.)

17 éves Sárát

Ref. 67. 1790. november 24.

1. 1796. május 12. Anna	+ 1796. május 17., 1 hetes nyavalyatörés
2. 1797. augusztus 1. Anna	+ 1797. augusztus 5., 1 hetes nyavalyatörés
3. 1798. november 12. * István	
4. 1801. március 9. Anna (házas)	
5. 1806. március 3. Zsuzsanna (házas)	+ 1807. március 12., háromnegyedéves himlő
6. 1808. május 9. Zsuzsanna	
7. 1811. december 15. Ferenc	+ 1815. május 22., 4,5 éves himlő

Erzsébet nevű lánya 1 hetes korában himlőben halt meg, 1817. augusztus 8-án.

LI. No. 88. Nemes Mátféfi Pál (házas, az atyjával) fia István, 21 éves nőtlen néhai tiszteletes Szalai György árva h. l, Mária 18 éves *(feltétel: ha Máthéfi István minden successor nélkül halála történne - az anyai és atyai successióból negyedrészt kiadassék Szalai Máriának, melyben az édesatyja Máthéfi Pál uram is megegyezett.)*

Ref. 24. 1790. jan. 20.

1. 1790. dec. 27. István	
2. 1792. nov. 13. Lídia	
3. 1795. júl. 14. Mária (az atyjával)	
4. 1798. jan. 20. Pál	
5. 1800. szept. 29. Zsuzsanna és Julianna (ikrek)	+ 1800. okt. 2., az utóbbi nyavalyatörés.
6. 1802. okt. 2. Julianna (zsellér)	+ 1803. dec. 1. nehézség.

Az anyja 1802. nov. 7-én halt meg gyermekszülésben, 31 évesen.

LV. (Arnót) Nagy István 23 éves nőtlen bojtár és Baratskai (Mihály h. l.) 18 éves Sára

Ref. 89. 1791. november 2.

1. 1792. szeptember 17. Sára (házas)	+ 1792. dec. 25., 3 hónapos szárazbetegség
2. 1794. február 4. Sára (zsellér)	+ 1794. márc. 15., 6 napos(!) nyavalyatörés
3. 1795. február 24. Anna	+ 1795. szeptember 3., 7 hónapos
4. 1797. február 28. István	
5. 1799. április 19. Anna	
6. 1802. augusztus 16. Kata (zsellér, Arnót)	
7. 1805. március 12. Sára (zsellér)	+ 1812. november 28., 7 éves száradozás

LIX. (Erdőháti) Nagy Mihály (házas) 21 éves és Nr. 160. Boros (István h. l.) Sára 16 éves

Ref. 12. 1790. január 13.

1. 1792. december 17. János	+
2. 1793. december 14. János	+ 1794. szept. 14., 8 hónapos nyavalyatörés
3. 1794. szeptember 19. János	+ 1798. április 21., 4 éves

4. 1797. január 18. Sára	+ 1798. június 18., 1 éves 6 hónapos himlő
5. 1798. február 5. János és Erzsébet (ikrek)	+ 1798. február 26., 3 hetesek nyavalyatörés
6. 1798. december 20. körül Mihály	+ 1801. január 8., 13 hónapos sínylődött
7. 1802. május közepe körül Mihály	+ 1802. július 11., 2 hónapos himlő
8. 1803. június 22. Mihály (házas)	+ 1812. május 18., 9 éves dagadozás
9. 1805. dec. 20. János és névtelen gyermek (ikrek)	+ 1810. július 11., 4,5 évesek

Az apa 33 (?) évesen 1805. augusztus 25-én himlőben halt meg.

LXI. Nr. 733. (Varga) Nagy (Mihály fia) István (az atyjával) 22 éves nőtlen és Ketse (Bálint h. l.) Erzsébet 19 éves

Ref. 21. 1790. január 20.

1. 1792. december 10. Péter	
2. 1798. április 11. István (Varga Nagy)	+ 1798. április 11., 8 napos nyavalyatörés
3. 1799. április 6. Zsuzsa	+ 1801. február 18., 2 éves sorvadozás
4. 1802. július 7. István	+ 1802. július 21., 2 hetes nehéznyavalya
5. 1803. március 3. Zsuzsa (házas)	
6. 1814. május 14. Sándor	+ 1814. május 28, 2 hetes nehézség

LXX. Pataki János 28 éves nőtlen az atyjával és Szőke (István h. l.) Erzsébet 19 éves

Ref. 99. 1791. november 23.

1. 1792. szeptember 25. Anna	+ 1794. júl. 7, 18 hónapos nyavalyatörés
2. 1794. január 20. körül Sára	+ 1794. augusztus 21., 7 hónapos himlő
3. 1797. november 9. körül Kata	+ 1798. szeptember 9., 10 hónapos himlő
4. 1802. június 7. Judit	+ 1802. június 12., 1 hetes nehéznyavalya
5. 1804. március 14. Mihály	+ 1804. március 28., 2 hetes nyavalyatörés
6. 1804. március 14. Katalin	+ 1805. szeptember 19., másfél éves égés
7. 1805. október 29. Anna	+ 1805. dec. 29., 2 hónapos nehéznyavalya
8. 1811. február 29. Zsuzsa	+ 1812. február 29., 1 éves nehézség
9. 1813. május 19. Zsuzsa	+ 1815. május 19., 2 éves himlő

Az apa 1813. június 17-én, 53 éves korában vizibetegségben húnyt el.

LXXI. 442. Patvar Mihály 24 esztendő nőtlen és Csebei (Mihály lánya) Judit 18

esztendő hajadon (zsellérek)

Ref. 4. 1790. január 7.

1. 1793. február 3. Mihály	+ 1795. nov. 18., 3 éves (!) sínlődött
2. 1794. február 27. István	+ 1794. nov. 2., 8 (hó)napos nyavalyatörés
3. 1795. november 9. János	
4. 1797. január 4. körül Julianna	+ 1798. július 4., másfél éves himlő
5. 1799. január 13. Ilona	+ 1800. január 13., 1 éves nyavalyatörés
6. 1803. november 3. Mihály	+ 1806. feb. 23., 13 éves (!) szárazbetegség

Az anyja 48 éves korában (??), 1813. november 24-én halt meg.

LXXV. Nr. 446. Pető (Pál fia) István 22 éves nőtlen és 790 alól Kis Pál (János 18 éves h. l.) Erzsébet

Ref. 31. 1790. február 10.

1. 1793. április 22. György (házas)	
2. 1795. szeptember 7. István	+ 1798. november 25., 3 éves himlő
3. 1797. október 27. János	+ 1798. ápr. 30, 6 hónapos szárazbetegség
4. 1799. június 24. Sára	
5. 1802. november 23. Zsuzsanna (házas)	+ 1812. ápr. 14., 10 éves szárazbetegség
6. 1805. szeptember 9. Mária (házas)	+ 1811. március 10., 5,5 éves
7. 1808. február 4. Sándor (házas)	
8. 1809. január 20. körül István	+ 1811. jún. 22., 2,5 éves szárazbetegség

Az apát 1810. január 14-én, 40 évesen ló törte össze.

LXXVI. ifj. Pósa András nőtlen 22 éves és néhai Nagy János árva hajadon lánya Sára

Ref. 62. 1790. november 3.

1. 1793. szeptember 6. Sára (zsellér)	
2. 1796. október 19. Mihály (Deme Sára–zsellér)	+ 1796. október 22., 1 hetes nyavalyatörés
3. 1798. július 11. Erzsébet (Deme Sára–zsellér)	
4. 1801. július 15. Judit	+ nincs adat
5. 1806. április 14. István	+
6. 1808. augusztus 21. Judit	+ 1808. augusztus 29., 1 hetes nehézség

7. 1810. szeptember 10. Ferenc	
8. 1816. január 1. István	+ 1817. október, 1 és 1/3 éves

Deme Sára meghalt 1817. december 28-án, 40 évesen dagadozásban.

LXXXI. Nr. 99. Siprikó Kis György (házas) 22 éves nőtlen és Bóné (János h. l.) Sára 18 éves

Ref. 7. 1790. január 13.

1. 1791. augusztus 22. Zsuzsanna	
2. 1795. november 10. István (házas)	+ 1798. október 21., 3 éves himlő
3. 1797. november 11. *János	+ 1809. április 18., 12 éves szárazbetegség
4. 1799. november 16. Sára	
5. 1802. szeptember 23. Sámuel (házas)	
6. 1804. július 9. István (házas)	+ 1806. február 19, 1 éves 6 hónapos kelevény
7. 1807. május 30. István (házas)	
8. 1810. április 20. Judit	

* Sára nevű lánya 1817. március 14-én kelevényben halt meg.

LXXXII. Nr. 99. Siprikó Kis Márton (nőtlen) 24 éves (házas) és Kola Anna 18 éves hajadon

Ref. 6. 1790. január 13.

1. 1794. július 9. János (házas)	+ 1794. július 13., 1 hetes nyavalyatörés
2. 1795. szeptember 11. Erzsébet (házas)	
3. 1797. december 13. Judit	+ 1798. október 12., 6 hónapos (??) kelevény
4. 1799. október 12. Ferenc	+ 1799. október 16., 1 hetes nyavalyatörés
5. 1801. január 17. István (házas)	+ 1805. július 9., 4,5 éves vereshimlő
6. 1803. július 6. Ferenc (házas)	
7. 1806. július 11. Anna (házas)	

XC. No. 221. Tállyai Sámuel 21 éves, nőtlen, ifjú No. 850. alól (Boros Pál 18 éves mostoha h. l.) Böszörményi Erzsébet.

Ref. 40. 1790. febr. 15.

1. 1791. aug. 26. István	+ 1791. dec. 6. nehéznyavalyatörés.
2. 1792. nov. 2. Sára	+ 1799. ápr. 18. 6 éves, nehéznyavalyatörés.

3.1795. ápr. 22. György (házas)	
4. 1797. jun. 14. Mária	+
5. 1799. aug. 23. Sámuel	+ 1806. máj. 14. 7 éves nehézség.
6. 1801. júl. 8. Sára (házas)	
7.1806. ápr. 22. Mária	+ 1807. ápr. 22. 1 éves himlő.
8. 1808. ápr. 5. Mária (házas)	+ 1809. márc. 24. 1 éves nehéznnyavalyatörés.

XCII. No.655. Tóth (István fia) Pál, 22 éves, nőtlen 825. alól N. Beteg (András árva h. l.) Ilona, 18 éves.

Ref. 29. 1790. febr. 3.

1. 1791. jan.27. István	+ 1808. dec. 13. köszvény „17 éves.
2. ? Pál	+ 1794. máj. 28. 9 hónapos himlő.
3. 1796. márc. 29. Ilona (zsellér)	
4. 1799.március 1.Ádám	
5. 1799. március 1. Éva (ikrek)	
6. 1802. máj. 20. János (zsellér)	

XCIII. Tóth András nőtlen , 26 éves vargamester (házas) Keresztúri (János h. l.) Erzsébet 16 éves

Ref. 92. 1791 nov. 9.

1. 1791. dec. Éva	+ 1814. febr. 28. 25 éves (?)
2. 1792. dec. 27. Pál	+ 1802. júl. 1. himlő 10 éves és 6 hónapos.
3. 1793. dec. 19. Erzsébet	+ 1793.dec. 26. 1 hetes nehéznnyavalyatörés.
4. 1794. máj. 10. Dávid (házas)	
5. 1795. nov.14. Salamon	
6. 1796. aug. 12. Ferenc	+ 1796. aug. 17. , 5 napos nyavalyatörés.
7. 1797. szept. 17. Salamon	+ 1797. szept. 14. nehéznnyavalyatörés.
8. 1798. aug. 20. Borbála	+ 1802. júl. 1.3és fél éves, himlő.

XCVI. No. 282. Vas (Tamás fia) Mihály 22 éves, nőtlen 292. alól Borsi (György 14. éves h. l.) Erzsébet.

Ref. 35. 1790. február 10.

1. 1793. jan. 4. Mihály (házas)	+ 1795. március 19. sinylődött.
2. 1796. máj. 6. János	
3. 1798. júl. 6. Mihály	+ 1800. júl. 6. kelevény.
4. 1799. ápr. 1. Sára	
5. 1803. júl. 25. Mihály	+
6. 1806. okt. 18. Judit (házas)	+
7. 1810. március 14. Judit	+ 1815. március 14, 5 éves hideglelés
8. 1811. máj. 17. Erzsébet	+ ?
9. 1814. nov. 30. Erzsébet	+ 1815. jun. 30, 7 hónaposan, himlő.

Az anya meghalt 1815. május 23-án kelevényben.

10. 1815. július 21. Mihály	+ 1815. július 28, egy hetes
-----------------------------	------------------------------

A 6-9 gyermekes családtípus *differentia specificája*, hogy kivétel nélkül mind helybeliek házassága alkotja. A tulajdonképpeni átlagos szentesi típus szaporaságának csak a szülők halála szab határt, ilyen például a VII, a X, a XXIV, a XLVIII, a LI, a LIX, a LXX, a LXXI, a LXXV, és a LVI. eset. A férfiak házasságkötésére 22 évesen, a feleségekre a 18 évesen kerül sor – az átlagnál fiatalabb nagyon ritka. Mindenképpen kiemelendő az XCVI. számú lap ahol viszonylag fiatalon, 14 évesen kötött házasságot a menyasszony. Aki 38 évesen szülte meg utolsó, tizedik gyermekét. Ezekben a családokban összesen 188 gyermek született, de közülük csak 71 érte el a felnőtt kort, ami átlagosan 2.6 gyermeket jelentett. Egészen jó aránynak tűnik, az átlagoshoz viszonyítva is. A kor viszonyaihoz mérve ez az optimális család nagyság.

5/e számú táblázat a 4-5 gyermekes családtípusról

VIII. *Uj magyar* Bere Mihály, 20 éves, nőtlen *uj magyar* Balogh (Ábrahám 20 éves h. l.) Erzsébet

Ref. 60. 1790.okt. 13.

1. 1793. aug. 3. Kata (zsellér)	+
2. 1795.márc. 18. Kata (tzigány)	+ 1795. márc. 25. 1 hetes nyavalyatörés.
3. 1796. nov. 10. Erzsébet	
4. 1798.ápr. 5. Sára	
5. 1799.nov. 9 Zsuzsanna	

XXXV. Felső Párton Juhász (Mátyás fia) Mihály, nőtlen, 23 éves Felső Párton Velegi

(István h. l.) Zsuzsanna ,16 éves.

Ref. 66. 1790. nov. 24.

1. 1796. szept. 12. János	
2. 1799. jun. 8. István	
3. 1802jun. 3. Erzsébet (házas)	+ 1802 júl. 21. nyavalyatörés.
4. 1803. aug. 9. Ferenc	
5. 1806. jun. 4. Anna (házas).	

XLVI. Nr. 736. Kőrösi Ferenc (házas) fia Ferenc kovácsmester, 23 éves nőtlen Nr. 975. alól Lakos István h.l. Ilona 17 éves

Ref. 37. 1790. február 10.

1 1792. december 17. István	+ 1794. október 6., 1 éves 6 hónapos himlő
2. 1795. április 18. Erzsébet (házas)	
3. 1797.szeptember 13. István	+ 1799. jan. 14., 15 hónapos szárazbetegség
4. 1799.október 22. Sára	

Az apa meghalt 1801. március 15-én szárazbetegségben.

LXII. Nyíri Nagy (Mihály 27 éves fia) György és Bartha (György 22 éves h. l.) Sára

Ref. 54. 1790. május 28.

1. 1793. október 7. körül leány	+ 1798. október 7., 5 éves himlő
2. 1802. május vége Erzsébet	+ 1802. június 25., 4 hetes himlő
3. 1804. július vége Erzsébet	+ 1805. augusztus 30., 11 hetes nehézség
4. 1806. november elején János	+ 1807. máj. 25., 7 hónapos szárazbetegség
5. 1808. június 12. Sára	+ 1812. június 12., 4 éves szárazozás

LXXIX: Sarkadi István (Vásárhelyen lakó) 23 éves nőtlen fia János és Korsós Debreczeni (István h. l.) Anna 16 éves

Ref. 72. 1791. január 12.

1. Erzsébet	+ 1801. október 18., 12 éves (??)
2 1808. december 7. Mária	+ 1808. december 13., 7 napos nehézség
3. névtelen leány	+ 1811. december 30.
4. 1814. december 29. János	+ 1815. január 6., 7 napos nehézség

5. 1816. január 9. Lajos	+ 1816. október 9., 11 hónapos nehézség
--------------------------	---

LXXX. Nr.730. Simon Mihály 20 esztendőös nőtlen fia (házas) és Pósa (Péter h. 1.)
Ilona 17 esztendőös

Ref. 44. 1790. február 15.

1. 1791. július 1. János	+ nincs adat
2. 1793. október 7. körül Erzsébet	+ 1795. január 7., 1 éves 2 hónapos himlő
3. 1795. június 21. körül János	+ 1798. június 21., 3 éves himlő
4. 1797. augusztus 30. körül Erzsébet	+ 1798. augusztus 30., 1 éves himlő
5. 1798. május 30. körül János	+ 1799. nov. 30, másfél éves szárazbetegség

Az apa 1799. március 23-án, 32 évesen kútbafullt.

LXXXVIII. Szépe Mihály 31 éves nőtlen és N. Túri (András h. 1.) Erzsébet 22 éves

Ref. 64. 1790. november 24.

1. 1792. március 19. körül Erzsébet	+ 1794. március 19., 2 esztendőös szárazbetegség
2. 1793. február 5. Sára (zsellér)	
3. 1794. október 24. Erzsébet	+ 1797. február 24., 2 éves 6 hónapos
4. 1797. május 8. Erzsébet	
5. 1798. május 16. Judit	+ 1799. november 16., másfél éves szárazbetegség

Az anya 1802. július 30-án, 36 évesen nehéznyavalyában húnyt el.

XCVII. No. 851. Veres (Gergely fia) János, 21 éves, nőtlen No. 864. Sarkadi Rác
(János) Erzsébet

Ref. 45. 1790. febr. 15.

1. 1791. máj. 21. János	+
2. 1793. jun. 22. Mihály (az atyjával)	+ 1793. nov. 10. dagadozás.
3. 1795. dec. 7. Mihály	+ 1795. dec. 17, 10 naposan, nyavalyatörés
4.(?) 1803. jun. 29. Mária	+ 1803. júl. 4. nehézség.
5. 1805 ápr. 7. Sára	+ 1805 szept. 23. nehéznyavalyatörés

Az anya 1805. ápr. 7-én, 33 évesen gyermekszülésben halt meg.

6. János	+ 1815. október 20, 1 és $\frac{3}{4}$ éves himlő
7. Zsuzsánna	+ 1815. augusztus 5, fél éves
8. 1815. november Mihály	+ 1816. április 1, fél éves szárazbetegség

Nehezen értékelhető az LXII. családlap, mert 5 gyermeket jegyeztek be, de 1798-1802 között hosszú időszak kimaradt. Az egyéb megfigyelt családoknál “kétéves” születési ciklusokhoz képest mindenképpen furcsa. A VIII. esetben újmagyar zsellérrel van dolgunk. Átlagos életkor a férfiaknál 21 és a nőknél 19 év. Az apa korai halála miatt nem születik gyermek a XLVI. és LXXX. esetekben. Utóbbi eset tragikus véletlen: a férj *kútbaful*t. Az anya korai halála – LXXXVIII. és XCVII. esetek – okozta két házasság “befejezetlen” voltát. A LXXIX. esetben Vásárhelyről jöttek a házasulandók, és 1791. január 12. és 1801. október 18-ig nincs bejegyzés – valószínűleg visszatértek közben a szülővárosukba. A két város közti szerves kapcsolatra példa. Semmiképpen nem tipikusak a fenti család nagyságok, valahogyan hiányérzetünket meg is erősítik azok a bejegyzések, amelyek arról tanúskodnak, hogy a szülőkkel valamilyen baleset történt.

5/f számú táblázat a 2-3 gyermekes családtípusról

XII. Burai Mihály (Abádról ideszakadt), 23 éves (*új magyar*), Bába Farkas Mátyás (*új magyar*) 17 éves h. l. Éva

Ref. 87. 1791.júl. 25.

1.1793. márc. 28.Mihály (az atyjával, új magyar)	
2. 1795. máj. 21. Judit	

XXV. Fél Ferenc 22 éves nőtlen és Kormos György 17 éves h.l. Anna

Ref. 70. 1791. január 12.

1. 1793. december 28. István (házas)	+	1794. december 7., 11 hónapos himlő
2. 1797. december 20. Sára		
3. 1809. július 22. Ferenc (házas)	+	1812. április 8., 3 évesen himlő

LXVII. Pap (Ferenc fia) Mihály 22 éves nőtlen és Boros (Mihály h. l.) Anna 18 éves

Ref. 75. 1791. január 26.

1. 1791. december 29. Mihály (házas)	+	1793. január 27., 1 éves szárazbetegség
2. 1794. december vége Mária	+	1795. augusztus 16., 9 hónapos sínlődés
3. 1797. december vége Mária	+	1798. augusztus 9., 9 hónapos himlő

Az anya 38 évesen, 1810.január 3-án szárazbetegségben hunyt el.

4. 1817. augusztus 7. Mihály	+	1818. augusztus 7, 1 éves, himlő
------------------------------	---	----------------------------------

A 2-3 gyermekes csoporttal kapcsolatban fontos visszaautalnunk az átlagos 6-9-es típusra. Ebben a csoportban olyan házasság is előfordult, melyben az újmagyar pár ciklikusan szült, de négy év “helybenlakás” után visszamennek Abádra – ahol talán folytatódik a gyermekáldás. Az LXVII. esetben a helybeli feleség korai halála teszi alacsony termékenységgé a kapcsolatot.

5/g számú táblázat az egy-gyermekes családtípusról

IX. Bojtár Borza János 28 éves, nőtlen, (özvegy Kotymán Ferencné h. l.) Hajnal Ilona 21 éves

Ref. 100. 1791.nov. 23

1. 1797. szept. 5. János (zsellér)	
------------------------------------	--

XLVII. Kövér Ferenc nőtlen 30 éves és Varga (Ferenc h.l.) Ilona 18 éves

Ref. 95. 1791. november 21.

1. 1794. november 15. Zsuzsanna (házas)	+ 1794. november 18., 5 napos
-	

Második felesége, Kiss Anna 46 évesen *vérfolyásban* halt meg 1814. szeptember 13-án.

LXIX. notárius Nemzetes Pataji János 30 éves és néhai Balogh (István 18 éves árva hajadon lánya) Erzsébet

Ref. 28. 1790. január 27.

1. 1792. október 27. János (az apja halála után)	
--	--

A fenti összevetés alapján megállapíthatjuk, hogy az özvegyen kötött házasságokban, amelyek száma 22 volt, a férfiak átlagos életkora a házasságkötéskor 40, a nőké 24 volt. Amint látható jóval fiatalabb nőket vettek feleségül, mert a háztartásokban szükség volt a dolgozókra, továbbá utódokra is. Megtehették, hiszen az özvegyek mind *házas* jobbagyok voltak.

Nyolc család volt gyermektelen. Átlagos életkor a férfiaknál 22, a nőknél 17 év, ami szinte a legalacsonyabb életkorkategóriába tartozik, az összeset tekintve. Adataink szerint ezek *szerelmeházasságnak* tűnnek, amelyek többségében csak azért maradtak gyermektelenek, mert az országszerte horizontálisan mobilis béresek és cselédek az ország más vidékéről érkeztek Szentesre mezőgazdasági munkát végezni – ellenben a házasságkötés után a születési anyakönyvben gyermekeikről már nem találunk bejegyzést, mert

visszamentek szülőfalujukba. Ők voltak a *vándormozgalom* megtestesítői az 1700-as évek közepén. Az „ujjmagyaroknak” is volt egy csoportja, amely családi-nagycsaládi kapcsolatokkal rendelkezett a régióban - így Szenteshhez nem kötötte őket sem telek, sem ház.

Az egy-gyermekesek kategóriájába három család sorolható. A férfiak viszonylag későn, 27 éves korban léptek a házasság kötelékébe, a nők is éretten, 19 évesen. Valamely szülőnek az elhalálása játszott közre abban, hogy ilyen alacsony volt a gyermekszám.

Külön csoportot képeztek a két-három gyermekes családok, 3 volt belőlük. Itt a férfiak 22,3 évesen, a nők 17,9 éves korban kötöttek házasságot, tehát viszonylag fiatalon. Szintén az anya, vagy az apa korai halálával magyarázható a viszonylag kevés utód.

A négy-öt gyermekesek csoportjába 8 család tartozik. A férfiak 21, míg a nők 19 éves korban házasodtak; ami azt mutatja, hogy az egy-gyermekesekhez képest a termékenységi időszakuk korábbra tolódott néhány évvel.

A hat-kilenc gyermekesek csoportját 26 család alkotja. A férfiak életkora viszonylag magas: 23 év, de a nőké 18, ami akorabeli konvenciók szerint is átlagosnak tekinthető. Tipikus jegyei megegyeznek a 10, vagy annál több gyermekes családokéval. Az utóbbinak száma 30, amelyben a férfiak 23 évesen, a nők 17,3 esztendő átlagos életkorral lépnek házasságra. Összességében véve - a reprezentatív minta alapján -, a korabeli házasodási szokásokról elmondható, hogy a házasulandók *azonos* korosztályból választanak maguknak párt, 2-4 év korkülönbséggel a férfiak javára. Egy esetben azonos életkorúak voltak a házasulandó felek, de ennek statisztikai értéke elhanyagolható. (A VIII. számú eset - új magyar - Bere Mihályára és Balogh Erzsébetére gondolunk itt, akik mindketten 20 évesek voltak. Úgy tűnik, hogy ők mentesek voltak a tradíciók konvencionális ereje alól.) Az özvegyek kivételével - amint arról már szó volt - sokkal fiatalabb menyasszonyt vettek el.

Az utóbbi három csoportot alkotó 74 család jeleníti meg a református szentesi családok tipikus képét a XVIII. században. Ahol a házasulandók 21-23 éves korukig választanak párt maguknak a 18 évesnél nem idősebb lány személyében, hogy aztán - míg az ásó, kapa, s a nagyharang nem választja el őket - a háztartásuk gyarapításán és a megszületendő gyermekeik nevelésén fáradozzanak. Ezt az életcélt és kulturális mintát általánosan követik az egész szentesi társadalomban még akkor is, ha néha a sors elragadja valamelyik házastársat, családtagot.

Bár a szentesi családok képe nagyon eltérő volt a mezővárosi fejlődés mindennapos küzdelmében, a megélhetésért a földesúrral vívott csatározások közepette, a természetes szaporodást semmiféle külső tényező nem motiválta. Hacsak nem a végtelennek tűnő táj és idő kitöltésének a motívuma munkált az emberek tudatalatti ösztöneiben. Évről évre hívta

őket a határ és ellátta őket táplálékkal, s ha voltak is szűkös évek, tartalékot már képesek voltak felhalmozni. Csak így magyarázhatók azok az erőfeszítések, amelyekkel felülkerekedtek az időjárás és a klíma viszontagságain és újra meg újra nevelték gyermekeiket.

Az anyakönyvek egyéb bejegyzései és a paraszti polgárosodás

A reprezentatív minta elemzése alkalmat adott arra is, hogy regisztráljuk a jobbágyok társadalmi helyzetét. A házasulandók anyagi *conditióját* - amelyet az egyházközösség és a tisztelendő is ismerhetett – alapul véve csoportosíthatjuk a házasulandókat férfiakat. A házasulandók bemondásai öltöttek hivatalos formát az anyakönyv bejegyzésekben, amelyet két tanúval is meg kellett erősíteni. A száz házasulandó férfi közül három a feudális társadalmat megalapozó intézményekhez, a rendszeralkotó rendekhez kötődött egzisztenciálisan - pap, notárius és nemes volt. További hat kézműves mesterségéből tartotta el családját. Többek között lakatosmester, vargamester (2), csizmadiamester (2) és kertész szakma jegyeztetett be. A mesteremberek egyébként viszonylag későn is házasodtak, 25-27 éves korukban. A céhek uralta világban a tanulásra-világlátásra és a mestermunka megalkotására, a munkaeszközök beszerzésére házasságkötés *előtt* kellett sort keríteni.

Már a házasságkötés időpontjában 70 házasulandó férfi minősült *házasnak*. A ház mint a gazdálkodási egység központja elengedhetetlen előfeltétele volt a családalapításnak és a gyermekek vállalásának. Igaz, a házasulandók között 13 zsellér is volt, akik biztos megélhetési alapot láthattak maguk előtt, hiszen ezekben a családokban is magas lett a gyermekszületések száma. A zsellérek közt volt bojtár, juhász, lakatosmester, pásztor, béres, kertész, cigány. Említésre méltó a XVII. számú, aki az Alsópártról házasodott és feleségül vett egy felsőpárti lányt. A született 11 gyermeke közül ugyanúgy felnevelt hetet, mint a telkes vagy házas jobbágyok bármelyike - ebben a korszakban még ebben a régióban is éreztette hatását a napóleoni háborúk konjunktúrális hatása, így a zselléreknek is biztos kereseti lehetőségük volt.

Itt kell megjegyeznünk, hogy önmagában az a tény, hogy egy alsópárti zsellér, Derzsi Rátz Péter feleségül vehetett egy felsőpárti leányt, kihívásnak számított a korabeli "parasztpolgárok" körében. Merészség, bizonyítani akarás és sok-sok ambíció lehetett mögötte. Törekvését mi sem bizonyíthatja jobban, minthogy javult az anyagi helyzete a házasság révén: 1790. január 20-án még zsellérként volt bejegyezve a házasság anyakönyvbe, később 1795. október 3-án Sándor nevű fiának keresztelésekor már házasként. A házhozjutás körülményeinek a vizsgálata nem lehet célunk.

A XXXIII-as sorszámu zsellérnek 9, sőt a LIII-asnak 16, az LV. számú bojtárnak 7 gyermeke született. Az 1790 és 1791. esztendőben frigyre lépők között 7 fő az atyjával lakott vagy másnál a házasság időpontjában, de később háza lett. Ez utóbbi szám, igaz, alacsony, de valamelyest mutatja a felemelkedés *egyéni* lehetőségét, amely szerint igenis képesek lehettek valamennyi tőkét felhalmozni, akkumulálni. A mezőgazdasági áruterelés és a hozzá kapcsolódó kereskedelem meghatározta Szentes városias fejlődését, a közép-kelet-európai városfejlődés sajátosságainak megfelelően. Ugyanakkor népességtömörítő hatása is volt.¹¹⁸

Feltevés, hogy a népesség viszonylag nagy számban növekedhetett külső forrásból is - ez empirikus módon bizonyítható a található táblázatom segítségével. Egyrészt kitűnik a házasságkötések *idényhullámozása* - hasonlóan a fogamzások idényhullámozásához.¹¹⁹ Ez nyilvánvalóan nem újkeletű felismerés - a saját koráról 1784-ben már *Immanuel Kant* is megfogalmazta.¹²⁰ Kant korabeli nagyhatalmak már meglévő statisztikáira hivatkozik; a Habsburg-birodalomban csak 1780-ban indul meg a statisztikai felmérés, döntően *Josef Sonnenfels* hatásának köszönhetően.¹²¹

A házassági anyakönyv árulkodó bejegyzései, megjegyzései bizonyos emberi-erkölcsi gyengeségekről is tudósítják az utókort. (Az utóbbiak a családkutatókat is “megörvendeztetik” tudomást szerezvén arról, hogy valamelyik ősük “paráználkodott-e” és “poenitentiát” tartott-e vagy sem.) Ehhez hasonló tartalmú számos példa közül azért emeltem ki az alább következőt, mert fókuszál a migrációra is: “1750. november 15. Szántó János vette Nagy János özvegyét minekutána négy esztendőn keresztül élvén vele töltött volna el. Az földesuraságunk által Békésen megbüntettetett, mert önként jöttek haza, egyszerűsmind poenitentiát kopuláltatott.”(Ref.) A fentiek azt is bizonyítják, hogy egyrészt voltak akkor is nem regisztrált, “törvénytelen” együttélések, ezek életmódkutatása még a történeti demográfia nagy kihívása lehet a későbbiekben.

Másrészt az egyháznak országszerte elfogadott adminisztratív-szankcionáló eszközrendszere volt arra, hogy “helyes mederbe” terelje a dolgok folyását (tehát normatív, mintafenntartó-regularizáló szerepet töltött be, akár még Istenkáromlás esetén is¹²²). Az egyházi fegyelmezés elterjedt voltára utal a Borsod megyei Lak község református

¹¹⁸ Nagy István szerk. 1984. I.k. 433.

¹¹⁹ vö. Kováts Zoltán 1981. A népesedési viszonyok. In: Rácz István (szerk.) *Debrecen története*. Debrecen. 2. köt. 20.

¹²⁰ Kant, Immanuel 1926. *Egy világpolgár gondolatai az emberiség egyetemes történetéről*. Budapest: Európa, 3.

¹²¹ Sonnenfels, Josef 1804-1805. *Grundsätze der Polizei-, Handlungs- und Finanzwissenschaften*. Wien, 29-30.

gyülekezetének *Protocollum*ának bejegyzései is. 1639-ben Nagykőrösön Dávidkáné kirekesztéséről értesít az egyházi feljegyzés.¹²³ Ehhez hasonlóan 1661-ben Komáromi György debreceni prédikátor kirekesztette parázناسág miatt Diószegi Kiss István asszonylányát, aki férjétől elválasztatott.¹²⁴ Vitába kell tehát szállnunk Mályusz Elemérrel, aki azt írta a XVI-XVII. századi protestantizmusról, hogy az egyházi kultúrát kívánta uralkodóvá tenni, ezért kompromisszumot kötött a világi hatalommal. Ugyanakkor fenntartja a weberi vonulat helyességét is: a reformáció mint a fizikai világ új, individualista szemlélete, protestantizmus mint a dolgok racionális, haszon-maximalizáló megszervezésének gyakorlata, mint a felvilágosodás előfutára.¹²⁵ Világos: hazánkban a református egyház a feudális szerkezet második jobbágyságba süllyedő szerkezetét nem racionalizálhatta, a vallás ügyét nem individualizálhatta – hanem az anyakönyv bejegyzéseiből láthatóan a katolikus államegyház normatív szerepét foglalta el. Tehát nem elsősorban az eszmeiség határozza meg a történelem irányát, hanem a társadalom anyagi életének lehetőségei.

Az is kitűnik a feljegyzésből, hogy egy ideig volt a társadalomnak olyan *mobilis* rétege, amelyik szabadon költözködhetett (szolga lévén semmiféle úrbéres szerződés nem kötötte), egész régióban gondolkodhatott. Ez a fajta “szabadság” virulenssé válhatott, és termékenyítően hathatott a társadalom más rétegeire is. Hangsúlyoznom kell, bár több eset található, statisztikailag értékelhetetlen, legfeljebb a kialakított kép árnyalására lehetnek elegendők.

Az angliai Colyton anyakönyveinek a feldolgozása során is bukkantak a kutatók ehhez hasonló, a házasság előtti együttélésre utaló bejegyzésekre. Szerintük az első szülöttek egyharmadát a házasságkötés utáni 8 hónapon belül keresztelték meg, sokat az első három hónapban.¹²⁶ Itt utalnék saját tapasztalatomra, mely szerint a fenti tény nem jellemző 18. századi Szentésre. Érzékelhetőek voltak viszont a *homeosztatis* alkalmazkodás tünetei, hasonlóan a nyugat-európai agrárvidékeken található városokban mért tapasztaltakhoz. Ennek lényege, ha rossz termésű éveket kell megélni a lakosságnak, akkor a házasságokat elhalasztják és – mint fentebb jeleztük - a fogamzások száma is feltűnően csökken - éppen abban az időben, mikor a temetések száma eléri a csúcst. Ellenben amikor jó a trend,

¹²² A karciai református egyház *Protocolluma*, 1819-1900. in Nagy Géza 1988, 56.

¹²³ Varga Gábor 1990. *Egyházi fegyverkezés a Borsod megyei Lak református gyülekezetében (1758-1787)* Honismeret 1990. 5-6.szám 90-93.

¹²⁴ Szűts István 1871. *Debrecen szabad királyi város történelme*. II. kötet Debrecen: 577.

¹²⁵ Mályusz Elemér 2002. *Magyarország története a felvilágosodás korában 1686-1848*. Budapest: Osiris, 88.

¹²⁶ Wrigley, Edward A. 1973, 80

fordított előjelű a folyamat.¹²⁷ Az alábbi egybevetés ezt szolgálja bizonyítani:

6. számú táblázat a református házasságkötések szezonálisáról

Hónap	1760-1769			1770-1779		1780-1789	
Január	204	38.9%	42.	272	50	209	30
Február	84	16.0%	22	127	26	106	11
Március	4		3	5	1	3	1
Április	18		9	16	7	56	4
Május	16		4	35	11	13	2
Június	17		12	23	10	12	4
Július	4		2	10	7	9	2
Augusztus	2		1	4	2	2	0
Szeptember	7		4	4	3	11	2
Október	33	6.3%	10	20	3	26	6
November	135	25.76%	24	193	9	193	42
December	0		0	0	28	0	0
Összesen	524		142	709	157	640	104

1790-1800					
Január	340	33	Július	17	4
Február	153	14	Augusztus	11	6
Március	13	3	Szeptember	3	1
Április	21	9	Október	30	7
Május	27	7	November	205	25
Június	17	4	December	11	31
Összesen (1760-1800)	850	165			

(Készítette: a szerző a református anyakönyvekből, a 4. számú táblázatból szemléltetés céljából.)

A 6. számú táblázat alapján megállapíthatjuk, a 40 év folyamán 2520 házasságot kötöttek 10 évente 860-at. A 2520-ból 552 exogám házasságkötés volt, amit úgy értelmezhetünk, hogy az esetek többségében a férfi vőnek jött a házhoz, ami munkaerő gyarapodást jelentett. Arányaiban ez 21.9%-ot tett ki. Tehát vizsgálat tárgyává kellett tennünk, honnan, s mely területekről települtek be. Összehasonlítva ezt az adatot egy vásárhelyi kimutatással sok közös vonást fedezhetünk fel bennük, miszerint 1747-1751 között a régió települései közül Szentestről történt a legtöbb beházasodás. Szentesi a vőlegény 10 esetben, míg 2

¹²⁷ Kováts Zoltán 1981, 33.

menyasszony érkezik. Mivel azonban erre nézve adatokkal nem szolgálhatunk, mert a református egyház anyakönyve épp ezen a helyen sérült oldalakat tartalmaz, de teljes biztonsággal állíthatjuk, hogy a legtöbb bevándorló Vásárhelyről jött a korszakban, szám szerint 202.

A bevándorlók szolgák, szolgálók, mesteremberek (ács, kerékgyártó, csizmadia, postamester, szíjgyártó, szűcs, tímár, juhász, kanász, kertész), cigányok (az anyakönyv eufemisztikusan „ujj magyarnak” nevezi őket), akik megtelepültek és munkát végeztek a városban.¹²⁸ Különleges színfoltot jelentenek egyes (mai szemnek humorosnak ható), református anyakönyvi megjegyzések, például 1756. októberben házasodott „városunkban *betyárkodó* Nagy István vette Varga János özvegyét.”

A házasságkötések idényhullámszerűségével kapcsolatban leszögezhetjük, hogy megegyezik a kép más mezőgazdasági jellegű alföldi városaink házasságkötési szokásaival. A megvizsgált és kimutatott ötven év alatt az egyes évek és évtizedek között nem volt nagy eltérés a szezonálisban. Legtöbb házasságot januárban kötötték (1761-1770 között) 38,9%-ot és novemberben 25,76%-ot, decemberben egyáltalán nem volt, októberben 6,3%, és februárban 16% volt. Az összes többi hónapban a házasságkötéseknek csak a 12,5%-át regisztrálták.

A migráció, a bevándorlás hatalmas mértékű volt, kimutatásunk akarva akaratlan igazolja Gaál István tiszteendő úr *ab anno* tett kijelentését a város kultúrájába beépülő népviseletről. A legtöbb jövevény érkezett (házasság révén) 1741-1806 között Vásárhelyről (202), Öcsődről (59), Tésről (55), Körösről (45), Kecskemétre (39), Sasról (33), Szentandrásról (27), Orosházáról (22), Makóról (20), (Tisza)Földváról (19), Békésről (14) Derekegyházáról (14), Ceglédre (13), (Tisza)Kürtről (13), Túrról (13), Szarvasról (11), Halasról (10), Madarászról (4), Karcagról (3), Túrkevről (6), Kenderesről, Mindszentre, Sarkadról, Szathmárról, Gyuláról, Keresztesre, Abonyból, Kécskérre (3), Ughról (8), Sámsonról, Hadházról, Vadnárról, Debrecenből (4), Kunhegyesre, Csongrádról, Göbölösre, Várkonyból, Szentmiklósról, Ároktőre, Berekböszörményből, Szeghalomról, Csátról, Nagyrédere, Jászkisere, Darócre, Kabárról, Szabadszállásról, Gyomárról, Érsemlényből, Apátiból, Poroszlóból, Nádudvarról, Fegyvernekre, Munkácsre, Kápolnárról, Kisújszállásról, Csabárról, Szentpéterre, Beregre, Milotárról, Nagyrévből, Tiszaszölösre, Csányból, Császárról, Gombárról, Abádról, Szentimrere, Nyáregyházáról, Kiskovácsiból, Ácsre, Várkonyból, Garamszentgyörgyre, Vesenyből, Szőregre, Komlósról, Csegere, Fülere,

¹²⁸ Vö. Kovács Zoltán 1981, 23.

Kisjenőről, Nagykállóról, Szegedről (1), Vadászról; Pest megyéből: Szigetszentmiklósról, Gödöllőről, Tarcsáról, Gyömrőről, Ócsáról, Budáról, Aszódra, Pátyról, Fótról, Pécelről, Ráckeveről, Gyónról. A Dunántúlról: Seregélyesről, Inotáról, Tihanyból, Palotáról, Kőrmendről, Balatonfüredről, Győrből.

Magyarország 111 helységéből költöztek be a városba különböző rendű-rangú jövevények. A 3. számú térképvázlaton jelöltük: honnan jöttek rendszeresen, honnan érkeztek szórványosan a többnyire református betelepülők. Példátlan arányú feltöltődést tapasztalhatunk a fentebb felsorolt helységekből, ami arra utal, hogy egyrészt a város termékeny földje vonzotta a jobb megélhetés reményében útrakelő nincsteleneket, akik eleinte mentességet is kaptak a földesúri szolgáltatások alól. Nemcsak a környező településekről költöztek be, hanem még a Dunántúlról is. Mi táplálta a jobb megélhetés reményét? Összevethető tehát másrészt a főbb betelepülési irány azzal, hogy Szentesen országos (marha-) vásárt 1730 óta évi három alkalommal tartottak, melyre főleg az Aradra-Temesvárra-Erdélybe tartó bécsi-pesti-felvidéki kereskedők jártak.¹²⁹ A városi marhakereskedelem a húsevő nyugat-európai piacokat, például a Weimar melletti Buttstadtot is elérte a lábon hajtott szilaj marhával.¹³⁰ Káldy-Nagy Gyula mutatta ki, hogy az Alföld török uralom alá került területeiről a XVI. század közepén csak a váci réven hatvanezeren felüli szarvasmarhát hajtottak a nyugati piacokra.¹³¹ A XIV-XIX. közepéig megszakítatlan a szarvasmarha export, tízezerszámmra értékesítették őket. A parasztkereskedők szerepe a tranzitkereskedelemben volt jelentős, vagyont halmoztak fel, amit aztán földek vásárlására illetve nemesi levél szerzésére használtak fel. Különösen a kecskemét járásbeliekre vonatkozott az Alföldön a XVIII. században.¹³²

A szentesi parasztkereskedők hasonló szerepe egyelőre bizonyíthatatlan, de azt biztosan tudjuk, hogy öt görög származású kalmár, név szerint a puszkaporáros Hadsi Konstantin és Haris János, Gyuricza Miklós, Kállay György 1754-ben telepedett meg a városban.¹³³ Sőt, 1782-ben szintén egy görög származású, Kálló néven feljegyzett gazdag kereskedő betelepüléséről tudunk, aki az elhunyt Vetseri Mihály bíró házát vette meg.¹³⁴ A 8. számú

¹²⁹ Schener Györgyöt idézi Zalotay Elemér József, dr. 1933, 10; Labádi Lajos 1995, 70.

¹³⁰ Braudel, Fernand 1985. *A mindennapi élet struktúrái: a lehetséges és a lehetetlen*. Budapest: Gondolat, 194-196.

¹³¹ Káldy-Nagy Gyula 1968. *Statistikai adatok a török hódoltsági terület nyugat felé irányuló áruforgalmáról 1560-1564-ben*. Történeti Statistikai Évkönyv, 1965-66.

¹³² N. Kis István 1987. A paraszti kereskedők szerepe a magyar királyság külkereskedelmében (XVI-XVIII. század) *Agrártörténeti Szemle*, (Főszerkesztő: Romány Pál) 261.

¹³³ Zsilinszky Mihály, dr. 1898. *Csongrádvármegye története*. Budapest: Csongrádvármegye közönsége, 2. kötet, 167.

¹³⁴ Béládi et al. 1700-1800, 190.

tablázatban feldolgozott 1741-60 közötti református névjegyzékben is szerepel egy Kállai – ez annak tudható be, hogy a városban nem volt görögkatolikus egyház, a református parókiának pedig felhatalmaztatott a váci püspök által az egyéb felekezetűek megkeresztelésére. (Gondoljunk vissza a református egyház mintafenntartó-normatív szerepére!)

A konjunkturális anyagi háttér biztosította átmenetileg a paraszti polgárosodást, mezővárosi fejlődést. Szabó István 1963-ban a Prédiumról írt műve alapvetőnek tekintett tanulmány az európai mintát *követő* magyar gazdaságról a vizsgált időszakban. A kiterjedt pusztai (=elpusztásodott!) legelők állítólag nemcsak a rideg állattartást tették lehetővé, hanem később a piacra termelő majorsági gazdálkodás, és a falusi jobbágyüzemek állattartási céljainak is szolgálatában álltak.¹³⁵ Orosz István szerint a két ágazat egymást egészíti ki és feltételezi egymást, s a tágas legelőket járó állatok is egy földművelő paraszti-üzem keretei közé illeszkednek be.¹³⁶ Ennek a szerkezetnek a fennmaradását a *piaci* viszonyok magyarázzák elsősorban: Wellmann Imre vizsgálataiból kitűnik, hogy az ország kivételében a hízott ökör messze megelőzött minden mást 1733 és 1752 között. Éves átlagban körülbelül ötvenötezer szarvasmarhát hajtottak ki az országból különböző piacokra.¹³⁷

Lehetnek azért kétségeink: az alapvetőnek tartott történészek mitsem tudnak a magyar vízművelő hagyomány továbbéléséről, a költözködő falvak ezeréves gyakorlatáról,¹³⁸ s persze a piaci viszonyokról.

A Tiszától nyugatra eső területek megközelítését csak a folyón való átkeléssel lehetett megoldani. A bőldi rév Szentesnél kulcsfontosságú volt a kereskedelem szempontjából. A debreceniek is ezen a réven át hajtották a marháikat a kecskeméti vásárra.¹³⁹ Szentes tehát a távolsági kereskedelem eleve fontos tranzitállomása volt: nemcsak marhákat, sertéseket hajtottak lábon a vásárokra, hanem gyapjú és nyersbőr termékek is a városban cseréltek gazdát.¹⁴⁰ Ugyanezt fogalmazza meg Pach Zsigmond Pál is, hogy a marhaexport az alföldi

¹³⁵ Szabó István 1963. *A Prédium. Vizsgálódások a korai magyar gazdaság-és településtörténet körében* Agrártörténeti Szemle V. 1-49. és 301-337.

¹³⁶ Orosz István 1974. Hajdú városok gazdálkodásának és társadalmi szerkezetének 18-19. századi történetéhez. In: *Paraszti társadalom és műveltség a 18-19. században. II. kötet* Szolnok: 84.

¹³⁷ Wellmann Imre 1979. *A magyar mezőgazdaság a XVIII. században*. Budapest: Akadémiai Agrártörténeti Tanulmányok (6.) Szerkesztők Gunst Péter és Hoffmann Tamás 84.

¹³⁸ Földes László 1983. "Telkek" és költözködő falvak a honfoglaló és Árpád-kori magyarság gazdálkodásában. In: Tőkei Ferenc (szerk.) 1983. *Nomád társadalmak és államalakulatok*. Budapest: Akadémiai, 327-348.

¹³⁹ Csongrád Megyei Levéltár Szentesi Fióklevéltára Közgyűlési iratok A/6. *Protocollum Judiciale Comitatus Csongradiensis Anno 1747-1754*.

¹⁴⁰ Schener Györgyöt idézi Zalotay Elemér, dr. 1933, 10.

mezővárosokhoz kapcsolódott.¹⁴¹ “Nem nomadizmus volt az ami a pusztásodással és a mezővárosi fejlődéssel egyidejűleg kialakult az Alföldön, hanem egy minőségileg új termelési forma, a piacra orientált marhatartás.”¹⁴² Sok helyen a mezővárosi fejlődést akadályozta a földesúr, ahogyan a puszták használatában korlátozta a lakosokat és egyre inkább érvényesítette földesúri jogait, a polgárokat kiszorította a használt területekről.¹⁴³ A hízómarhatartás és a pusztai legeltetés a virágkorát a múlt század közepéig élte, a visszaszorulása, megszűnése egybeesik a folyószabályozással és a lecsapolási munkákkal.¹⁴⁴ A század végén a napóleoni háborúk hoztak némi változást, a gabonatermelés jelentősége megnő, majd a következő évszázadban a gazdálkodás szerkezete átalakul.

A súly a földművelésre tevődik és a belterjesség irányába mozdul el a tartásmód. Az állattartásban az intenzív fajták tenyésztése, a földművelésben a nagyobb hozamú fajták mind jobban előtérbe kerülnek. A közösen használt földeket egyéni tulajdonba vették. A nincstelenek kívül maradtak a társadalmi felemelkedést jelentő gazdasági fellendülésből.¹⁴⁵ Ezzel párhuzamosan a városban a takácsok-szűcsök-szíjjártók mestersége virágzott fel, mint azt a családnevek összevetéséből látható. Nem lebecsülendő az a hatás, amit a város a környékre gyakorolt. Látható: vásáraival akkora vonzást fejtett ki még az eredetileg piactartó Vásárhelyre is, hogy jelentős betelepülő népesség indult onnan útnak.

Mivel a szentesi búzát pedig Cegléd, Kecskemét, Nagykőrös mezővárosaiba adták el,¹⁴⁶ feltételezhető, hogy Szentes termelékenységben megjelenő erős gazdasági háttére ismert volt legalább 200 km sugarú körben. Feltételezhető továbbá, hogy a madarasi-ráckevei betelepülők hozták a városba a munkaigényes kertkultúrát,¹⁴⁷ mely meghonosodott a tősgyökeres szentesiek körében is. Mivel az 1820-as évektől érzékelhetően fejtette ki hatását, javult az életminőség, így hatott vissza a korábban tárgyalt növekvő a természetes szaporodási rátára.

¹⁴¹ Pach Zsigmond Pál 1963.

70.

¹⁴² Paládi-Kovács Attila 1993. *A magyar állattartó kultúra korszakai*. Budapest :Magyar Tudományos Akadémia Néprajzi Kutató Intézete, 260-265.

¹⁴³ Bellon Tibor 1996. *Az Alföldi mezővárosok fejlődésének gazdasági háttere*. Ethnographia 107. évfolyam Vol. 1-2. 95.

¹⁴⁴ Bellon Tibor 1991. *Ártéri gazdálkodás a Tisza mentén a XVIII-XX. században* Alföldi Társadalom II.köt.114

¹⁴⁵ Bellon Tibor 1996., 95.

¹⁴⁶ Novák László 1988, 285.

¹⁴⁷ Iván László 1988, 189.

Halálozások - sorsok a számok mögött

Minthogy a történeti demográfiában komplex módon közelítjük meg a kérdéseket, és így módon már a természetes szaporodás meghatározásában szerepelt számszerűen a halálozás feldolgozása, ezért csupán a nem tipizálható esetekről kívánnánk szót ejteni. A halotti anyakönyvek feldolgozását akadályozta, hogy az életkort eleinte nem jegyezték következetesen: 1758.október 16-tól kezdődik a halálozási register (Ref. 305. lapon). Igazából csak 15 év múlva, 1773-ban lehetett korcsoport szerint, rendezni statisztikailag is feldolgozni a konkrét adatokat,előtte csak korosztály szerinti megjelölés szerepel. 1785-től jelölik pontosan az elhalálozott életkorát is, ettől kezdve folyamatosan himlős évek következtek. (1785-ben 299-en, 1999-ben 672-en haltak meg himlőben. 1809-ig dolgoztuk fel az anyagot. Egy kiragadott év szemléletesebben illusztrálhatja törekvésemet.

7. számú táblázat az 1773-as év halálozásairól

egy év alatti	5
1-6 közöttiek	27
7-14 közöttiek	6
15-39 közöttiek	11
40-59 közöttiek	16
60 év feletti	24
Összesen	89

(Készítette: a szerző, a halálozási anyakönyvekből.)

Ebben az évben az *elhalálozottaknak 42,69% gyermekkorú*. Ez az arány tartja magát 1741-1772 között. A halálokok felsorolása igen egyoldalú: kelevény, szárazbetegség, vízibetegség, nyavalyatörés, sorvadozás, himlő és egyéb járványok. Különleges halálnevek feljegyzései sokat elárultak a korabeli emberek életmódjáról is. Többen a vízbefúltak (5); az 1754. és 1761.évben a templomfal bontásakor halt meg 9 férfi (összesen).

Tíz szülő nő halt meg ellátatlan maradv a szülőágyon - ami senkit nem kavart fel, mintha ez lett volna a dolgok természetes rendje. Volt olyan, név szerint, Hajdú Mihály "1755. január 29-én lakodalmának másnapján megbetegedett Istennek szent tetszéséből, két hét múlva meghalt" 1789.október 22-én "madarasi lakosok hoztak be egy megholt

embert, ki sánc ásni volt, és a határban meghalt. Vértesre valónak mondotta magát, de a neve nem tudattatik.” “1749. október 16-án Dobrotsa István fia, kit szántás idején a szántó ökörtől megökleltetett lévén meghalt.” “1789. július 30. Berki István fia, János, 5 éves paraszt, veszett kutya marta meg”. “1790. X. Y.-t lószegte.” 1774. április 15. Ujj Andrásról megtudjuk, többek között, hogy “Cseh ember volt.”

1796. július 6-án 45 évesen elhalálozott Török Mihálynál, bicskaszúrás a halál oka. 1796. május 24-én Zeke István leánya kereszteleetlen halt meg. 1809 február 19 d.u. 4 óra Mendrik György Felső Sziléziából való Lutheránus 32 évesen, sínylődött. Az 1807-ben a meghaltak száma 542. Ezek közül hólyagos himlőben 214 halt meg.

“1766. november 28. Nagy Mihály, akit prédikációval kívántak volna eltemettetni, de mint egy leány rá vallott, hogy meglett gyermeke tőle való, hanem nagy és sok instantiára egy kis rövid énekkel kivonandíttatott.”

“1773. augusztus 16. A Nagy Székely Györgyné 60 esztendősen korában kevés idővel halála előtt adván magát parázñaságra, amelyért büntetést külső törvényszék végezése szerént sem vett, poenitentiát sem nem tartott. Ezenkívül a teljes élete botránkoztató lévén annak előtte is, nemhogy prédikációval temettetett volna el, hanem azon számár temetése volt, a mi Ecclesiánk Cánnicae ereje szerént.”

“1752. december 12. Tóth Mihály marhahajtó előtte pedig székbíró, ezen okon tartott poenitentiáta mészárszéken székre vett marhákat többre írták....., eképpen amaguk számára akarván nyerekedni, titkos lopásnak vétségében egy darabig leledzettek. A Mészáros Kolosi Mihály ugyanazon hajóban ülven, hasonló sentenciára vagyon érdemes, de aztán idővel az úriszéken több tolvajság érvén utol, egyik füle elvágattatására, amely megvágattatott az akasztófa tövében és a domíniumból való számkiküldtetésre büntettetett, lévén odébb állott, és így nem tartott poenitentiát még eddig. Memoria Causa feljegyeztem.”

Mindhárom névsorban szerepel 53 többnyire magyar eredetű családnév. Ez az összesnek, a 432 családnévnek s 12,03%-a. Az 1741-1760 közötti időszakban a folyamatosan helybenlakó családok az összes családfő 35%-a, ugyanez az arány az 1775-ös teljes összeírásban – melyből a zsellérek hiányoznak! – 172 név él tovább a 391 családfő nevében, ami 39,8%-ot jelent. Az összes családfő 1740-ben 1127, ebből 1775-ben 391 lesz teljes, ez 34,6%-a az 1740-es értéknek.

A források összevetése bizonyítja, hogy a népesség 60%-a kimaradt a jobbágysági kötelezettségekből, vagyis a parasztság mintegy kétharmada volt nyolcadtelkesnél is szegényebb zsellér. (A szomszédos Vásárhelyen is hasonló volt az arány az általunk vizsgált

időszakban. Ott 1845-re 17,4 %-ra csökkent a telkes jobbágyok aránya, feltételezhetően Szentesen is hasonló lett.)¹⁴⁸ Ez a népréteg adja majd a cselédek, béresek – a kubikos agrárproletárok népes táborát, ez a “lappangó társadalom” alkotja a magyarországi nagyipar első tartalék seregét. Róluk írja majd ifj. Leopold Lajos a XIX-XX. század fordulóján: “minden magyar munkás egy húszéves, holt parasztfiút hordoz szívében.”¹⁴⁹

Összefoglalás

Az értekezésünk forrásfeldolgozó munka, amennyiben, eddig fel nem tárt forrásokat bizonyos tematika szerint elemez és rendez. A forrásfeldolgozásnak lehetnek buktatói, a megfelelő forráskritikát azonban elvégeztük. Törekedtünk a forrás szöveghű tükrözésére és adekvát feldolgozásra. Az eddigi demográfiai kutatás új módszereinek eredményei egyáltalán nem jelentek meg a historiográfia palettáján. Szentes város 18. századi (a józsefi népszámlálás előtti) népességét még nem számította ki senki. Igaz, hogy mégis jelent meg munka az 1928-ban kiadott Szentes város története óta, egy úgynevezett “helytörténeti tanulmánykötet” 2000-ben, de egyik sem elemezte és rekonstruálta a lakosság lélekszámát, mobilitását, reprodukciós erejét, csupán sablon alapján közöltek egy hihetetlen, s ugyanakkor becsült számot. A Labádi Lajos-féle tanulmány itt a Nagy Imre által szerkesztett *Szentesre* támaszkodik, az utóbbi viszont Sima László feldolgozását használta forrásként. Már nagyon sok település büszkélkedhet kiváló legújabb monográfiával, amelyekben tudományos alaposággal meg van jelenítve a népmozgalmi adatok széles skálája is. Nagy Imre foglalkozott a város földrajzi adottságaival is, kiemeli, hogy a várost sajátos helyzete mentette meg a török pusztítástól, a többszöri veszélytől és fenyegetettségtől. A Kurca folyó szerepét hangsúlyozza benne. Említi az 1553-as “dica-lajstromot”, amelybe Szentesen csak húsz porta lett felvéve, és ezt megszorozza a “klasszikus” ötös szorzószámmal (egy portára négy házat számítva). A végeredmény eszerint: négyszáz fő a fizetőképes lakosság száma. Arra már nem vállalkozott, hogy megállapítsa, mennyi lehetett a nem fizetőképes lakosság száma. Munkájában megállapította még, hogy 1695-ben Szentestől a Marosig néptelen és kihalt volt a vidék, viszont a város 1720-ban gazdasági szempontból egyenlő

¹⁴⁸ Rákos István 1984. A feudalizmus utolsó évszázada (1753-1848.) In. Nagy István főszerk. *Hódmezővásárhelytörténete I. kötet*. Hódmezővásárhely: A Városi Tanács Elnöke, 556-557.

¹⁴⁹ Leopold Lajos, ifj. 1908. *Színlelt kapitalizmus*.

súlyú volt Gyulával. Egy 1773-as népszámlálásra hivatkozik, amikor is 7250 fős lélekszámmra nőtt a Harruckern János György földesurasága kezdetéhez viszonyított 1500-höz képest. Acsádi Ignác *Magyarország népessége a Pragmatica Sanctio korában* című művében, az 1715-ös regnicoláris összeírás alapján (amelyben 230 adózó háztartás szerepel, és amit *hattal* megszorozott) 1380 főnyi lélekszámot állapított meg. Az 1753-as összeírás alapján körülbelül 5000 főben rögzítette a lakosság számát, 1785-ben 8996-ot, 1827-ben 15840-et mutatott ki. A szorzó problémája még mindig vitatott a demográfiai szakirodalomban, és az adózásba bevontak körét sem sikerült megnyugtatóan tisztázni, ezért a legcélszerűbb, a legadekvátabb forrás az adott korszakban a népesség számának tisztázásában az egyházi anyakönyv. Ezért fordultunk az anyakönyvek felé. Kiegészítő, kontroll forrásokként lettek felhasználva az 1695-ös dicális összeírás, az 1715-ös regnicoláris összeírás és az 1776-os úrbéres lista.

Az általunk feltárt adatokból kiderül, míg az 1720-as években a lakosság nagy része református volt, a folyamatos katolikus betelepítések következtében ez az arány teljesen megváltozott a száz év alatt. A természetes népszaporulat nyomán követése segített annak a megállapításában, hogy a vizsgált periódusra kimondható lett: átlagosan évi nyolc –tíz ezrelékes volt a szaporodási ráta, amely szám nem túl magas, az országos átlagnak megfelelő. A város intenzív növekedése a betelepülők magas számából adódott. Tapasztalataink szerint megállapítható, hogy ez a jelenség a város török uralom alól felszabadított voltának egyenes következménye, sőt, Szentes esetében a Magyar Királyság vérkeringésébe visszatérő településcsoport népesség-növekedésénél is fokozottabb mértékű. A választ megfogalmazhatjuk úgy is, hogy kedvező geopolitikai adottságánál fogva a terület kiválóan alkalmas volt gazdálkodási célokra, az ilyen irányú kilátások vonzó lehetőséget kínáltak a letelepülni kívánók számára. Nem beszélve arról, hogy ezt a gazdasági programot kedvezményekkel támogatta a város földbirtokosa, *Harruckern János György* is. Betelepülők pedig az ország minden tájáról jöttek. 1741-1806. közötti periódusban 111 helységről, túlnyomó többségben Vásárhelyről és a környező falvakból. A nettó reprodukciós együttható kiszámítása és megmutatása után lehetőség nyílt annak bizonyítására, hogy *igenis van belső növekedési erő*, a város népességnövekedését vizsgálva még akkor is, ha az egy családra a nyolc éves született gyermekből a felnőttkort csak kettő éri el (egy leány és egy fiú) A reprezentatív mintaként kiválasztott száz református családban 93 leány érte el a házasulandó kort, illetve annál magasabb kort. (Fiúk esetében ez 114 volt.) Viszont azt hozzá kell tennünk, hogy az adott családokban az éves született 732 gyermekből 515 gyermekkorban elhalálozott. (70.35 %-uk) .Vizsgáltuk a házasságkötések szezonális

jellegét is, markánsan kimutatható volt és megegyezést mutat Szeged vagy Debrecen korabeli házassági szokásaival. Az újjáépítés és erőgyűjtés korszaka volt a XVIII.század a szentesi lakosság számára. A szezonális az 1790-es évekre gyengült. A korabeli mobilitást jellemzi, hogy a beházasulók többsége férfi. Utóbbi a gazdasági fejlődés szempontjából döntő: a pusztai fizikai erő önmagában is gazdasági potenciál volt. (Az adott termelési erők szintjén különösen.)

Az eredményeim tézisszerűen tehát: számításaim szerint 13.600 fő lehetett az összlakosság 1741-60 között.

Másrészt releváns megállapítást tettem a népesség leszármazásvonalának folyamatosságára. Az 1715. évben regisztrált családok 93,8%-a helyben maradt.

Harmadrészt a természetes szaporodás mértékét is megállapíthattam a rendelkezésre álló forrásokból: 8-10 ezrelék volt átlagosan.

Negyedrészt a reprodukciós rátát is kiszámolhattam: 9,3 ezrelék volt a vizsgált időszakban.

Ötödrészt a népesség külső forrásból való gyarapodásának mértékét is megállapíthattam: a megkötött házasságok 20 %-a exogén kapcsolat terméke.

Végül soron tehát elmondható Szentesről, hogy eleve népesebb volt az eddig feltételezetténél, s mivel népességének zöme helyben maradt, sőt mivel természetes szaporodási rátája nagyjából egyenlő a reprodukciós rátával, de ugyanakkor házasságkötéseinek ötéves betelepülő házastárssal köttetett-látható: Szentes megtartó ereje páratlan volt az adott korban, mintegy kondenzációs pontként működött a Dél-Alföld népessége számára.

Utószó

A történész hivatása több a *memoria causa* típusú feljegyzések megírásánál. Munkám során igyekeztem eleget tenni azoknak a tudományos követelményeknek, melyek újra és újra átgondoltatják a történelemmel modellje valóságosságát, működőképességét. Igen, a történetíró kötelessége elsősorban a *memoria* legcélravezetőbb struktúrájának kialakítása.

Ez nem jelentheti egy elvontan teleologikus, ahistorikus hipotézis érvényesítését az *élő* történelmen. A történelem mindenekelőtt diskurzus a jövőről.

Ahogy *Edward Hallet Carr*, a jeles brit történész megfogalmazta: „A történetírás múlt és a jövő közötti dialógus, inkább a múltbeli események és a haladással változó jövőbeni célok közötti dialógus.” (...) „A történész aszerint válogatja ki a jelentős és meghatározó elemeket, hogy a dolgok milyen új célok felé haladnak. *Konstruktív múltképre* van szük-

ség. A történetírás haladó tudomány abban az értelemben, hogy egyre átfogóbb és mélyebb betekintést szeretne nyújtani az események menetébe, mely maga is haladó.”¹⁵⁰

A történelem nemcsak valami rajtunk kívülálló dolog, az objektív erők felismerése közben a történész szubjektumát is közelebről érintik a holt betűvé, holt adattá csontosodott emberi sorsok küzdelmes energiái.

Summary

My research is based on three historical sources arranged by family names recorded between 1741 and 1760 compared with another list of names taken from Calvinist marriage register in 1790. and 1791. First source is dica-taxregister recorded from 1696 in the whole country specially in county Csongrád.

This source could be used in my research for supporting the continuity of population in the area of the town. Second source for my thesis was the 1715th year's taxregister named „regnicolar” census taken down data which were unpublished. The third source I used for sake of deeper analysis were parish registers of births, marriages and deaths of Calvinist and Catholic religion. In case of Szentes baptism began to be recorded in 1741. in the Calvinist register and in 1751. in Catholic register.

First I have attempted to estimate the number of inhabitants of the town by method of reconstitution of families. It resulted a number of people, about 14.500 who lived in the town between 1741. and 1760. My result more than an estimation *the number of the population based on correct counted data, between 1741. and 1760.* Previously to decide population in historical researches could be found different ideas. Historians had different estimated calculations, but nobody turned to the parish registers the most suitable base to get answer sharply:”What was the population like in the middle of 18th century?” I can say, I have found answer that question.

There were certain difficulties with 18th century's household running, specially there was not any coincidence between the head of family (taken up in the census) and the head of nuclear family. There was no doubt, vast majority of villagers had not been able to pay their tax and they had been hidden from it. That is the reason for different name rows. I counted the families even I showed 100 families how the children were born, next almost every second died, means 42.69% of the whole mortality number. The average birth was in

¹⁵⁰ Carr, E. H. 1995. *Mi a történelem?* Budapest: Osiris, 118-119.

a family 8 children. In every family only one girl was to live the adult's age, which means she could reproduce herself.

The natural reproduction's number 0.009 was. I also looked through the registration of marriage from 1741 to 1806. Their number was 2520, but among them could be founded lot of couples, where the bride or the bridegroom came from another town or village. Their number was 21.9%, so the newcomers made the town grow.

The situation was preferable for new settlers, the town attracted people from all parts of the country.

Irodalomjegyzék

- Acsády Ignác 1896. Magyarország népessége a Pragmatica Sanctio korában. *Magyar Statisztikai Közlemények*, XII. évf. (Új folyam), Budapest: Atheneum, 16-17., 21., 33.
- Andorka Rudolf 1975 Paraszti családszervezet a XVII-XIX. században. *Ethnographia*, LXXXVI. évf. 340-353.
- Andorka Rudolf 1981. A gyerekszám alakulásának társadalmi tényezői paraszti közösségekben (XVIII-XIX. század). *Ethnographia*, 94-110.
- Andorka Rudolf 1988. *A családrekonstrukciós vizsgálat módszerei*. Budapest: KSH Népességkutató Intézet
- Andorka Rudolf – Faragó Tamás 1984. Az iparosodás előtti (XVIII-XIX. századi) család és háztartás szerkezetvizsgálata. *Agrártörténeti Szemle*, 3-4, 402-437.
- Andrásfalvy Bertalan 1976. Duna-menti ártéri gazdálkodás Tolna és Baranya megyében az ármentesítés befejezéséig. In: *Tanulmányok Tolna megye történetéből*. VII., Szekszárd: 58-61.
- Archivum Regnicolare*. Lad GG No.12 Országos Levéltár, Filmtár 31, 27. Conscriptio Inclytorum Comitatum Arad, Csongrád et Csanád. Anno 1715.
- Ifj. Barta János 1978. *A nevezetes tollvonás*. Budapest: Akadémiai
- Ifj Barta János 1984. *A kétfejű sas árnyékában*. Budapest: Gondolat
- Barta János 2000. *A 18. század története*. Budapest: Pannonica
- Bácskai Vera 2002. *Városok Magyarországon az iparosodás előtt*. Budapest: Osiris
- Bálint Sándor 1963. *Az 1522. évi tizedlajstrom szegedi vezetékei*. Budapest:
- Bartos Tibor 1991. Vízművelő szabad világ. Beszélgetés Andrásfalvy Bertalan művelődésügyi miniszterrel. *Harmadik Part*, 8. szám (ősz)
- Bél Mátyás 1984. Csongrád és Csanád megye leírása. A kötetet sajtó alá rendezte Zombori István. In. Trogmayer Ottó szerk. *A Móra Ferenc Múzeum Évkönyve 1980-1982/2*. Szeged: Móra Ferenc Múzeum 49-64.
- Bél Mátyás 1984. *Magyarország népének élete 1730 táján*. Válogatta és fordította Wellmann Imre. Budapest:
- Béládi István - Gaál István - Kiss Bálint (é.n.) *A Szentesi Református Ecclesia Históriaja*. Szentese: Református Ekklezsia Hivatala, 1-2.
- Bellon Tibor 1991. Ártéri gazdálkodás a Tisza mentén a XVIII-XX. században. *Alföldi Társadalom*, II. évf, 109-124.
- Bellon Tibor 1996. Az alföldi mezővárosok fejlődésének gazdasági háttere. *Ethnographia*, CVII. évf, 1-2. sz, 85-103.

- Benda Kálmán 1978. *Emberbarát vagy hazafi ?* Tanulmányok a felvilágosodás korának magyarországi történetéből Budapest: Gondolat
- Borovszky Samu 1909. Bács-Bodrog vármegye, I-II. In: *Magyarország vármegyei és városai*. Budapest: A Magyar Tudományos Akadémia Történeti Bizottsága
- Braudel, Ferdinand 1985. *Anyagi kultúra, gazdaság és kapitalizmus, XV-XVIII. század. A mindennapi élet struktúrái - a lehetséges és lehetetlen*. Budapest: Gondolat, 635 pages
- Carr, Edward Hallet 1995. *Mi a történelem?* Budapest: Osiris
- Csánki Dezső 1890. *Magyarország történeti földrajza a Hunyadiak korában. I. kötet*, Budapest: A Magyar Tudományos Akadémia
- Darkó Jenő 1989. Lipót császár által a magyarországi szerbeknek adományozott kiváltságok háttere. In: Bodó Sándor és Szabó Jolán (szerk.) *Végvár és társadalom a visszafoglaló háborúk korában (1686-1699)*. Studia Agricusa, 9. Eger: Borsodi nyomda 187-200.
- Dányi Dezső – Dávid Zoltán 1960. *Az első magyarországi népszámlálás. (1784-1787)* Budapest: 26-39.
- Dávid Zoltán 1957. Az 1715-1720. évi összeírás. In: Kovacsics József (szerk.) *A történelmi statisztika forrásai*. Budapest: Közgazdasági és Jogi
- Dávid Zoltán 1963. Magyarország népessége a XVII-XVIII. század fordulóján. *Történeti Statisztikai Évkönyv 1961-1962*, Budapest: Központi Statisztikai Hivatal 234 pages.
- Dávid Zoltán 1965a. A városi népesség nagysága Magyarországon 1785-1828-ban. *Történeti Statisztikai Évkönyv 1963-1964*. Budapest: Központi Statisztikai Hivatal
- Dávid Zoltán 1965b. Statisztikai adatgyűjtések Magyarországon a XVIII-XIX. században. *Statisztikai Szemle*, 122.
- Dávid Zoltán 1973. *A családok nagysága és összetétele a veszprémi püspökség területén 1747-48*. Történelmi Statisztikai Kötetek, Budapest: Központi Statisztikai Hivatal
- Dávid Zoltán 1973. Az 1738. évi pestisjárvány pusztítása. *Orvostörténeti Közlemények*, 1973/6.szám Budapest
- Dica-jegyzékek, rakt. sz. A2631. Tom. XII. Csongrád megye 1553., 33-35. és Csongrád megye 1561. Mikrofilmtár 1631. doboz
- Duby, Georges 1991. *Folytonos történelem*. Budapest: Napvilág
- Faragó Tamás 1998. A máig érő múlt. Vándormozgalmak Magyarországon 18. század utolsó harmadában. *Demográfia*, 41. évfolyam 1.szám, Budapest
- Felhő Ibolya 1957. A Mária Terézia úrbérrendezése során készült adatfelvételek. In: Kovacsics József szerk. *A történelmi statisztika forrásai*. Budapest: Közgazdasági és Jogi, A Központi Statisztikai Hivatal és az Országos Levéltár kiadványa, 200-223.
- Fényes Elek 1851. *Magyarország geographiai szótára, melyben minden város, falu és puszta betűrendben körülményesen leíratik*. Pest: Kozma Vazul, III.köt, 285.
- Fleury, Michel – Henry, Louis 1956. *Des registres paroissiaux à l'histoire de la population*. Paris
- Fleury, Michel – Henry, Louis 1965. *Nouveau manuel de dépouillement et d'exploitation de l'état civil ancien*. Paris.
- Földes László 1983. "Telkek" és költözködő falvak a honfoglaló és Árpád-kori magyarság gazdálkodásában. In: Tőkei Ferenc (szerk.) 1983. *Nomád társadalmak és államalakulatok*. Budapest: Akadémiai
- Gautier, Etienne – Henry, Louis 1958. *La population de Crulai paroisse Normande*. Paris, 232, 269.
- Gunst Péter 1961. *Acsády Ignác történetírása. Tudománytörténeti Tanulmányok II*. Budapest: Akadémiai
- Gyimesi Sándor 1972. Európai városok a kapitalizmus küszöbén. *Századok*

- Gyimesi Sándor 1975. *A városok a feudalizmusból a kapitalizmusba való átmenet időszakában*. Budapest: Akadémiai
- Hársfalvy Péter 1963. Adatok a Szabolcs megyei családnépesség létszámáról a XVIII.században. *Agrártörténeti Szemle*, V.évf, 399-403.
- Harsin, Paul – Hélin, Etienne 1963. *Actes Du Colloque International De Demographie Historique*. Liege: Bibliotheke de L' Institut de Science Economique Université
- Hegyí Klára 1965. A parasztvármegye kérdése a történeti irodalmunkban. *Századok*, 99. évf, 4-5 sz, 861-870.
- Henry, Louis 1970. Exploitation des Des Listes Nominatives. In: *Manuel de Demographie Historique*, Geneve-Paris: Librairie Droz, 2e Édition
- H. Veress Éva 1958. A jobbágycsalád szervezete a sárospataki uradalom falvaiban a XVII. század közepén. *Történelmi Szemle*, Vol. 1. Budapest , 374-429.
- Herczeg Mihály 1980. Adatok a Károlyiak csongrád-vásárhelyi uradalmának feudalizmus kori történetéhez. In: Farkas József szerk. *Tanulmányok Csongrád Megye Történetéből, IV.kötet*. Szeged: a Csongrád Megyei Levéltár 1977-2000 közötti kiadványai. 61-76.
- Iván László 1988. A népességtelepítések és a gazdálkodástörténet alakulása a Dél-Duna völgy középfalvaiban (18. század eleje – 20. század közepe) In: Becsei József, dr. (szerk.biz. elnöke) *Alföldi Tanulmányok*, 12. évf, 181-204.
- Káldy-Nagy Gyula 1968. *Statisztikai adatok a török hódoltsági terület nyugat felé irányuló áruforgalmáról 1560-1564-ben*. Történeti Statisztikai Évkönyv, 1965-66. Budapest: Központi Statisztikai Hivatal
- Kant, Immanuel 1926. *Egy világpolgár gondolatai az emberiség egyetemes történetéről*. Budapest: Európa
- Klinger András 1980. május 19. *A népmozgalom főbb adatai községenként. 1828-1900. Csongrád megye*. Budapest: Központi Statisztikai Hivatal
- Kocsis Gyula – Nagy Varga Vera 1988. "Háromváros-e" a három város? (A ceglédi református anyakönyvek vizsgálatának társadalomnéprajzi tanulságai). *Etnographia*, XCIX. évf, 3-4. sz, 395-400.
- Komlós, John 1989. *A Nutrition and Economic. Development in the Eighteenth – Century Habsburg Monarchy*. Princeton: Princeton University Press
- Kosáry Domokos 1963. A paraszti família kérdéséhez a XVIII. század elején. *Agrártörténeti Szemle*, V. évf., 1-2, 126-131.
- Kosáry Domokos 1987. *A történelem veszedelmei*. Írások Európáról és Magyarországról. Budapest: Magvető
- Kosáry Domokos 1990. *Újjáépítés és polgárosodás 1711-1867*. Budapest
- Kovács Ágnes 1979. Urbéres viszony alakulása a csongrád – vásárhelyi uradalom mezővárosaiban. *Agrártörténeti Szemle*, 1979/3-4. 414-432.
- Kováts Zoltán 1964. Somogy megyei községek népesedési viszonyai 1748-ban. In: Benkő László (szerk.) *Szegedi Tanárképző Főiskola Közleményei*. Szeged: Tanárképző Főiskola
- Kováts Zoltán 1969. Somogy megye népessége a XVII-XVIII. század fordulóján. In: dr. Kanyar József (szerk.) *Somogyi Almanach*, 12. sz. Kaposvár
- Kováts Zoltán 1981. A népesedési viszonyok. In: Ránki György (főszerk.) Rác István (szerk.) *Debrecen története. 1693-1849*. Debrecen: Debrecen Megyei Városi Tanács VB, 2. köt.
- Kováts Zoltán 1985. Népesedési viszonyok. In: Farkas József (szerk.) *Szeged története*. Szeged, 2. köt.
- Kováts Zoltán 1996. A népesség alakulása (1836-1990). In: Péter László (szerk.) *Röszke földje és népe*. Szeged: Röszke község Önkormányzata, 117-166.

- Kováts Zoltán - Cs. Tóth Péter 1961-62. A csurgói jobbágycsaládok demográfiai viszonyai (1720-1790). In: *Történelmi Statisztikai Évkönyvek*. Központi Statisztikai Hivatal
- Kruzslich István 1988. Csongrád város mezőgazdasága és lakosainak helyzete II. József kataszteri földmérése tükrében. In Blazovich László szerk. *Tanulmányok Csongrád Megye Történetéből, XIII. kötet*, Szeged: Csongrád megyei Levéltár 17-44.
- Kuhn, Thomas 2000. *A tudományos forradalmak szerkezete*. Budapest: Osiris
- Labádi Lajos 2000. Szentes vázlatos története. In: Kis-Rácz Antalné, Labádi Lajos, Vörös Gabriella (szerk.) *Szentes helyismereti kézikönyve. Tanulmányok I.*, Szentes: Csongrád megyei Levéltár, 102-199.
- Labádi Lajos 1995. Szentes közigazgatása és politikai élete 1848-1918. *Tanulmányok Csongrád Megye Történetéből XXII. kötet*. Szeged-Szentes: Csongrád megyei Levéltár és Szentes Város Polgármesteri Hivatala
- Láng Lajos – Jekelfalussy József 1884. *Magyarország népességi statisztikája*. Budapest: Athenaeum R. Társulat (Keleti Károly közreműködésével)
- Laslett, P. (ed.) 1972. *Household and Family in past time*. Cambridge: Cambridge University Press
- Leopold Lajos, ifj. 1908. Színlelt kapitalizmus. In: Bártfai László (szerk.) *Medvetánc* 1988/2-3., Budapest: Eötvös Lóránd Tudományegyetem, 331-353.
- Magyarország helységeinek 1773-ban készült hivatalos összeírása. (Lexicon Locorum Regni Hungariae.)* 1920. Budapest: kiadja a Magyar Békeküldöttség, Hornyánszky nyomdájában készült.
- Maksay Ferenc 1957. Urbáriumok. In: Kovacsics József (szerk.) *A történelmi statisztika forrásai*. Budapest: Közgazdasági és Jogi 119-145.
- Maksay Ferenc (szerk.) 1990. *Magyarország birtokviszonyai a XVI. század közepén*. Budapest: Akadémiai és a Magyar Országos Levéltár, 1 köt, 305.
- Mályusz Elemér 2002. *Magyarország története a felvilágosodás korában 1686-1848*. Budapest: Osiris
- Nagy Géza 1986. A karcsai református egyház fegyelmező szerepe a falu erkölcsi életében a 19. században. *Szülőföldünk*, 9. sz, Miskolc: A Borsod-Abaúj-Zemplén megyei Közművelődési Módszertani Központ és a Hazafias Népfront Megyei Honismereti Munkabizottsága 56-58.
- Nagy Ibolya 1984-85. Végrendelet és temetkezés Szentesen a XIX. században. In: Trogmayer Ottó (szerk. biz. elnöke) *A Móra Ferenc Múzeum Évkönyve. I. kötet*, Szeged: Móra Ferenc Múzeum, 179-192.
- Nagy Imre (szerk.) 1928. *Szentes*. Budapest: Magyar Városok Monográfiája Kiadóhivatala, 334 pages
- Nagy István (szerk.) 1984. *Hódmezővásárhely története*. Hódmezővásárhely: A Városi Tanács Elnöke
- N. Kiss István 1987. A paraszti kereskedők szerepe a Magyar Királyság külkereskedelmében, XVI-XVIII. század. *Agrártörténeti Szemle*, 1-2. szám
- Novák László 1988. *Három város*. Budapest: Gondolat, 400 pages
- Nyíri Antal 1948. *A kihalt szentesi víziélet néprajzi és néprajzi maradványai*. Szeged: Ablaka György Könyvnyomdája
- Olter László 2000. Brit utazók Magyarországon 1792-1815. *Történelmi Szemle*, XLII. évf., 3-4. sz, 267-289.
- Orosz István 1974. Hajdú városok gazdálkodásának és társadalmi szerkezetének 18-19. századi történetéhez. *Paraszti társadalom és műveltség a 18-20. században*. II. Kötet Szolnok: , 25-44.
- Orosz István, Für Lajos, Romány Pál (szerk.) 1996. *Magyarország agrártörténete*. Budapest

- Örsi Julianna 1978. *Karcag házassági kapcsolatai a XVIII-XIX. században*. Szolnok: Szolnok Megyei Múzeum
- Óry Péter 1998. Paradigmaváltás a francia történeti demográfiában? *Demográfia*, XLI. évf, 4. sz, 414-455.
- Paládi-Kovács Attila 1993. A magyar állattartó kultúra korszakai. Kapcsolatok, változások és történeti rétegek a 19. század elejéig. Budapest:,1-95.
- Palugyai Imre 1855. *Magyarország történeti, földirati 's állami legújabb leírása. 1-4*. Pest:
- Papp Klára 1987. Bihar megye parasztsága a XVIII. században. III.Jobbágyi szolgáltatások a XVIII. századi Bihar megyében. In. Szendrey István (szerk.)*Acta Universitas Debreciensis, XLII:Debrecen*,
- Petrák Ferenc 1909-10. Krónika.(Részlet) *Alföldi Ellenzék*, X. évf, 61. sz, 5.
- Picht, George 1999. A történelem tapasztalata. *Világosság*, XL. évf, 1. sz, 70-73.
- Pótlás az első magyarországi népszámláláshoz 1786-1787. 1975. *Történeti Statisztikai Tanulmányok 2.*, Budapest: Központi Statisztikai Hivatal
- Református anyakönyv* (Szentés): A1412-A2427 O. L. Filmtár (Tiszántúli Református Egyházkerület)
- Római Katolikus anyakönyv* (Szentés): A5207-A5215 O. L. Filmtár
- Sima László 1914. *Szentés város története*. I. köt. Szentés: Vajda Bálint nyomdájában (több kötet nem jelent meg!)
- Sonnenfels, Josef 1804-1805. *Grundsätze der Polizei-, Handlungs- und Finanzwissenschaften*. Wien
- Szabó István 1963. A prédium. Vizsgálódások a korai magyar gazdaság- és településtörténet körében. *Agrártörténeti Szemle*, V. évf, 1-49, 301-337.
- Szabó István 1954. *Bács , Bodrog és Csongrád megye dézsmalajstromai 1522-ből*. Budapest:
- Szabó István 1976. *Jobbágyok – parasztok*. Értekezés a magyar parasztság történetéből. Sajtó alá rendezte és a bevezetőt írta Für Lajos. Budapest: Akadémiai
- Szakály Ferenc 1969. *Parasztvármegyék a XVII. és XVIII. században*. Varga János (szerk.) Értekezések a történeti tudományok köréből.Budapest: Akadémiai
- Szücs Judit 1984-85. A társadalmi rétegződés és a táplálkozás összefüggése Szentésen. In: Trogmayer Ottó (szerk.) *A Móra Ferenc Múzeum Évkönyve*. Szeged: Móra Ferenc Múzeum, 167-178.
- Szücs Judit 1991-92. A főzés, tárolás helye és eszközei Szentésen. *Acta Universitas Szegediensis*, (Különlenyomat) XXXIV. évf.
- Thirring Gusztáv 1912. *A magyar városok statisztikai évkönyve*, I. évf.
- T. Mérey Klára 1962. A földművelési rendszer alakulása Somogy megyében 1720-1848. *Agrártörténeti Szemle II:szám*
- Takács Edit 1997. Petrák Ferenc krónikája. *Tanulmányok Csongrád Megye Történetéből, XXV*. Szentés-Szeged: Csongrád Megyei Levéltár és Szentés Város Polgármesteri Hivatala
- Takács Edit (szerk) 1999. Csongrád megyei Levéltár Szentési levéltárának és Csongrádi levéltári részlegének fond- és állagjegyzéke szerinti XV./41 Városi levéltár, *Acta Urbalia* 38.szám
- Varga Gábor 1990. Egyházi fegyelmezés a Borsod megyei Lak református gyülekezetében 1758-1787. *Honismeret*, XVIII. évf, 5-6. sz, 90-93.
- Vass Előd 1980. A vásárhelyi náhije 1560. évi és 1570. évi török adóösszeírása.In.Farkas József szerk. *Tanulmányok Csongrád Megye Történelméből, IV*. kötet Szeged:Csongrád megyei Levéltár. 5-33.
- Wellman Imre 1979. *Magyar mezőgazdaság a XVIII. században*. Budapest: Akadémiai
- Wellman Imre 1999. *18. századi agrártörténelem*.Válogatás Wellman Imre agrár- és tár-

- sadalomtörténeti tanulmányaiból. (szerk. Csíky Tamás és Rémiás Tibor) Miskolc: Wellman Imre örökösei
- Wrigley, Edward Anthony 1973. *Népesedés és történelem (Population and History)*. Budapest: Kossuth
- Zalotay Elemér József, dr. 1933. *Petrák Ferenc krónikája. Szentes területére vonatkozó földrajzi irodalom és térképek*. Csongrádmegyei Könyvtár 4. Szentes: saját kiadás, 26.p, Szent Imre nyomda
- Zsilinszky Mihály 1898. *Csongrád vármegye története*. III. Rész. Budapest: Csongrád Vármegye Közönsége
- Zsíros Katalin 1990. Szentes földrajzi nevei. In: Blazovich László (szerk.) *Tanulmányok Csongrád megye történetéből*, XVI. évf. Szeged: Csongrád Megyei Levéltár

Függelék

8. számú táblázat: az 1715. évi adózó háztartások összevetése az 1741-1760 között az anyakönyvekben szereplő családnevekkel, és az 1775. évi úrbéri földújraosztás névjegyzékével

Családnevek	1715	1741-60	1775
Aboni	0	2	2
Acsai	0	1	0
Afra	0	3	0
Albók	0	1	0
Ambrus	2	1	0
Andócs	0	1	0
Arnót	0	1	0
Apostol	0	2	1
Asztalos	0	2	0
Ábrahám	0	1	0
Ács	0	1	0
Adám	0	1	1
Árva	0	1	0
Árvai	0	1	0
Baba	0	1	0
Babó	0	1	0
Bagy	0	1	0
Bajkai	0	3	2
Balázs	0	1	0
Balla	0	1	1
Balogh	6	9	3
Barabás	0	3	0
Baracska	0	1	1
Barakonyi	0	3	2
Baranya	0	4	1
Barcsai	0	1	0
Barna	0	3	1
Barta	0	4	4
Bartsa	0	4	0
Basó	0	4	2
Bán	0	4	0
Báthori	0	3	0
Becsei	0	6	2
Bende	6	1	0
Bene	0	1	0
Benkő	0	1	0
Berczeli	1	2	0

Berec/tz/	0	1	0
Bereczki	0	2	2
Beregi	0	2	0
Berek	0	3	0
Berényi	0	7	4
Berki	0	2	0
Bertók	1	1	0
Beteg	0	1	1
Bezán	0	1	0
Bétsi	2	1	0
Békési	0	1	1
Béládi	0	1	0
Bimbó	0	4	0
Birkás	0	1	0
Bíró	0	6	3
Boda	0	1	0
Bodatz	0	1	0
Bodnár	0	7	1
Bodó	0	4	0
Bogár	0	1	0
Bogdány	0	1	0
Bohus	0	1	0
Bodorján	0	1	0
Bokor	0	1	1
Boldizsár	0	2	0
Bor	0	3	0
Borbás	1	1	3
Borbély	0	5	1
Borbélyvári	0	1	0
Bordátz	0	1	0
Boros	1	7	1
Borsos	1	1	2
Bóné	0	1	0
Böszörményi	0	13	4
Bőr	0	1	0
Bőrgyártó	0	1	0
Budai	0	1	0
Bujdosó	0	1	1
Bunda	0	1	0
Buzi	0	7	9
Ceglédi	0	1	0
Czibola	0	2	0
Czira	0	1	0
Csapó	0	1	0
Csalánosi	0	1	0
Csák	0	4	2
Csáki	0	1	0
Csákó	3	3	4

Csákvári	0	1	0
Csáth	0	1	0
Csárdás	0	1	0
Cseh	0	1	0
Csendes	0	1	0
Csécsi	0	1	0
Csikós	1	3	0
Csillag	0	1	0
Csizmadia	0	1	2
Csonka	0	1	0
Csongrádi	1	2	2
Czakó	0	1	2
Czompó	0	1	0
Csomó	0	1	0
Csorba	0	1	0
Csordás	0	4	0
Csó	0	1	0
Czigány	0	1	0
Csúcs	2	1	1
Dadi	0	1	1
Danó	0	1	0
Darus	0	1	0
Dáni	0	2	0
Dávid	0	5	2
Dávidházi	0	1	0
Deák	0	4	0
Debreceni	0	4	4
Dede	0	2	0
Deme	0	1	0
Demeter	0	3	0
Dezső	0	4	2
Dékány	0	4	0
Dési	0	2	0
Dobó	0	1	0
Dobos	1	6	6
Dobrotsi	0	1	0
Dobsa	0	3	0
Dombai	0	1	1
Dombrádi	0	1	1
Dorogi	0	2	0
Doszlop	0	2	1
Dóczy	1	3	3
Dögei	0	1	1
Dudás	0	2	2
Egri	0	2	1
Elek	0	2	0
Endrédi	0	1	0
Erdélyi	2	6	1

Erős	0	1	0
Égető	0	1	0
Farkas	1	4	2
Fazekas	1	8	3
Fábián	0	3	1
Fejér	0	2	1
Fekete	1	7	1
Feleki	0	1	0
Ferencz	0	2	0
Fél	1	3	3
Fényes	0	1	1
Fodor	0	2	1
Foktűi	0	1	0
Fóris	0	1	0
Földesi	0	2	0
Fura	0	1	0
Furulyás	0	1	0
Fülöp	0	2	0
Füldös	0	1	0
Füstös	0	2	0
Gaál	0	2	1
Gajdár	0	2	0
Gazsi	0	1	0
Gábor	0	1	0
Gálosi	0	1	0
Gáncsos	0	1	2
Gárgyaricz	0	1	0
Gáspár	0	3	1
Getse	1	1	0
Gere	0	1	0
Gecző	0	1	0
Gergely	0	1	0
Gervalyi	0	1	0
Gerlicze	1	2	0
Giliczés	0	1	0
Gombos	0	1	0
Gödén	0	1	0
Gönthzi	1	1	0
Görbe	1	1	0
Gulyás	1	1	2
Gyapjas	0	1	2
Gyenge	0	1	0
Gyöngyösi	0	1	0
Györki	0	1	3
Győri	0	13	0
Gyulai	0	2	1
Hagymási	0	1	1
Hajas	0	2	1

Hajdú	0	3	3
Halasi	0	1	0
Hatvany	0	1	0
Hamvas	0	1	0
Hegedűs	0	1	0
Hernyák	0	1	1
Homlok	0	1	0
Honya	0	1	0
Horváth	0	8	2
Huszár	0	1	0
Ignácz	0	2	1
Illyés	0	1	0
Ispán	0	1	0
Iszákos	0	1	0
Jakó	1	1	1
Janka	0	1	0
Jászi	0	1	0
Jelencsi	0	1	0
Jenei	0	3	1
Joó	1	2	0
Joljáró	0	1	0
Jónás	0	1	0
Juhász	2	9	2
Kabai	0	1	1
Kajtár	0	3	1
Kanász	0	3	2
Kapás	0	3	0
Kapolyi	0	1	0
Karantsi	0	1	0
Kardos	0	1	1
Karikó	1	1	0
Katona	0	1	2
Kádár	0	2	0
Kácsor	0	1	0
Kátzán	0	1	0
Kállai (görög kereskedő?)	0	1	0
Kálmán	0	4	3
Kánai	0	1	0
Kántor	0	4	0
Káplán	0	1	0
Károly	0	2	1
Kása	0	2	1
Kásalaki	0	1	0
Kátai	0	1	0
Ketse	1	1	1
Ketsegés	0	1	1
Kenderesi	0	1	1
Kerekes	0	1	1

Keresztes	0	3	2
Kerékjártó	0	1	0
Király	0	1	6
Kiss	14	43	15
Kispál	1	4	1
Kistóti	0	1	0
Koldus	0	1	0
Kolompár	0	1	0
Kolosi	0	1	0
Komáromi	0	1	0
Komlósi	0	1	0
Komendás	0	1	0
Kondor	0	1	0
Kondorosi	0	1	0
Konkoly	0	1	0
Kopasz	0	1	0
Kormány	0	2	0
Korsós	0	2	0
Kocsis	0	2	0
Kotymán	0	1	2
Kováts	7	28	4
Kozák	1	1	2
Kozma	0	2	1
Kósa	1	2	1
Körmöndi	0	1	2
Kövér	0	1	1
Körösi	1	3	3
Kővágó	0	1	0
Kasznavári	0	1	0
Kultsár	0	1	0
Kutas	0	2	0
Kuti	0	5	3
Lajos	0	1	2
Lakatos	0	2	1
Laki	0	1	0
Lakos	0	2	3
László	0	1	0
Lázár	0	1	0
Letzki	1	3	0
Lénárt	0	3	0
Lévai	0	1	0
Lipcsei	0	1	0
Liszkai	0	1	0
Lőrincz	0	1	0
Major	0	1	1
Magyari	0	2	1
Maklári	0	1	0
Makói	0	1	1

Martsó	0	1	1
Marosi	0	1	0
Marsai	0	1	2
Matoltsi	0	1	1
Mányai	0	1	1
Márkus	0	3	0
Mártélyi	1	6	2
Mázsa	0	1	0
Metzeri	0	1	0
Metsáni	0	1	0
Menyhárt	0	1	1
Mester	0	1	0
Mécs	0	2	1
Médi	1	1	0
Mészáros	3	4	0
Mihály	0	1	0
Miketz	2	5	1
Miklós	1	1	0
Mikó	0	1	0
Miskolczi	0	1	0
Molnár	0	13	3
Monus	0	1	0
Morvai	0	1	0
Mózsik	0	1	0
Muhari	0	1	0
Muzsa	0	1	0
Muzsás	0	1	0
Nagy	13	42	18
Nagypál	0	2	2
Nagylábú	0	1	0
Nácsa	0	1	0
Nánási	0	2	1
Nehéz	0	1	0
Nemes	2	7	3
Németh	2	3	1
Nyitrai	0	1	0
Nyíri	1	3	1
Olasz	0	2	2
Oláh	1	3	0
Orosz	0	3	2
Ónodi	0	1	0
Pallagi	0	3	2
Paksi	0	1	1
Pap	0	13	3
Patai	0	2	3
Pataki	1	2	3
Patkó	0	1	0
Patsai	1	1	1

Patvar	0	1	0
Páhi	0	1	2
Pállfy	0	6	1
Pándy	0	1	0
Pápai	0	2	1
Pátzási	0	1	0
Pásztor	0	3	1
Pátyi	0	1	0
Petzéri	0	2	0
Pető	2	4	1
Petrák (Ferenc)	0	1	1
Pértsi	0	4	0
Pintér	0	3	0
Piri	0	1	0
Pohánki	0	1	0
Poroszlai	0	1	0
Pozsár	0	1	0
Pója	5	10	3
Pósa	1	10	1
Prohászka	0	1	0
Puskás	0	1	0
Pusztai	0	1	2
Radátsi	0	1	1
Rátz	2	7	1
Rádi	1	1	2
Rátkai	0	1	0
Rétes	0	1	0
Rideg	0	1	1
Rontó	0	1	0
Rózsa	0	1	1
Sajó	0	1	0
Salánki	0	1	0
Sajtos	1	3	0
Sarkadi	0	3	1
Sasi	0	1	0
Sándor	1	4	3
Sárándi	0	1	0
Sárközi	1	1	1
Sáros	1	1	0
Simon	0	4	1
Sipos	0	2	3
Solti	0	2	0
Solyom	0	1	1
Somodi	1	1	2
Somogyi	0	2	0
Sós	0	3	4
Sújjos	0	1	0
Sütő	0	1	1

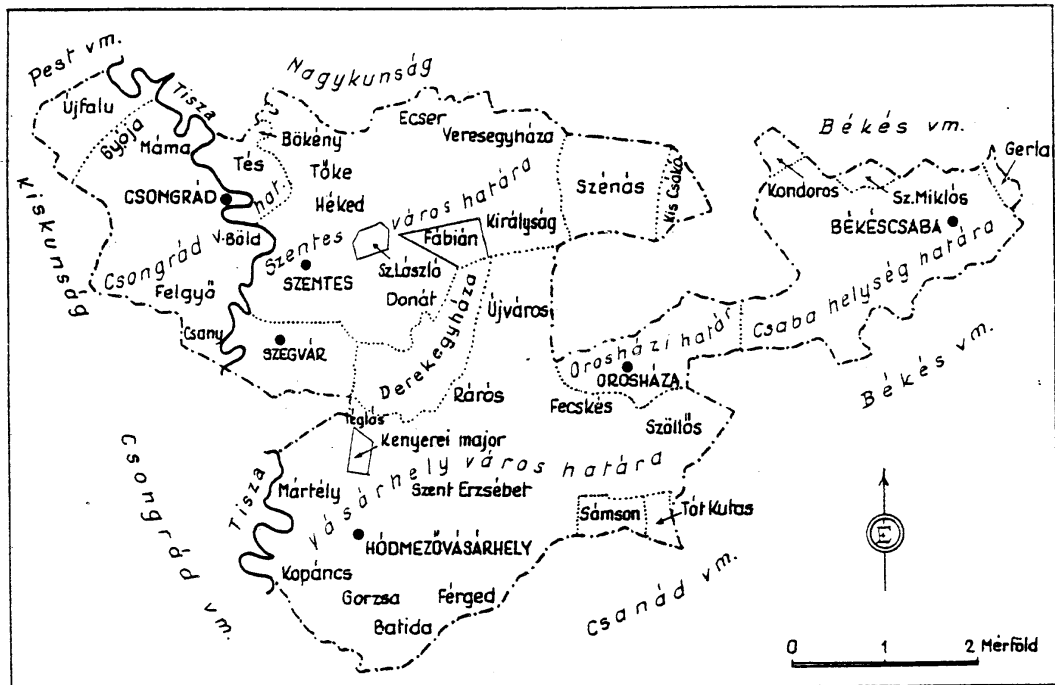
Sallai-Szabó	0	1	1
Szijjártó-Szabó	0	1	0
Szabó	12	35	20
Szakáts	0	5	0
Szakáll	0	1	0
Szalai	1	6	1
Szalánczi	0	1	0
Szappanos	0	2	0
Szarka	0	2	0
Szarvasi	0	1	0
Szatmári	0	1	0
Szántó	0	3	0
Szász	0	2	0
Szegedi	1	1	0
Szeghalmi	0	1	0
Székely	3	11	6
Szeder	0	1	2
Szerző	0	1	0
Szél	0	2	2
Szépe	2	2	0
Szigeti	0	1	2
Szijártó	1	3	1
Szikora	0	2	0
Szilágyi	4	11	0
Szittyas	0	1	0
Szoboszlai	1	1	0
Szokonya	0	1	0
Szólád	0	1	0
Szódás	1	1	0
Szőke	2	3	1
Szunyogh	0	1	0
Szücs	2	14	1
Sallai-Szücs	0	1	0
Borbély-Szücs	0	1	0
Takáts	1	1	0
Tamás	0	1	0
Tar	0	1	0
Tarnótzsi	0	2	0
Tarpai	0	1	0
Tasnádi	0	1	0
Tatai	0	1	0
Táncos	0	2	1
Teleki	0	2	1
Teremi	0	1	1
Tési	0	1	0
Tímár	0	1	0
Tóth	6	19	9
Török	3	10	1

Turák	0	2	1
Túri	0	1	2
Túrótzi	0	1	0
Ugrai	0	1	0
Ujj	0	2	1
Üstökös	0	1	0
Vajai	0	1	0
Vajda	0	2	0
Vanka	0	1	2
Varga	2	6	4
Varnyai	0	1	0
Vas	0	4	5
Vátzi	2	7	2
Váradi	1	1	1
Várkonyi	0	1	0
Vásárhelyi	0	1	0
Vetseri	4	10	3
Velegi	0	1	0
Veres	1	6	4
Veresegyházi	0	1	0
Vég	0	2	0
Vékony	0	2	0
Vida	1	1	1
Vigh	0	3	1
Villás	0	1	0
Vincze	0	2	0
Virágos	0	3	0
Virágos	4	4	5
Zólyom	0	1	0
Zubós	0	1	0
Zsákai	0	5	0
Zsiros	0	3	0
Zsoldos	0	3	2

(Forrás: az 1715. évi regnicoláris összeírás, a református anyakönyv keresztelési bejegyzései 1741-1760 között, és az 1776-ban befejezett jobbágytelkek név szerinti kiosztása /közli: Sima László 1914, 313-328./)

(Megjegyzés: a **zölddel** szedett nevek földrajzi helyre utaló származás-nevek, a **kékkel** szedett nevek abban a korban űzött mesterséggel függenek össze, a **pirossal** szedett név az egykori krónikásé, a **vastagon** szedett nevek a három lista felvételének időpontjai közti helybenlakással, a tulajdonképpeni kontinuitással függenek össze.)

1.számú térkép:Szentes, mint a Károlyi-uradalom része

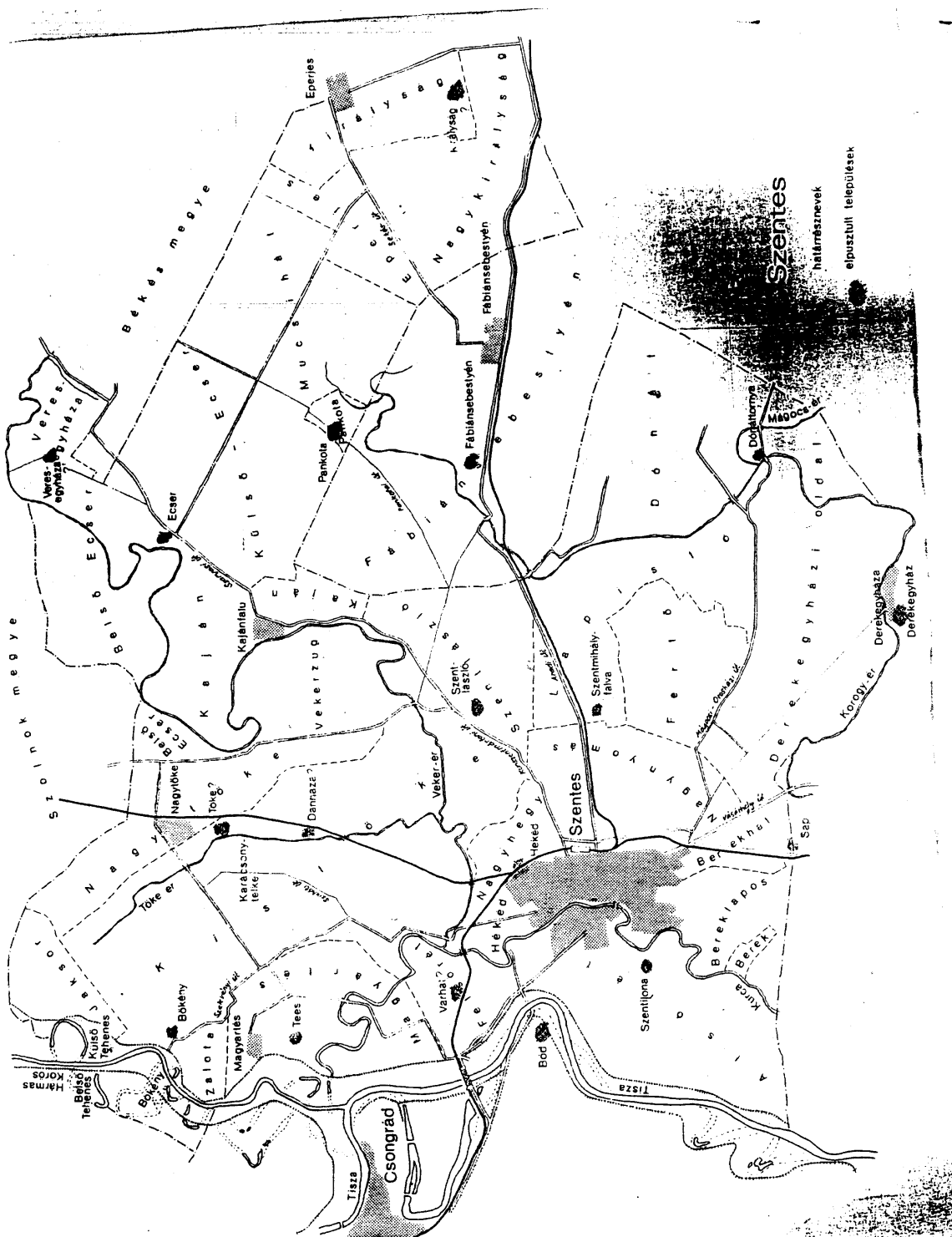
25. térkép. A Károlyiak alföldi uradalmának, birtokhatárai

1. Vásárhelyi uradalom:	a) Vásárhelyi kasznárság
	b) Kenyerei ispánság
2. Szentesi uradalom:	a) Derekegyházi ispánság
	b) Szentesi ispánság (Ördögös, Mágocs, Szentlászló)
3. Csongrádi uradalom:	a) Csongrádi ispánság (Felgyő, Győja, Újfalú)
4. Orosházi uradalom:	a) Csabai ispánság
	b) Sámsoni ispánság

1824-ben a grófi testvérek a Békés megyei területekkel kielégítették a leányági örökösöket. 1827-ben pedig sor került a nagy „osztályra”, a Károlyi Sándor óta egyben tartott hatalmas birtok felosztására.

Forrás:Nagy István (szerk.) 1984. *Hódmezővásárhely története*. Hódmezővásárhely: Városi Tanács Elnöke, 507.

2. számú térkép: Szentes város mint a régió központja

Megjegyzés: a kisebb telt-sötét foltok az elnéptelenedett falvakat jelölik a vonzáskörzetben.

(Forrás: Kratochwill Mátyás in Zsíros Katalin 1990. Szentes földrajzi nevei. Szeged:

Csongrád Megyei Levéltár, 5)